

HARC A MAGYAR IGAZSÁGÉRT

ÍRTA:
HEGEDŰS LÓRÁNT

BUDAPEST
LÉGRÁDY NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIADÁSA

LÉGRÁDY NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R.-T. NYOMÁSA,
BUDAPEST.

I.

A MAGYAR IGAZSÁG.

Patriae inserviendo consumor.
Bismarck.

EGY LÁNGÉSZ, AKI MEGLÁTTA A VILÁGHÁBORÚT.

A legnagyobb magyarnak, gróf Széchenyi Istvánnak alakját már nagy mesterek rajzolták meg. Báró Kemény Zsigmond történeti festményt adott róla. Grünwald Béla a napi politikához akarta alkalmazni. Schaffer Károly egyetemi tanárunk Széchenyi idegbaját tárta a közönség elé. Angyal Dávid a politikai történetírás éles tényeit hordotta össze vele szemben. Herczeg Ferenc drámává dolgozta föl, Lombroso pedig „Lángész és örület” című munkájában felkiált: Itt van egy alak, kiről nem tudni, mikor volt lángész és mikor örült!

Reám Széchenyinek különösen újabban közzétett naplói, melyeket a bécsi titkos levéltárban találtak meg, mondhatatlan hatást gyakoroltak. Minden lapjuk olvasásánál úgy éreztem magam, mint amikor az Aetnának, a Vezúvnak, vagy az Azori-szigetek vulkánjainak háborgását figyeltem. Bizonyos, hogy nagyobb lángész volt, mint amennyit az ország megbírt. Szörnyű küzködésében, irtózatos önmarcangolásában és meg nem szűnő tépelődésében meglátja a jövőt és a világháborút. Ezek az adatok megdöbbenettek és mert úgy tudom, hogy még senki sem szedte sorba, az olvasó elé tárom őket.

Széchenyi először a „Kelet népe”-ben jövendői, melyet 1841-ben írt. Ebben azt mondja, hogy forradalom és utána abszolútizmus fog következni. Ma nem szabad elfelejteni azt, hogy erre nemcsak Kossuth felelt, aki szembeszállt Széchenyi felfogásával, dacára annak, hogy ő volt az, aki később csakugyan megcsinálta a forradalmat, hanem oly elméleti lélek is, mint báró Eötvös József „Kelet népe és a Pesti Hírlap” címmel elhárítja Széchenyi következtetését. „X. Y. Z.” cím alatt gróf Dessewffy Aurél szól bele a „vitály”-ba és nem ad Széchenyinek igazat. Hazay Gábor „A Kelet népe 1841-ben” címmel külön felszólal, hogy Széchenyit megnyugtassa és Hazay Gábor nem más, mint Vörösmarty Mihály. Végül megvan Deák Ferenc levele, ki szintén nem tartott Széchenyi prófécijával, amely beteljesedett.

A világháború meglátása azonban akkor kezdődik, mikor 1849 nyarán Széchenyi lelki kilengése oly óriási méreteket ölt, hogy utóbb is Döblingbe viszik. Ekkor mondja azt, hogy „Magyarország többé nem

Magyarország”. (1849 augusztus 28-i feljegyzése.) Tudjuk, hogy 1849 szeptember 4-én került Döblingbe és akkor megszakadt naplója. Évekig nem tud dolgozni. Károlyi Árpád azonban közreadta egy félbemaradt szatíráját, amelyet 1857 május 30-án kezd írni és amely voltaképpen nem más, mint egy rettentő napló. Megrázóbb írást nem ismerek. A napló a 238. oldallal kezdődik, aminek oka az, hogy az előző részt önismeret címmel kiadta „Gróf Széchenyi István a gazfi” név alatt, önvádjaival terhesen. Ebben a hátrahagyott napló-szatírában Széchenyi az egész világháborút előre megmondja annak minden következményeivel együtt. Nem tudok a világirodalomban esetet, hogy hatvan évvel előbb egy államférfi így előre lássa a bekövetkezőket a legapróbb részletekig.

Széchenyi naplója legnagyobb részében párbeszéd az általa gyűlölt Bach Sándor miniszter és gróf Szekirváry (nem Szekérváry, hanem szekírozás, Bosszantóváry akar lenni) között. A Bach-rendszer tudvalevően „Blick” című munkájában Széchenyi megölte. A fia, gróf Széchenyi Béla koronaőr mondotta el nekem, hogyan csempészte ki Döblingből egy duplafedelű táskában a Blick kéziratát és küldte el Mr. Smith-nek Londonba. Mr. Smith nem volt senki más, mint Rónay Jácint püspök. Így jelent meg a nagy vádirat Bach ellen és bukott meg és hullt el tőle Bach maga, mint Wotan tekintetétől Hunding.

Széchenyi e nagy magyar szatírában, amint mondtam, a világháborúra készül. Mindez nem logikus sorrendben történik nála, hanem mint egy tűzhányónak a láva háborgása. Hol az égig csap, hol a hamu alatt lappang, de folyton érezni irtózatosan erős, mondhatni túlvilági tüzét. Az első tétele az, hogy Oroszország Ausztriát meg fogja támadni. Ez csakugyan bekövetkezett. Indokolja azzal — amennyiben Széchenyinnél a szaggatott mondatokat indokolásnak mondhatjuk, — hogy Ausztria 1849-ben Magyarország letaposására behívta Miklós cárt, de nem ment segítségére akkor, mikor az oroszok a krími háborúban bajban voltak. Ezután következik az a jövendölése, hogy Franciaország is ellenünk támad. Legkülönösebb, hogy már Angliára és Amerikára is gondol akkor, amikor egyetlen európai államférfi sem tette ezt. A Kelet népében már 1841-ben ez van: „Az értelemnek, az észnek alkalmazása tette naggyá Angliát és Amerikát, sőt fogja még naggyobbá tenni.” Amerika akkor, mikor Széchenyi ezeket leírta, még egy alig felszabadult gyarmatország volt, még meg sem vívta első polgárháborúit és teljesen távol volt attól, hogy európai dolgokba beleszóljon. Széchenyi már ezt is megérzi. Azonban tovább megy. Mintha a Viribus Unitis dreadnought tengerrebocsátására gondolna és arra, hogy Anglia a világháborúban ellenünk lesz, így szól (1857 aug. 16) Ferenc Józsefhez: „Az osztrák császárságban persze Felsőged minden soi-disant, a nemzet pedig semmi, mi azonban nem tesz semmit, minthogy Felsőged nagy

bölcsen ezen két latin szót választván mottójának: viribus unitis és negyven millió osztrák in fine finali, kivált ha majd elkészül Fel-segednek flottája, csakugyan le fogja csépelni a goromba John Bulit.”

1857 augusztus 19-én már azt is sejti, hogy Németország miatt fogunk Angliával összeveszni, mondván: „Anglia átellenében nincs más célja a németnek, als sich dort würdige Geltung zu schaffen” s ezért mondja egy nappal később: „A német diplomácia olyan mint a vak elefánt, nem is sejdíti, ha valakit sért”, mert — mondja augusztus 23-án — „a németben azon certain je ne sois quoi, mely más nemzetek szupremáciáját tűrhetővé teszi”, nincs meg. E nagy háborúból, amelyet így Oroszország, Franciaország és Anglia ellenünk indítanak, Széchenyi villámszeme irtózatossá részleteket pillant meg. Úgy látja, hogy Magyarországot öt részre fogják szakítani. Június 29-én mondja: „A derék szomszédok és frigyesek a szétugrott omladékból egy-egy darabocskát fognak felszedni, mint például a Vojvodinát a hős szerbek.” Julius 23-án egész feldarabolásunkat látja, mondván: „Mert ha csakugyan mozgásba teszi magát ezen infámis esetben Meister Petz Gedeon (Oroszország), akkor ó, bár ki bírnam vakarni szép sárga szemét, annyira fel fognak ingereltetni az olaszok, rácok stb. és tán a horvátok sem fognak igen szívesen a Dráván keresztülúszni stb., hogy őket agyon ne verjék az általuk annyira megboldogított adófizetők.” Július 30-án megmondja, hogy a háború végén Lengyelország felszabadul; sőt oly pontosan jelzi a bekövetkezendőket, hogy augusztus 18-i feljegyzésében Triesztről megmondja, hogy Olaszországé lesz és egy helyen irtózatossá felsikolt: „Czenket elveszik az osztrákok. Oh, az én álmaim!” Vagyis Nyugat-Magyarország megcsonkítása van előtte.

Mindezt különösen indokolja. Először azzal (1857 augusztus 18.), hogy a német politikát mindenütt meg fogják gyűlölni és mi belekeveredünk abba a táncba. Szavai feledhetetlenek: „A németek illúziókkal teli nem is sejtik, mily kimondhatatlanul sértik mindazokat, kiket megnyerni akarnak és valóban tökéletesen úgy cselekszenek, mint azon sziamézi elefánt, mint a mese tartja, a királyi vendégek multságára szolgálni akarván és meggyőződve, hogy ő igen tetszeni fog, német keringőt kezdett táncolni és tudta nélkül annyit eldöntött, megsértett, eltiport, míg egyszerre csak azon vette észre magát, mert mindenünnen hullott rá a vessző, bot stb., hogy senkinek sem kell, senki sem szenvedheti.” Mintha csak az angol államférfiaknak a világháború utáni emlékiratait olvasnám.

Van azután Széchenyinek két figyelmeztetése a magyarsághoz a világháború után. Az egyiket 1857 május 6-án írja le reszkető kezével. Ez így szól: „A magyar nem oly buta, miszerint a mai napot tegnappra akarná valahogyan, vagy azzal szeretne bibelődni, ezer darabra széttört üveg poharat ismét haszonvételelre összeilleszteni. A lefolyt

időt visszafolyatni nem lehet, ami már élt és megholt, életbe nem idézhetni többé, ezt mindenki tudja. Büslakodik és ha szive *meg* nem is tör mindannyiunknak, csak sírva tud vigadni.” Végül megjövendöli, hogy a Habsburg-házat otthagyja Ausztria. De 1857 augusztus 28-án leírott mondása szerint: „minden nemzetiségek kifelé gravitálnak, egyedül a magyar fog gravitálni a Felső királyi széke körül.

Ezeket írta Széchenyi István addig, míg Albrecht főherceg parancsára, amint most már a bécsi rendőrség titkos levéltárából kiderült, el nem rendelték azt, hogy négyszobás döblingi üdülőhelyéről állami örültek házába vigyék. Mikor ezt megtudta, megölte magát. Az, aki előre látta a Világháborút és minden következményét, örültek deklarál - tatott és józanok és okosak voltak azok, akik nem láttak semmit. Széchenyi, te nem nekünk születted, sas voltál a verebek országában!

A legnagyobb magyar lángelme szívet döbentő ihlettel meglátta a világháborút és azt hitték, hogy megőrült. A titkok titka ezzel még nincs leleplezve. Hogyan tudhatta mindezt Széchenyi István? Mint a fizikai kísérleteknél, én is ellenőrző mérést végzek. Veszek két abszolút zsenit, Göthet és Jézust. Göthe megtiltotta, hogy Faustot életében előadják, mert érdeklődése arra a birkakoponyára irányult, amelyet Rómában talált és amelynek varrataiból arra következtetett, hogy az emberi koponya is a hátgerinc legfelső csigolyájának a képződménye, tehát fejlődéstannak kell lennie. Schillerrel úgy ismerkedett meg, hogy a növények fejlődésánát magyarálták egymásnak és mikor a francia forradalmi mozgalom tetőpontra hág és berohannak Göthe szobájába, mondván, hogy nagy újság van Parisban, azt felelte: „Tudom. A francia akadémia elismeri a fejlődéstant.” Göthe jövendölt. A fejlődéstant Darwin csak az ő halála után húsz évvel állította fel és Herbert Spencer még később vitte be filozófiájába. Mi történt tehát? Göthe zsenije meglátta azt, ami következni fog, de az időpontot eltévesztette.

Veszem a bibliát. Jézus jövendöl. Megmondja, hogy a jeruzsálemi templomot le fogják rombolni. Minden evangélistánál más szavakkal, de mind határozottabban hangzik ez a váratlan jóslata. Ez be is következett, de Jézus mégis tévedett, mert mindenütt azt írják tanítványai, hogy Jézus szava szerint még az ő idejében fog a templom összedölni, holott azt 70-ben Titus császár rontotta le. Mi történt? Jézus a jövőbe látott, de az időben tévedett.

Széchenyi István az egész világháborút előre látja: Németország szerepét, Anglia, Franciaország szándékait, Magyarország széttépését egész Nyugat-Magyarorszáig és Triesztig. Mikorra jósolja a világháborút? Több ízben megmondja pontosan: 1861-re, holott az 1914-ben következett be. Széchenyi az időben téved. Itt van a dolog kulcsa. A lángész a Világ lelkével találkozik. Ezért tudja ok és okozat nélkül, hogy mi fog következni, de téren és időn kívül gondolkozik. Mi tudjuk

pontosan, hogy reggel fél nyolckor fel kell kelni, hányas villamosra kell átszállni, mikor kell az ülést megkezdeni és mikor, mely időre, melyik szobában írjuk meg a cikket. Csak a jövőt nem látjuk, mert mi térben és időben gondolkozunk. A zseni azonban kitör abból.

Széchenyi ugyanezt teszi. Irtózatos erővel, egy vulkán robbanó erejével hatol be hazája és egész Európa jövődjébe. Mindent lát, de időn és téren kívül. 1861-et mond 1914 helyett, mert idő és tér a lángésznek nem fontos, csak nekünk. És most ott vagyunk, tisztelt olvasóm, Schopenhauer „Die Welt als Wille und Vorstellung” című munkájának második kötetében. Mit mond ő a lángészről? Az emberi észről az a nézete, hogy az nem más, mint egy mécses, amit az akarat magának gyújt. A lángésznel – mondja Schopenhauer – másképp van; ez a mécses, ez a láng oly nagy, hogy elszabadul az akarattól és miután az akarat, mely mindnyájunkat hajt, időben és térben dolgozik, a lángelme keresztültöri a tér és idő határait. Széchenyi óriási nagysága itt látszik legjobban. Nem az, hogy előrelátott forradalmat és abszolutizmust, nem az, amit úgyis tudtunk és nem az, amit nem tudtunk és csak most derül ki, hogy az egész világháborút, Magyarország feldarabolását, a Habsburg-ház sorsát, sőt Amerika emelkedését is megjegyezte, mindez nem fontos. A fontos az, hogy oly merész volt röpte, hogy nap, év és az a négy szoba, ahova elzárták, nem létezett előtte. A sas kiröpült a Végtelenségbe, íme, Széchenyi az első ember, ki meglátja a világháború veszedelmét. A magyar Igazság a legnagyobb magyarban szólal meg először: megrémül tőle.

BŰNÖS-E MAGYARORSZÁG?

Gróf Széchenyi István vészjóslata után következik gróf Tisza István titáni küzdelme a magyarság érdekében a világháború ellen.

Európa történetét véres cafatokra téptük, most már egész életünkre nem marad más, mint hogy foltozzuk. Ezt teszem én is a következőkben. Másfél év óta vivóm különböző felolvasásokban a harcot azért a magyar igazságért, hogy a magyar kormány gróf Tisza István által ellenezte a háborút.* E viaskodásban épp úgy elítéltem több alkalommal gróf Berchthold akkori császári és királyi közös külügyminiszter úr eljárását, amint azt most, tudtommal, az egész külföldi és hazai közvélemény elítéli. Gróf Berchthold volt császári és királyi közös külügyminiszter úr cikkeimre a magyar közélet egy igen kiváló és közbecsülésben élő tagja által jegyzeteket juttatott el hozzám, amelyek az ő álláspontjának történelmi igazolására szolgálnának. Teljes loyaltással rámbízta, hogy e leleplezéseket, – miután ő 1918 óta egy Svájcban adott interjúján kívül a nyilvánosság előtt nem szólalt meg, – a közönség elé viszem-e. Én is épp oly loyaltással, egész szövegében közlöm azt, dacára annak, hogy némely része személyem ellen irányul. Midőn még egyszer hangsúlyozom, hogy elvi álláspontomat fenntartom, a részletekben teljesen el kell fogadnom a gróf úr szavahihetőségét, ami azonban a magyar igazságot, szerintem, semmiben sem érinti. Gróf Berchthold Lipót úr nyilatkozata teljes szövegében a következő:

Hegedűs Lóránt nyűg. magy. kir. pénzügyminiszter úr a nyilvánosság előtt több konkrét kérdést intézett hozzám, amelyekre az alábbiakban reflektálok.

Első kérdése az 1914 júl. 23-iki „ultimátum”-unk megszerkesztésének körülményeire vonatkozik. Erre nézve mindenképp megjegyzem, hogy az ultimátum megjelölés helytelen, amennyiben a számbavett határidő sikertelen eltelte csupán a diplomáciai vonatkozások megszakítását vonta maga után. A tény különben az, hogy

* Szerző tanulmánya a „Gróf Tisza István a világtörténetben” megjelent „A halhatatlanok útja” című kötetében.

e válaszhatáridő elmúltával is még további néhány napig helyezkedtünk várakozási álláspontra, alkalmat akarván adni Szerbiának, hogy beadja derekát.

E határidőre szóló jegyzék megfogalmazását a július 7-én megtartott közös minisztertanács határozta el. Ugyanennek megszerkesztésével akkoriban a külügyminisztérium szolgálatában álló báró Musulin Sándor csász. és kir. követet – későbbi berni követünk – biztuk meg, ki erre nézve könyvében „Das Haus am Ballplatz” közelebbi felvilágosításokkal is szolgál. Az ismételten tartott bizalmas jellegű minisztertanácsokon, amelyeken a közös miniszterek és a külügyi szolgálat egyes magasabb funkcionáriusain kívül a két miniszterelnök, Tisza és Stürgkh grófok, többnyire Burián és Conrad bárók, végül a fentemlített báró Musulin (utóbbi hivatalánál fogva a jegyzék fogalmazója) résztvettek, az eredeti szöveg többrendbeli modifikációt, kiegészítést szenvedett. A Szerbiával szemben felállítandó követelmények egyes pontjainak megvitatásánál az összes jelenlevő miniszterek résztvettek, minden egyes alkalommal teljes egyetértés uralkodott, úgyhogy a szöveget véglegesen a július 9-iki közös minisztertanács egyhangúlag fixírozta.

Hegedűs úr második és harmadik kérdésének tárgya gróf Tisza állásfoglalása, kapcsolatban a Szerbiával szemben kilátásba helyezett akcióval.

Kétségkívül igaz, hogy a magyar miniszterelnök eleinte azon a véleményen volt, hogy a szerbekben meglesz a jóakarats és egy „amende honorable” elérésének lehetősége adva lesz számára. Ebből kifolyólag azt az álláspontot képviselte, hogy Szerbiával szembeni követelményeink felállításánál a túlságosan éles poentírozást a lehetőség szerint kerüljük. Álláspontjáról azonban egy hét leforgása alatt teljesen és végérvényesen! lemondott. Arra nézve pedig, hogy ezen véleményváltoztatás a berlini politikai orientációra, nevezetesen Vilmos császár személyére volna visszavezethető, semmi támpontom sincs, különben is gróf Tisza individualitásának ily mérvű befolyásolására gondolni sem merek. A július 14-iki minisztertanácsot megelőzőleg, amikor gróf Tisza egymagában nálam járt, bizalmas eszmecsereknk lelegején komoly nyomatékkal és egy bizonyos ünnepélyességgel arról biztosított, hogy belátja végül, hogy Szerbiának magatartásában definitive csatlakozott. Nemcsak a Belgrádból befutó hírek, amelyek egyrészt a szerb kormány passzivitásáról szólnak, másrészt tanúsítják ennek egyetértését egy határtalanul provokative viselkedő sajtóval, hanem a szerb hivatalos körök külföldön megjelenő kvalifikálhatatlan nyilatkozatai is azt a meggyőződést keltik benne, hogy türelemmel semmit sem lehet Belgrádban elérni és csak egy energikus akció vezethet célhoz. Egy ily magatartás esetére teljes támogatását fogja rendelkezésre bocsájtani. Nyilatkozata őszinte-

ségéről, – tekintettel arra a nyíltságra és loyaltásra, amelyet gróf Tisza mindenkor és minden körülmények között velem szemben tanúsított – sziklaszilárdan meg vagyok győződve annyival is inkább, mert markáns egyéniségének éppen az felelt meg, hogy cselekvéseinél mindenkor csak az egyéni meglátásait, ítéleteit és végkövetkeztetéseit vette irányadóul és sohasem indult idegen szuggesztiók után.

A következő kérdőpont, amely egy állítólag angol oldalról származó s – általunk a Szerbia részére megadott 48 órás határidőközben (júl. 23-25.) – Bécsbe irányított jegyzékre vonatkozik, tulajdonképpen tárgyaltan, amennyiben ezen időközben semmiféle angol demarche nem érkezett Bécsbe. Ilyen körülmények között azután természetes, hogy a lord Grey memoir-jaira való utalások – amelyek ezt állítólag megerősítenék – épp úgy nem állják meg a helyüket, mint a miniszter úr ama megállapítása, hogy az erre vonatkozó eredeti „dokumentumok”-at a külügyminisztériumban megtalálták.

A miniszter úr kétségtől jegyzékünk elküldésének időpontját (júl. 23.) téves módon 26-ikára „helyezte” át, mely esetben azonban az általa sejtett angol akció – megállapításai ellenére – csak Szerbiával való diplomáciai viszonyunk megszakítása után következett volna be. Akkoriban, júl. 26-ikán, angol részről egy követségi konferencia (Anglia, Franciaország, Németország, Olaszország) megtartásának gondolata merült fel abból a célból, hogy a közöttünk és Szerbia között függő ügyek lehetőleg bármely, akár Szerbia, akár Ausztria-Magyarország, vagy Oroszország részéről megindítandó katonai operáció kiküszöbölésével rendeztessenek. Tudomásom szerint azonban ez a javaslat Belgrádnak és környező területeinek Ausztria-Magyarország által való megszállásáról nem tett említést s természetesen nem Bécsbe, hanem Berlinbe irányították, ahol azután rövid utón visszautasították.

Úgy vélem, a miniszter úr ezt a javaslatot a sir Edward Grey által még később megpendített és a német követ által Bécsbe júl. 30-ikán előterjesztett prozocióval téveszti össze, amely azonban kiindulópontul már Szerbiával való hadjáratunkat fogadja el s amely egy à quatre közvetítésnek (Anglia, Németország, Franciaország, Olaszország) óhajtotta alapját megvetni. Az angol miniszter abból a feltevésből indult ki, hogy katonai erőink Belgrádot és a környező szerb territóriumokat amúgyis rövidesen megszállják, tehát a Monarchia ezt az okkupált területet mindaddig megszállva tarthatná, amíg a szerbek az általunk kívánt elégtételt meg nem adják. Tekintettel arra, hogy fontos demarcheról volt szó, rögtön jelentést tettem az Uralkodónak s felhatalmazására egy közös minisztertanácsot hívtam egybe. Ezen a júl. 31-iki konferencián gróf Tisza álláspontja a következő volt:

Az angol terv elfogadása végzetes következményekkel járna. Szerbia elleni katonai operációinkat pedig minden körülmények között

folytatnunk kell. Az angol javaslatot megközelítendő, a Monarchia mindössze elvileg jelenthetné ki készségét, de csakis azon esetben, ha Szerbia elleni akciókat folytatjuk és az orosz mozgósítás abban marad. Gróf Tisza álláspontját a minisztertanács egyhangúlag magáévá tette, berlini követünket pedig még az nap utasítottuk, hogy végső álláspontunkat hozza a német kormány tudomására.

Ez alkalommal egyúttal Hegedűs úr azon teljesen indokolatlan feltevését, hogy állítólag diplomáciai aktákat a magyar kormány elől elrejtettünk volna, erélyesen vissza kell utasítanom. Az összes diplomáciai jelentéseket úgy gróf Tiszának Budapestre, mint ennek legbefolyásosabb bizalmasának, báró Buriánnak, azonnal továbbítottuk. A befutó táviratokat, összegyűjtve, az éjjeli gyorsvonat vitte Budapestre gróf Tiszának, úgyhogy már kora reggel az összes akták rendelkezésére állhattak. Gróf Tisza különben ebben a kritikus időben legalább is annyit tartózkodott Bécsben, mint Budapesten s úgy velem, mint államtitkárommal, gróf Forgáchal, naponta több órán át érintkezett. Különben is ha Budapesten tartózkodott, úgy gróf Forgáchal, mint báró Buriánnal, – utóbbival mindennap találkoztam – a magyar miniszterelnökség és a külügyminisztérium között rendszeresített titkos vezetéken hosszabb telefoni megbeszélései voltak. A kontaktus tehát folytonos és gondolhatóan élénk volt. Különben sem volt okom a szándékos titkolódásra, amennyiben ezekben a napokban nézeteink, felfogásunk között elvi ellentétek nem voltak.

Hegedűs miniszter úr végül arra a jelentésre és ennek a hadüzenet eredeti szövegébe történt felvételére nézve óhajt felvilágosítást kapni, amely arról szólt, hogy július 27-ikén szerb katonaság rátüzelt csapatainkra.

Erre vonatkozólag eszébe juttatom a miniszter úrnak azt, amit az u. n. „Vörös könyv” amúgyis publikált, hogy ez a bizonyos jelentés a *fentjelzett* napon a csász. és kir. 4. Korpskommando útján érkezett Budapestre s úgy szólt, hogy Temeskubinnál dunai hajókról szerb katonaság rátüzelt csapatainkra, minek következtében egy nagyobb csatározás keletkezett. (Úgy vélem, hogy az erre vonatkozó és nekem betekintés végett rendelkezésre bocsájtott bulletin Bécsben a külügyminisztériumban még fellelhető.) Semmi okom nem volt arra, hogy ennek a hivatalos jelentésnek a valóságában kételkedjem s ezért is vettük fel a hadüzenet eredeti szövegébe. Ennek azonban mindössze csak formális jelentőség tulajdonítható. Amikor ugyanis 25-ikén este Belgrádból Ischlbe megérkezett az értesítés, hogy a szerb válasz kedvezőtlen és báró Giesl elutazni készül, öfelsege el volt határozva a végső konzekvenciák levonására s ezt előttem kétséget kizáróan kifejezésre is juttatta. Egy nappal rá báró Giesl Bécsbe érkezett annak a szerb válasznak a szövegével, amely – ismeretesen – határidős

jegyzékünk minden egyes pontjára vonatkozólag megszorításokat, rezervátákat tartalmazott, amely tehát az általunk kívánt garanciákat illuzóriusakká tette. Ily módon a Császári Felhatalmazás értelmében adva volt a hadüzenet feltétele.

Ennyit Hegedűs úr konkrét kérdőpontjaira. A miniszter úr azonban azzal a szemrehányással is illet, hogy mint „magyar főudvarmester” Károly király koronázása alkalmával elmulasztottam a kötelességemet, amennyiben meg kellett volna akadályoznom, hogy öfelsége Budapestet még aznap este elhagyja. Erre vonatkozólag helyreigazításul megjegyzem, hogy sohasem voltam magy. kir. főudvarmester, hanem „öfelsége főkamaraása”, kinek kompetenciája egyrészt az Uralkodóház kincstárának és az udvari múzeumok legfelsőbb vezetésére, másrészt a csász. és kir. kamarási teendők ellátására terjedt ki. Ennél fogva a koronázás alkalmával nem is tartoztam öfelsége suite-jéhez, hanem csupán mint a magyar főrendiház tagja foglaltam el a Mátyás-templomban a személyemet megillető helyet anélkül, hogy a Hadúrral pesti találkozására alatt kontaktusba jutottam volna. Az igazság kedvéért különben le akarom szegezni azt, – amit csak később sikerült megtudnom, – hogy a király eredeti szándékáról, a hosszabb pesti tartózkodásról, csak egyik gyermekének időközben történt megbetegedése miatt mondott le.

Végül megjegyzem, hogy a sajtó számtalan legendát terjeszt személyemmel kapcsolatban, amelyek elejétől végig valótlanok. így pl. egy bécsi revolverűjság azon alkalmilag hozott feljegyzése, hogy a forradalom előestéjén bécsi házamból az ablakon át kiugorva menekültem el, egyenesen a Svájcba. Úgy látszik, Hegedűs miniszter úr ezt a hirt, amely egy bécsi ügyvédnek imputait, költött bírósági vallomástételén alapul, a magáévá tette s egyik régebben megjelent cikkében rosszalólag kommentálta. Ezzel szemben megállapítható egyrészt az, hogy akkori elutazásom Károly csász. és kir. egyenes felszólítására, az udvari kincseknek Svájcba történendő szállítása céljából következett be, másrészt, hogy a bécsi Strudlhof Gasse-ban fekvő palotámat teljes lelki nyugalommal, természetes utón, a kapun át hagytam el.”

Elismerem, hogy tévedtem abban, hogy gróf Berchthold Lipót volt császári és királyi közös külügyminiszter úr IV. Károly koronázása alkalmával nem volt főudvarmester, hanem főkamaraás. Ennek dacára az egész magyar közönség nézetének adtam kifejezést abban, hogy kár volt megengedni, hogy a fiatal király még az nap visszatazzék Bécsbe.

Nem hagyhatom azonban szó nélkül a nyilatkozat legutolsó részét. Itt arról van szó, hogy egy bécsi revolverűjság alapján állítom én azt, hogy gróf Berchthold a forradalom előestéjén bécsi háza ablakán kiugorva menekült. Én ezt a hirt a Neue Freie Presse-ben

olvastam, amelyet senki sem tud revolverújságnak elfogadni, a gróf azt ott soha meg nem cáfolta, és a Neue Freie Presse nem maga találta ki, hanem leirt egy bécsi Landesgericht előtt lefolyt tárgyalást. Az pedig, ki ott eskü alatt így vallott, a gróf úr jószágkormányzója volt.

Azonban – és ezért kellett most e nyilatkozatot itt lenyomatnom, – hogy gróf Berchthold Lipót volt főkamarmester milyen helytelen kezekre bízta IV. Károly királyunk kincseit Svájcban, bizonyítja az, hogy egy Steiner Leó nevű kéteshírű bankárt bíztak meg az érték-papírok értékesítésével és mint a Grazer Tagespostnak a miniszter úr által szintén meg nem cáfolt három év előtti cikke bizonyítja, ezt a Steiner Leót még útközben báróvá nevezték ki. Ennek fejében ő az értékpapírokat árukön alul adta el, az ékszereket elpocsékolta. Az osztrák császári korona híres vörös rubintjait kitorste és az üres koronával a fején jelent meg Luzernben a table d'hôte-nal a szállodában. Ha már most hozzáteszem azt, és ezért kell megszólalnom, hogy ezen műveletek folytán IV. Károly király és családja Svájcban mily vagyoni romlásnak vannak kitéve, akkor megérthetjük, hogy miért vigyáztak úgy arra, hogy a király mikor indul el Svájcból.

Ezek után minden loyaltásom mellett vagyok bátor megjegyyezni, hogy ebből a polémiából én „természetes utón távoztam”.

GRÓF TISZA ISTVÁN, GRÓF BERCHTHOLD ÉS A PREDESZTINÁCIÓ.

Végre megszólalt gróf Berchthold Lipót, Ausztria-Magyarország volt külügyminisztere. Azt hiszem, nincs olvasó, sem itt, sem külföldön, kí ezek után megváltoztatta volna róla véleményét. Sok szerencsétlenségünk között egyik legnagyobb volt az ő személye. Jellemző a főntebbi történelmi nyilatkozat először a kicsinyes diplomatára, mikor velem polemizál. Még most is az a fontos ránézve, hogy vajjon ultimátum volt-e az a jegyzék, amiről én beszélek, vagy hogy Sir Edward Grey közvetítő indítványa hogyan érkezett. A fontosról nem szól, amire úgy a német, mint az angol kiadványok kíváncsiak, hogy miért nem választott gróf Berchthold Angliának arra a jegyzékére, mely belenyugodott volna abba, hogy Belgrádot és a Dunapartot megszálljuk, míg a trónörökös gyilkosai megbüntetve nincsenek.

Még jellemzőbb az a sajátságos gondolkodás, amellyel gróf Berchthold saját közjogi méltóságát felfogja. Polemikusán kijelenti, hogy ő mint magyar főúr volt jelen IV. Károly királyunk koronázásánál, még pedig mint főkamrás. Ezt tudjuk. Hiszen ez volt a bajunk, hogy mint magyar lett külügyminiszter, mert ha nem viseli a magyar címet és jelleget, akkor Burián István megmaradhatott volna közös pénzügyminiszternek, Bosznia kormányzójának és megakadályozta volna a szerajevói merényletet. De ő magyar. Most összeomlik 1918. évi október végén az ország. Mi alacsonyabbrendűek ezt néha hazának szoktuk mondani. Elavult szó, de használom. Most azt kérdezem: egy *magyar* volt külügyminiszternek, egy *magyar* főúrnak és főkamrásmesternek mi a legfőbb dolga, mikor az ország, vagy a haza – bocsánat a pórias szavakért – összedül? Ő, mint nyilatkozatában írja, azt tartotta kötelességének, hogy az *osztrák* udvari kincset mentse ki Svájcba és teljes lelki nyugalommal ment ki palotájából. Milyen szerencsénk van, hogy nem a magyar koronát mentette ki, mint magyar főúr, mert különben az volna most báró Steiner Leó fején és ennek gyémántjait perelné vissza Zita királyné párisi pőrében. Végül, miután mint magyar főúr ilyen tökéletesen megmentette az osztrák kincseket, most cseh kastélya alapján törzsökös cseh.

A polémia harmadik része Tisza István ellen fordul. A hang nagyon gyöngéd, így szól: „Kétségtelenül igaz, hogy a magyar minisz-

terelnek eleinte azon a véleményen volt, hogy a szerbekben meglesz a jóakarát s egy amende honorable elérésének lehetősége adva lesz számára.” Tudtommal lényeges különbség van *amende honorable* és *világháború* között. Ugyanez a különbség Tisza István és Berchthold között, és ez az a magyar igazság, amiért e lapokon harcolunk. Azt mondja a gróf úr, hogy később Tisza lemondott ezen álláspontjáról s ez a véleményváltkozás nem vezethető vissza Vilmos császár személyére. Ezt sohasem állítottam. Ellenkezőleg. A berlini emlékiratok azt bizonyítják, hogy Tschirschky, Németország követe, volt az, aki Tisza István véleményét megváltoztatta és azt hiszem, nagyon jól vagyok értesülve, ha elárulom, hogy gróf Berchthold Lipót külügyminiszter küldötte Tiszát gróf Tschirschkyhez. Gróf Berchthold ezután azt mondja, hogy Tisza markáns egyéniségével ezután támogatta őt. Ez természetes. Mihelyt a háború megindult, Tisza nem szökhett meg és inkább a halálba ment, de végigharcolta azt. Szeretnék azonban a gróf úrtól még egyet kérdezni. Tudja-e, hogy ez a gróf Tisza István volt az, aki öfelségétől, I. Ferenc Józseftől, miután gróf Berchthold külpolitikájának helytelenségéről meggyőződött, gróf Berchthold Lipót elmozdítását kívánta és tudja-e, hogy Tisza annyira markáns egyéniség volt, hogy előre megmondta gróf Berchtholdnak, hogy ezt a lépést meg fogja tenni. A volt külügyminiszter egyet észrevett: hogy Tisza markáns egyéniség és hogy sziklaszilárdan megmarad elhatározása mellett, hiába csalódik felsőbb körökben és hiába dühöng ellene a tömeg. Egyszer a háború alatt a legfelső hadvezetőség jelentését olvasva, melyben nem tudom, mi volt, így kiáltott fel: – Magyarországon nagyon nehéz, hogy az ember ne legyen 48-as Í Tisza egyéniségében ez a sziklaszilárd keménység és minden elhatározásához való markáns ragaszkodás, amit gróf Berchthold most kezd sejteni, egy mély lelki tulajdonságának, az *eleve elrendelésben, a predesztinációban* való kálvinista hitének volt következménye. Ezért van az, hogy ő eszköznek tekintette magát egy magasabb hatalom kezében és képes volt mindenkivel szembeszállni, sőt mindenkit pártolni is, ha egyszer azt látta, hogy ő az, akinek egy nagyon felső parancsot végre kell hajtania. Erre két bizonyítékom van. Az egyik gróf Apponyi Alberttel szemben való viselkedése. Mikor gróf Tisza István a képviselőház elnöke volt, Bécsben legbizalmasabb körben mondta azt, hogy a predesztinációban hisz. Minden előre el van rendelve, ő nem tehet másképp, mint ahogy tesz s bármily keserű neki Apponyi Albertet kivezetetni a képviselőházból, azt meg kell tennie, mert le kell törnie az obstrukciót. ő nem maga miatt teszi, hanem ez az ő hivatása. Be van egy személyes bizonyítékom is, Tisza hajlandó lett volna meleg és őszinte barátságunk mellett engem is szétaposni és azt nekem is nyíltan megmondotta. Mikor a munkapárt megalakult, én

régi politikai ideámhoz híven azon dolgoztam, hogy az általános választójog kérdése úgy oldassék meg, hogy a szociális kérdést szakítsuk el a nemzetiségi kérdéstől, mert fiókpolitikus korom óta az a rögeszme gyötört, hogy Magyarországon egyszerre érik meg a nemzetiségi és a szociális kérdés és az ország ezt nem bírja ki. Minden beszédem „vagy írásom mögött az a gondolat lappangott. 1909-ben elérkezettnek láttam az időt arra, hogy egy ilyen tervet Tisza és gróf Khuen-Héderváry Károly elé terjesszek. Héderváry elfogadta azt. Tisza a következő levelet írta, amelyből érces hangjának keménysége és melege épp úgy kihangzik, mint erős hite abban, hogy rendeltetésétől el nem térhet,

Alsózsuk, 1909 nov. 16,

Kedves barátom!

Nagyon köszönöm szíves figyelmedet, hogy a választói jog kiterjesztésére vonatkozó munkálatodat megküldötted. Nagy érdeklődéssel olvastam azt és elszomorodva konstátálom belőle, hogy az ált. szavazati jog nemzetgyilkos jelszava téged is mennyire magával ragadott.

A te eljárásodban nyilvánvaló baráti érzületet csak úgy viszonzozhatom méltóan, ha egészen nyíltan beszélek veled. Most egy levél keretében nem mélyedhetek belé a kérdésbe, de addig is, míg élőszóval tehetném, nagyon kérlek: ne kezdjél akciót ezen javaslat mellett.

Hidd meg, tévúton jársz, kárt okozol vele s arra kényszerítesz, hogy kíméletlen támadással igyekezzem fellépésedet ártalmatlanná tenni, pedig az igazán nekem esnék a legrosszabbul.

Arról azonban légy meggyőződve, hogy ha ellentétbe kerülnék is a közélet terén, az semmit sem változtatna azon személyes érzelmekben, amelyekkel maradok igaz hived

Tisza István,

E levél megírása után gróf Tisza István Pestre jött és a Fásorban (most Vilma királynő-út) levő lakásán felkerestem. Egész délután harcoltunk. Egyikünk sem bírta meggyőzni a másikat. Mind élesebb lett az érvek csatája, végül is sem Tisza nem engedett, sem én, mert megmondtam, hogy közzé fogom tenni tervezetemet a progresszív választójogról, amint meg is történt. Ekkor ezt mondtam neki:

– Tudod, István, mindketten kálvinisták vagyunk; azért nem tudjuk egymást meggyőzni, mert nagyon vastag a nyakunk.

Ekkor Tisza a szemembe nézett, megszorította a kezemet, nagy pápaszemén át éles kékszürke acélszemével sokáig belémtekintett. Elsuhant felettünk a predesztináció zord lehelete. Láttam szememben, hogy el van készülve arra, hogy bármi történjék is, meggyőződéséért még a végzetének is elébemegey. Vajjon mit látott ő az én szememben?

GRÓF BERCHTHOLD LIPÓT VÁLASZA HEGEDÚS LÓRÁNTNAK.

Hegedús Lóránt volt magy. kir. pénzügyminiszter azon megállapításaimra, melyekben a miniszter urnák egy korábbi időpontban hozzá-m intézett konkrét kérdéseire adtam meg a választ.

Az alábbiakban a miniszter úr újabb észleleteit bátorkodom – röviden – szövéatenni.

Mindenekelőtt meg keil állapítanom, hogy válaszom körül, – mely a Hegedús úr által annak idején felvetett és most már ismételen felállított kérdésre vonatkozik – úgy látszik, félreértés forog fenn. A kérdés tárgya szerint nem viszonzottam volna az „angol jegyzéket”, melyben a londoni kormány Belgrádnak és a környező Duna-partvidéknek csapataink által való megszállásába belenyugodott volna, míg a trónörökös gyilkosai méltó büntetésüket el nem nyerik.

Már a legutóbbi, általam fentebb említett publikációm kereteiben regisztráltam az „angol jegyzék”-re annak idején adott válaszunkat, melyet a július hó 31-én megtartott minisztertanács gróf Tisza indítványára egyhangúlag a magáévá tett.

Ebben az összefüggésben utalnom kell arra, hogy az angol propozíció nem volt oly egyszerűen és számunkra kedvezően megformulázva, mint ahogy azt Hegedús úr előadja. A bűnügy elintézése nem volt benne feltétlenül kikötvé, e kérdés elintézése inkább a közvetítésre hivatott négy nagyhatalom kompetenciájára bízott volna. Ez utóbbiak közül azonban csak egye tier egyről lehetett volna határozottsággal feltételezni, hogy nézeteinknek és érdekeinknek szószólója, tolmácsolója lesz, míg a többi háromnál e kérdés tekintetében kevés megértés volt várható. Beleegyeyztünk volna tehát hadjáratunk redukálásába anélkül, hogy ennek ellenében valamely pozitív eredményre rámutathattunk volna. Ez az oka annak, hogy – eltekintve a katonai részről felhozott súlyos aggodalmaktól, – a minisztertanács votumja nem esett ezen propozíció integrális elfogadására.

A továbbiak folyamán Hegedús úr azt kérdezi, hogy nem-e Tschirschky követ volt az, aki közrehatott abban, hogy gróf Tisza 1914 július hó 14-én megváltoztatta eredeti állásponjtját.

Amennyire visszaemlékezem, a tárgyalás folyamán gróf Tisza, – ki ez alkalommal véleményváltoztatását előttem határozott formában kifejezésre juttatta – Tschirschky nevét nem is említette. Különbén sem hinném, hogy utóbbi tartós személyes befolyást gyakorolhatott volna Tiszára. Gróf Tiszának előttem tett nyilatkozataiban minden alkalommal csak az őszinte nyíltságot tapasztalhattam, ezért vagyok tökéletesen meggyőződve arról, hogy végső álláspontjának kialakulásában egyedül mértékadó tényezőként azon motívumok fogadhatók el, melyeket annak idején előttem felsorakoztatott és amelyeket fentadott közleményemben bátor voltam reprodukálni.

Hegedús úr mint valami természetes dolgot megjegyzi, hogy gróf Tisza a háború kitörésének pillanatában csak nem „szökhett el”! Vegye azonban figyelembe azt, hogy Tisza már júl. 14-én, tehát 14 nappal a háború kitörése előtt azt vallotta, hogy Szerbiával szemben a legkeményebb eljárást kell foganatosítanunk és hogy a közbeneső időben az összes érdemleges elhatározások Tiszának részvételével és beleegyezésével történtek meg.

Arra a kérdésre, amely az én demissziómmal kapcsolatban gróf Tisza intervenciójára vonatkozik, azt felelhetem, hogy tény az, hogy Tisza nem osztotta az olasz kísérlettel kapcsolatos álláspontomat, mely kísérlet arra irányult, hogy a kompenzációs kérdésben a „szövetségi szerződés VII. fejezete értelmében a tárgyalások velünk meginduljanak. Tény továbbá, hogy Tisza ezt Ófelsége tudomására hozta és erről engem lojális módon értesített. Tisza ugyanis teljesen lehetetlennek tartotta, hogy az olasz szövetséges hadba szálljon ellenünk, ebből kifolyólag úgy vélte, hogy jó volna az olasz követ hivatalos demarche-át udvarias, de határozott formában visszautasítani» Álláspontját azzal az ő sajátosan szívós állhatatosságával védte, amely Hegedús úr előtt egyéni tapasztalatoknál fogva amúgy sem ismeretlen. Minden ezzel szemben felhozható érdemi argumentum megtört sziklaszilárd meggyőződésén, hogy Olaszország szövetségeseinek ilyen ciáriá-sával saját húsába vágna és mint leendő szövetséges bárki részére egyszer és mindenkorra elvesztené a nemzetközi bizalmat. Ezért a „politikailag iskolázott” olasz nemzet sohasem fog ilyen útra lépni. Azok az indokok, amelyeket gróf Tisza ez alkalommal az olasz kompenzációs kérdés letárgyalása ellen felhozott, engem is rábírtak arra, hogy kitérjek egy Olaszországgal való ily irányú diskusszió elől. Azonban a kompenzációs kérdésben tanúsított magatartásunk után a római kormány már elhatározta magát arra, hogy távolabbi politikai lépéseit – esetleg ellenünk is – folyamatba tegye. Akkoriban a szerb hadszíntéren katonai helyzetünk olyan prekális volt, hogy az olasz kérdésben tanúsított visszautasító magatartás következményeiért a felelőséget átvenni számomra lehetetlennek látszott.

Felfogásomat, amelyet annak idején magamévá tettem, – néhány nappal az 1915 jan. hó 10-én bekövetkezett lemondásomat megelőzőleg – egy a miniszteri levéltárban letétbe helyezett memorandumban dokumentárisan leszögeztem.

Végül hangsúlyozni kívánom, hogy úgy a fentemlített, mint a Hegedűs úr által az idők folyamán érintett egyéb kérdések kimerítő megválaszolása messze túlhaladná egy nyilatkozat kereteit. így ezek részletes megtárgyalása azon feljegyzéseim kereteiben fog megtörténni, melyekre nézve fenntartom magamnak azt, hogy azokat alkalmas pillanatban a nagy nyilvánosság részére hozzáférhetővé tegyem.

Gróf Berchthold Lipót.

HEGEDŰS LÓRÁNT ÉS BERCHTHOLD LIPÓT VITÁJA.

Írta: *Almásy László,*
as Egységspárt ügyvezető alelnöke.

A *Hegedűs Lóránt* és *gróf Berchthold Lipót* között lefolytatott vitát különös érdeklődéssel és figyelemmel kísértem. Bár *Tisza István*-nak a világháborúban való szereplését ma már eléggé ismeri a közvélemény és sokan ismerik *gróf Berchthold* szerepét is, e nagyfontosságú, közérdekű kérdéshez mégis szeretnék néhány szóval hozzászólni»

Azt hiszem, a nagyközönség előtt teljesen bebizonyított dolog, hogy *Tisza István a háborút s magát a hadüzenetet is ellenezte, míg gróf Berchthold nemcsak a háború mellett volt, de azt határozottan kívánta, sőt sürgette.* Idevonatkozólag elég *Tisza Istvánnak* 1914 július i-én I. Ferenc Józsefhez intézett előterjesztését idéznem, amelyben *szószéunt* a következőket mondja:

„Csak kihallgatásom után volt alkalmam *gróf Berchthold*ddal beszélnem és tudomást szerezni arról a szándékáról, hogy a jarajevói rémtett alkalmát megragadja a Szerbiával való leszámolásra.

Nem tagadtam el gróf Berchthold előtt, hogy ezt végzetes hibának tartanám és semmi esetre sem vállalnám érte a felelősséget.

Először is, ezideig még nincsenek kielégítő támpontjaink arra, hogy Szerbiát felelősségre vonhassuk és a szerb kormányznak esetleges megnyugtató felvilágosítása dacára provokáljuk a háborút ezzel az állammal. *Az elképzelhető legrosszabb locus standink volna, ha az egész világ előtt úgy állnánk itt, mint békezavarók és egy nagy háborút szítanánk a legkedvezőtlenebb körülmények között. Másodszor: én egyáltalában nagyon kedvezőtlennek tartom ezt a pillanatot, amikor Romániát már körülbelül elvesztettük, anélkül, hogy helyette pótlást találtunk volna és az egyetlen állam, amelyre számíthatunk, Bulgária, ki van merülve.* Olyan diplomáciai konstellációt kell összehozni, amely az erőviszonyokat reánk nézve kevésbé kedvezőtlenül osztja el”, stb.

Felterjesztésében még a következőket mondja Tisza:

„Vilmos császárnak küszöbön álló látogatása alkalmából kötelességemnek tartom azzal a legalázatosabb kéréssel fordulni Felségedhez,

méltóztassék Vilmos császár bécsi időzését legkegyelmesebben felhasználni arra, hogy Őfelsége Szerbia iránti elfogultságát a legutóbbi felhőborító események kapcsán leküzdeni és a mi balkáni politikánkat tetterősen támogatni hajlandó legyen”.

Az 1914 július 7-én gróf *Berchthold* elnöklete alatt megtartott közös minisztertanács jegyzőkönyve szerint gróf *Berchtholdnak* és az összes jelenlévőknek *a magyar miniszterelnök kivételével*, az az álláspontjuk, hogy egy kizárólag diplomáciai siker, ha ez Szerbia gyors és eklatáns megaláztatásával járna is, értéktelen lenne és *ennek folytán Szerbiához annyira messzemenő kívánságokat kellene intéznünk, amelyeknek következtében a visszautasítás előrelátható lenne, úgyhogy a katonai beavatkozásnak egy gyökeres megoldással járó útja készíttessék elő.*

Tisza István ugyanezen jegyzőkönyv tanúsága szerint már utal arra is, hogy még egy romániai támadással is számolnunk kellene. Ezzel szemben *Berchthold* elnök megjegyzi, hogy *ez idő szerint ettől kevésbé kell tartani, mint majd a jövőben* és Tisza István felfogásával szemben hangsúlyozza, hogy Tisza István azon felfogása, hogy Németországnak Franciaországgal szemben nagyobb számú csapatokra lesz szüksége, alig látszik helytállónak, mert Franciaországnak csekély arányú népszaporodásával szemben áll Oroszországnak hasonlíthatatlanul fokozottabb mértékben való népességszaporodása.

Tisza István tehát tisztán látja Oroszország, Franciaország, Románia beavatkozását, az egész világháborút, ezzel szemben gróf Berchthold egyáltalán nem tart Románia beavatkozásától Tisza István megelégszik egy diplomáciai sikerrel, gróf Berchthold ezt kevésnek tartja és a katonai beavatkozást kívánja.

Gróf Berchthold háborús álláspontját Tisza Istvánnal szemben az összes jelenlévők támogatták.

Stürgkh cs. és kir. miniszterelnök azt mondja, hogy *diplomáciai sikerrel semmiképpen sem orvosolható a helyzet*, *Bilinszky* közös pénzügyminiszter, *Krobotin*, *Conrad*, *Kailer* ellentengernagy ugyanígy nyilatkoznak és *Stürgkh* Potiorekre hivatkozik, hogy ő is a háborút kívánja. Erre *Tisza István* megjegyzi, hogy a tartományi főnök katonai képességét nagyra tartja ugyan, de ami az ő polgári kormányzását illeti, nem tagadhatjuk, hogy *az teljesen csütörtököt mondott s meg kell állapítani, hogy az ottani rendőrségnél képtelen viszonyoknak kell uralkodniuk, ha lehetséges az, hogy a rendőrség előtt jól ismert hat vagy hét gyanús alak a merénylet napján bombákkal és revolverkkel fölfegy-*

*vetkezve a meggyilkolt trónörökös útján elhelyezkedhetik anélkül, hogy a rendőrség közülük csak egyet is megfigyelt, vagy eltávolított volna,***

Valóban gyilkos szatíra rejlik Tisza Istvánnak ebben a kijelentésében, amelyben benn van annak megállapítása, hogy ha Potiorek nem látta azt, ami közvetlenül előtte történik, amit feltétlenül látnia kellett volna, hogy lehessen feltételezni róla, hogy látja azt, miképpen áll a világ diplomáciai helyzete?

A hadügyminiszter szerint „a diplomáciai sikereknek semmi értéke nincsen, ez csak a gyöngeség jele”.

Mindezekből látjuk azt, hogy milyen felfogásokkal kellett küzdenie Tisza Istvánnak, aki teljesen egyedül állott, aki egyedül volt, aki világosan látott, mert hiszen egy háború sorsa elsősorban a diplomáciai előkészítés, a diplomáciai földterítő szolgálaton fordul meg.

Nézzük csak, hogy Bismarck milyen gondosan készíti elő a német-francia háborút, milyen világos diplomáciai földterítő szolgálatot teljesít, mennyire tisztában van a külállamok felfogásával, s amikor látja, hogy Franciaország teljesen izolálva van, a spanyol trónörökösödési kérdés zseniális felhasználásával a háború egész ódiumát Franciaországra dobva, indítja meg a diplomáciailag teljesen izolált Franciaországgal szemben a háborút, s az így gyönyörű diplomáciai felépítéssel megalapozott háborút Moltke a katonai győzelmek sorozatával Szédánál teljes győzelemre viszi és Elzász-Lotharingiával és óriási hadi kárpótlással a dicsőség tetőpontjára emeli Németországot.

Ezzel szemben mit lát gróf Berchthold? Milyen volt a monarchia kancellárjának diplomáciai földterítő szolgálata és milyen volt a német diplomácia?

Már Vilmos császár emlékirataiban megemlékezik arról, hogy Bismarck nem nevelt egy erős német diplomáciai kart, csak alantas hivatalnokokat, akik kellő önállósággal és tisztánlátással nem dolgoztak. Amint ez II. Vilmos császár 1923-ben megjelent munkájának következő feljegyzéséből kitűnik:

„A külügyi hivatal gróf *Herbert*, akinek tisztviselőivel szemben tanúsított goromba bánásmódja nekem is feltűnt, a legnagyobb fegyelemre szoktatta. Az urak úgy „repültek” a gróf előtt, ha az hívta vagy elbocsátotta őket, hogy, amint akkoriban tréfásan mondani szokták: „Ihnen die Rockschasse wagerecht vom Körper standen” (a kabátaljuk vízszintesen állt el a testüktől). A külügyi politikát a gróf *Herbert*tel történt megbeszélés alapján a herceg egyedül irányította és diktálta. Ilyenformán a külügyi hivatal a nagy kancellárnak az irodahelyisége volt csupán, amelyben az ő utasítására dolgoztak, önálló gondolkozású, kiváló férfiakat nem oktattak, nem képeztek ki ebben a hivatalban. Éppen ellentétben

azzal a szellemmel, amely Moltke vezérkaránál uralkodott. Itt bevált alapelvek figyelembevételével, ennek ellenére a tradíciók megőrzésével, valamint az újabb tapasztalatok szem előtt tartásával nevelték a következő vezérkari évjáratokat önálló gondolkozásra és önálló tárgyalásokra. A külügyi hivatalban viszont csak egy erős akaratnak a dolgozó organizmusai munkálkodtak, akik alapján véve tájékozatlanok voltak azoknak a kérdéseknek az összefüggését illetőleg, amelyeknek kidolgozását rájuk bízta. Önálló munkát tehát nem is tudtak végezni. A herceg úgy nehezedett hivatalára, mint egy hatalmas gránittömb a mezőre: amelyet, ha elemelünk helyéről, alatta férgeket és élettelen gyökereket találunk.”

De erre a legerősebb bizonyíték nemcsak a német császárnak az a megállapítása, hogy ő csak a háború után, *Usher* professzor munkájából tudta meg, hogy Anglia, Amerika és Franciaország, az úgynevezett „Gentleman's agreement” titkos szerződés, amely Németország és Ausztria-Magyarország ellen irányult, már 1897-ben megkötött, tehát

17 évvel a világháború kitörése előtt meg volt vetve az alapja a VII. Edward által keresztülvitt bekerítési politikának és ebből a német császár azt a konzekvenciát vonja le, hogy milyen rettenetes politikai erkölcstelenség kell ahhoz, hogy a béke legderésebb éveiben a világ hatalmasai két békében élő s békét kívánó közép-európai állam ellen szövetkeznek.

Mi azonban azt a következtetést kell hogy levonjuk, hogy micsoda gyenge és tájékozatlan diplomáciája volt a kettős monarchiának, amely a háború előtt 17 évvel keletkezett fenti titkos szerződés létesítését csak a világháború után tudta meg. Tehát a háború kitörésekor halvány fogalma sem volt arról, hogy milyen hatalmakkal kell megküzdenie. Hiszen hiába volt itt a német hadvezérek, Hindenburg s a többi nagy katonáknak kiváló készütsége, tudása, amikor teljesen hiányzott Bismarck zsenialitása, tisztánlátása, aki a háború megindítása előtt teljesen tisztában volt azzal, hogy milyen erőkkkel áll szemben.

Ennek a világháborúnak a jövőre nézve igen nagy tanulságai vannak, különösen a diplomáciára, amelynek saját magára nézve a leg súlyosabb konzekvenciákat kell levonnia.

Az egészen kétségtelen és gróf Berchthold maga is elismeri és minden okmány bizonyítja, hogy ő a háborút akarta s az is kétségtelen, hogy ő mint a monarchia kancellárja, akinek legjobban kellett volna tudnia és ismernie a diplomáciai viszonyokat, egyáltalán nem tudott arról, hogy ezek az államok hogyan vannak egymással lekötve, egyáltalán nem tudott arról, hogy milyen természetű szerződések léteznek s hogy milyen hatalmakkal és erőkkkel kell a kettős monarchiának szemben állnia.

Jellemző gróf Berchthold felfogására és gondolkozására a herceg Windischgraetz „*Vom Roten zum Schwarzen Prinzen*” c. könyvének következő *passzusa*, amely éppen a gróf Berchthold és *Hegedűs Lóránt* vitájában szóbakerült *Grey-féle* kérdésre vonatkozik.

Windischgraetz munkája szösz szerint a következőket tartalmazza:

„Sokkal, sokkal később – közben elvesztettük a háborút és összeomlott a monarchia – a nagybátyám, *Berchthold*, clarensi villámban egy fontos epizódot beszélt el nekem, amely 1914 július 30-án történt. Az angol kormány felkérte *Bethmann-Hollweget*, juttassa el Grey előterjesztését az osztrák külügyminiszterhez és lépjen közbe a Ballplatzon az ultimátum enyhítése érdekében.

Berchthold, amidőn a távirat megérkezett, *Tschirschky* német nagykövettel reggelizett. *Tschirschky* és *Berchthold* nem voltak elragadtatva ettől az előterjesztéstől, ők jobban szerették volna, – és ezt *Berchthold* be is ismerte, – ha Szerbia feltételek nélkül kapitulál. Greynek ezt a kérelmét azonban mégsem lehetett egyszerűen elutasítani. *Berchthold* tehát azonnal a császárhoz utazott, aki így szól: „Igen, de először meg kell kérdeznem Tiszát.”

Tisza, akit telefonon meg is kérdeztek, hozzájárult Grey előterjesztéséhez. A jegyzéket még aznap este el is küldték Berlinbe. Berlinben azonban időközben már nagyban folyt a mozgósítás és Ferenc József békülékenysége nem talált kedvező fogadtatásra. Berlinben a háborút akarták. Es a jegyzéket nem továbbították Angolországoknak.”

Ebből egészen világosan kitűnik, ami egyáltalán nem vitás, hogy a háború kérdésében gróf *Berchthold* teljesen a német diplomáciával volt egy állásponton s az angol kísérletet, amely békés megegyezésre törekedett, egyáltalán nem támogatta.

A világháború eredménye 70 millió halott, 77 millió sebesült és rokkant és köztük 7 millió vak.

Azoknak, akik a népek sorsát intézik, nagy tudással, rendkívüli lelkiismeretességgel, előrelátással és teljes tájékozottsággal kell birniok, mert ha ezek a tulajdonságok hiányoznak, ennek a következménye: *világkatasztrófa*. A külpolitikát vezető államférfiaknak a tényleges diplomáciai helyzetet kell ismerniök, látniök és ennek alapján kell határozniuk. A világháború megindításakor tisztán állott a helyzet Szerbiára vonatkozólag. Hogy Franciaország Elzász-Lotharingiát vissza akarja venni, azt minden kezdő politikus tudta. Azzal is tisztában volt mindenki, hogy a berlini békeszerződés óta Oroszországban Németországgal szemben teljesen ellenséges a hangulat és Oroszország és Franciaország szövetségben álltak és hogy Franciaország milliárdokat

adott hadi felszerelésre Oroszországnak. Az is nyilvánvaló volt, hogy Anglia és Amerika érdekei ellentétben állnak Németországgal. Már a német flotta felállítása maga, a német hajó-szénállomások létesítése, szóval Németország tengeri hatalmának II. Vilmos által történt megalapítása rendkívül erős érdekellentétbe hozta Németországot Angliával és Amerikával s így nem kellett Bismarck óriási lángesze annak megállapításához, hogy a szerbiai gyilkosság csak egy kanóc bedobása volt a puszkaporos hordóba, mely azután az egész világot lángbaborította.

Ezt a lángbaborítást egyedül Tisza István látta előre, egyedül ő volt az, aki ezt megakadályozni törekedett és az is kétségtelen és nyilvánvaló, hogy gróf Berchthold ezt a törekvését egyáltalán nem támogatta, sőt ellenkezőleg: minden diplomáciai tisztánlátás és diplomáciai helyzetismeret nélkül készséggel eszközévé vált a hasonlóképpen teljesen tájékozatlan német diplomáciának.

Az a körülmény, hogy *Tisza István* hallgatott, amikor a háború okozásával és felidézésével vádolták, az csak az ő lelki nagyságát bizonyítja; ellenben azoknak a hallgatása, akik a háború szószólói voltak, nem jelent mást, mint a felelősség előli kitérést.

CLEMENCEAU, DEMOSTHENES ÉS TISZA ISTVÁN TALÁLKOZÁSA.

1915 áprilisában történt, a gorlicei áttörés előtt. A hadihelyzet akkor úgy állott, hogy az orosz hatalom óriási tömegeivel feküdt rá a Kárpátokra és ez a rettentő nyomás nemcsak Bulgáriát tette ingadozóvá egy időre, hanem az volt a félelem, hogy Olaszország kiugrik semlegességéből és a monarchia ellen támad. Ezért én, mint a Magyar Faiparosok Egyesületének elnöke, Olaszországba küldtettem. Nem akarnék nagyképű lenni, annál kevésbbé, mert azok ketten, akik tudtak missziómról, gróf Tisza István miniszterelnök és gróf Wickenburg Márk barátom, a közös külügyminisztérium első osztályfőnöke, már nincsenek az élők sorában. Nekem a világtörténethez semmi közöm. Sem azt nem tudtam, hogy Gorlicénél áttörés lesz, sem hogy egyáltalában ilyen nagy hadművelet készül, amelyről ma, Conrad tábornagy munkájának megjelenése után tudjuk, hogy Conradnak volt a zseniális terve és csak Mackensen neve alatt vitték azt keresztül; azt sem tudtam, hogy Olaszországban annyira elromlott a monarchia ügye. Etekintetben azt mondhatnám, hogy majdnem oly abszolút tájékozatlanságban voltam, mint saját diplomáciánk. Csak annyi volt rámbízva, hogy kísértsek meg az olaszokkal csereüzletet kötni, amely lehetőleg sokáig bonyolódjék le. Ajánljak fel néhány száz vagon magyar fát, amelyre a fátlan országnak (az olajfákat és narancsligeteket nem lehet kivágni) igen nagy szüksége volt és helyükbe kérjek makarónit és tésztaneműeket az osztrák alpesi tartományok számára. A monarchia vezetősége úgy képzelte, hogy ezáltal kihúzzhatjuk Olaszország állásfoglalását addig, míg az előkészített nagyszerű haditerv keresztül nem vitetik és a cári hadsereg össze nem roppan s ily siker után nem kell többet félni olasz támadástól. Sajnos, rosszul számítottak.

Két hétig tárgyaltam Rómában. Kísérőim, kik nem hatalmaztak fel rá, hogy helyettük is beszéljek, bizonyára meg fogják erősíteni adataimat. Napról-napra világosabbá lett, hogy az olaszok nem akarnak szint vallani velünk szemben. Hogy ajánlatunk megtörtént, azt azért is szükséges tudnunk, mert megdönt egy osztrák rágalmat. Nemcsak a háború második felében, de ma is folyton hirdeti Ausztria,

hogy a Tisza-kormány az osztrákokat ki akarta éheztetni. Időközben Tiszának levelezéséből láttuk, hogy Magyarország először a hadsereget látta el gabonaneművel és állattal, azután a magyarországi városokat és még Ausztriának is igyekezett juttatni, ebben az esetben pedig, amelyről én szólok, egyenesen magyar fát ajánlott fel Tisza Olaszországnak azért, hogy onnan az alpesi tartományok osztrák lakossága lisztműveket kaphasson. Két héten át az olasz kormány még mindig nem tudta elhatározni magát. Sem Bécsben, sem Pesten nem tudták, hogy Sonnino akkor már megegyezett az antanttal, hogy mint volt szövetséges, hátbatámadja a monarchiát. Végül is az olasz kormány a mi tárgyalásainkat kihúzta addig a napig és aznap adta meg hozzájárulását, amikor megüzente a háborút, s egyúttal felszólította a magyarokat, hogy távozzanak Olaszországból.

Ennek az utamnak volt egy humoros epizódja és egy különös élménye, amelynek folytán Clemenceau és Tisza István összekerültek. A humoros epizód az volt, hogy mikor a Regina Palace Hotelben Rómában vártam a jó hírt, amely nem érkezett meg, beállított hozzám egy nápolyi magyar azzal, hogy nem vennék-e meg a magyar kormány részére egy zárt vonat jódos mandarinarancsot. Miután kijelentettem, hogy a mandarint külön szoktam enni, a jódot pedig a fogamra kenem, de a kettőt együtt nem használhatom, kétségbeesve adta elő, hogy egy fiatal magyar arisztokrata az A. O. K. (bécsi legfőbb hadvezetőség) részére rendelt nála jódot és ő, hogy az antant emberei észre ne vegyék, mandarinok közé dugta el. Mikor mindez készen volt, a fiatal arisztokratának elment á kedve az üzlettől, visszatutott Bécsbe, otthagya csapot, papot, mandarint és jódot.

A második és egyetlen eredménye utamnak az volt, hogy miután Olaszország megüzente a háborút, egy angol könyvet csempésztek be hozzám, amelyben a következő mondatot olvastam: „*A világháború három nagy államférfit termelt, Clemenceaut, Sonninot és Tiszát Istvánt.*” A könyvvel Tiszához siettem, mint olaszországi utamnak egyetlen eredményével és ő azt mondta:

– Hármunk közül a legnagyobb számár Sonnino, mert őt senki sem kényszerítette bele a háborúba.

Sonnino azóta meghalt, nagyszerű parkjának a tenger által mosott sziklájába temettette el magát. De itt maradt Clemenceau és az öreg tigris most egy új könyvvel lepte meg Franciaországot, melynek címe: „*Démosthène*”. A munka nem egy friss elmének terméke. Hasonlatai, képei zavarosak. De egy határozott célja van, a franciákkal megértetni azt, hogy nem a nemzeti tüntetések, nem a tömeg pillanatnyi felhevülése, hanem egyetlen embernek kitartó makacssága az, ami győzelemre visz. Ezért mondja a 31. lapon szentenciáját, hogy „egy egyéniségnek lelke mélységében összegyűjtött egyéni reakciói az erőmegfeszítésnek

magasabb szervességét jelentik, szemben egy lelkes tömeggel, amely nem tudja érzéseit másképp egyesíteni, mint hogy folyton a gyöngeségnek tesz engedményeket s amelyben végül is megtörik az intelligenciának és az akaratnak az ereje.” Ebből a tételből indul ki az az európai államférfi, aki makacsságával megvert minket és elmondj a Demosthenes életét, aki macedóniai Fülöppel és Sándorral szemben állva ugyanezért a célért harcolt. Végül Clemenceau maga is extázisba jut, ezt mondván (57. lap): „Ez a felséges heroizmus, amelyben szenderegnek, a férfiasság legszebb lendületei.” Clemenceau annyira tűzbe jön, hogy végül nem Demosthenesről, hanem Clemenceauról beszél, mert ami őt minden más francia államférfitől megkülönbözteti, éppen az, amiért ő magát mint tükörben látja Demosthenesben.

Csakhoggy Clemenceau mégsem Demosthenes, mert Clemenceau él, örül, sőt legutóbb olvastam, hogy táncol. Demosthenes azonban szemben állt tomboló ellenfelével és végül Delphiben az elveszett háború után önként megy a fegyverek elé, hogy megöljék. Mikor idáig értem, eszembe jutott az 1915» évi könyv és Tisza prófécijája és ijedve vettem észre, hogy Clemenceau, mikor Demosthenest nézi, Tisza Istvánt rajzolja meg benne. Ők találkoztak: Clemenceau, Demosthenes és Tisza István. Az egyiket két ezredév, a másikat a győzelem választja el a legyőzött magyar Tiszától. És mikor a könyv végére érek, megdöbbenek. Clemenceau közli annak a bronz Demosthenes-szobornak fénymását, amelyet egy konstantinápolyi kereskedőnél találtak meg s a hellén kormány 1924-ben tett közszemlére. Nézem a szobrot: ez Tisza István. Körszakállas alak, ki mély szomorúsággal, összefont karokkal néz maga elé. Kétségtelenül egy néptömeget lát maga előtt, mely ellene fel van bujtva. Benne az igazság és elhatározottság irtózatoss energiája. Száján a gúny vonása, mely megveti a forrongó tömeget, homlokán és állkapcsán az elhatározás rettenthetetlensége és ürege szemében a végtelen bánat, hogy neki és hazájának meg kell halnia. A szobrot bármikor felállíthatják Pesten és aláírhatják Tisza István nevét. így találkoztak hárman: Clemenceau, Demosthenes és Tisza.

EURÓPA LÁZBETEG.

Mi legyőzöttek, nyomorgók már *nem* is merünk *előállni* panaszainkkal, Európa oly beteg. A mi betegségünk gyötri, amit békének neveztek el. Most a két leggyőztesebb országon, a francia köztársaságon és Anglián van a sor. Mindkét helyen tipikus tünetei mutatkoznak a nagyfokú láznak, a sajátos vergődésnek: Jaj a győzőknek', – mondaná az ókori hadvezér, ha feltámadna.

Bár Franciaország akkor, mikor győzelmi ünnepélyét tartotta, német ágyukból épített gúlára állított egy gall kakast, hogy az diadalát kiharsogja, a valutáját nem tudja tartam és sorra előre jeleztem a magyar hírlapokban a francia pénzügyi tervek és miniszterek bekövetkezendő bukását, vagy bukducsolását. Ki hiszi el, hogy Franciaország a mi időnkben valaha eljutna a régi arany frankig, hiszen ha csak közben mesterséges injekciók nem segítik, a frank folyton lefelé zuhan. Miért? Mert béke van. Rántja lefelé a kisantant, jobban mondva ő és a kisantant együtt rántják le a kontinens értékmérőjét. Mert a francia frankkal együtt bukik a belga, a lengyel zloty (mellyel ugyan jó volt nem barátkoznunk) és a lei. A jelenlegi román pénzügyminisztert, Leptateu urat, még abból az időből ismerem, mikor az Osztrák-Magyar Banknak felszámolója volt Bécsben és semmiféle magyar követelésnek nem akart engedni. Legutóbb, ha jól emlékszem, 1920-ban, egy harmincmilliós különbözetet veszünk össze, mert azt sem szánta nekünk. Egyedül az amerikai Wittmann volt az, aki irántunk valami könyörületességet tanúsított, de nem mentünk semmire. 1926 májusában félhónap alatt huszonöt százalékkal esett a román valuta és mikor azt olvasom, hogy egyik koronatanács a másikat éri Bukarestben, hogy devizaközpont útján fékezik meg a spekulációt, akkor tudom már, hogy a láz igen magas. Mindezeknek súlyos következménye van, Franciaország nem bírja tartani szövetségeseit és ezért a kisantantra nézve Paris nem jelenti többé a békét.

Még megdöbbenőbb az, amit a nagy angol nemzetnél látunk. Itt volt a köszénháború. Nyolc és fél hónapig Anglia lakosságának egy tizedrésze ki volt vetve keresetéből. Több mint két millió dolog-

talan járt az utcán. De a sztrájkban nem a sztrájk érdekel, hanem az, hogy a béke tarthatatlan és ezt most már Anglia is érzi. Az angol köszénvidék egy része a német vagy amerikai bányák berendezéséhez képest kezdetleges és a durhami szénbányák történetében olvasom, hogy nem régen még emberséges sem volt az állapotuk, mert a bennfulladt bányászokat meg sem számolták. A mostani sztrájk-nak van egy igen különös őse, az 1350-51. évi lázadás. Ekkor, amint a régi angol történet mondja, Európa megcsökkent szénfogyasztása miatt zavarok támadtak Angliában is, mert a háborúk alatt fel-emelt béreket a kormány 1350-ben kiadott Ordinance and Statute of Labourersében vissza akarta szorítani a régebbi bérek színvonalára, mire kitört a legvéresebb lázadások egyike. Ez II. Richárd alatt történt, most pedig V. György király uralkodik. A jelenség ugyanaz. Mégis azt hiszem, a britt nép nagyszerű önmegtartóztatása nem fogja ilyen véressé tenni a színjátékot, azonban egyet nem lehet letagadni, azt, hogy folyton több és több köszénbányát kell bezárnia, mert a legyőzött Európa nem tudja megvenni a szenét. Még mi magyarok is benne vagyunk a sztrájk okozói között. Azelőtt Fiume számára a magyar dolgozók pénzéből vettünk cardiffi szenet, hogy az Adria és a Cunard Line hajói onnan elinduljanak. A nagyhatalmak bölcsesége elvette tőlünk Fiumét, így nem vehetjük a cardiffi anthracitet és lázong helyettünk az angol bányák népe. Van azonban egy még sokkal megdöbbentőbb jelenség is, ami az angol sztrájk mögött lappang és amit – bár most végződött is az – a krónikából kitorölni nem lehet. Európa vásárlókéességének csökkenése folytán az angol bányász-
 szat tizenkét százalékkal kevesebbet termel, mint a háború előtt s maga a termelés oly drága, hogy mihelyt az állami szubvenció megszűnik, átlag fél shillinget kell tonnánként ráfizetni az angol szénbányászatra. Most jön azonban a statisztika és megmagyaráz mindent. A háború előtt, 1913-ban, Anglia egy évben 287 millió tonna szenet termelt és adott el. A háború után, 1919-ben, csak 233 milliót, 1921-ben már csak 165 milliót, tehát folyton csúszik lefelé. Mind több tárnát csuknak be, mind több munkás marad munka nélkül, elégedetlenül és sétál a kormány pénzén. Most ebben a táblázatban egy érdekes szám van. 1920-ban felemelkedett az angol bányászati, elérte a 233 millió tonnát. Miért? Az angol szénbizottság jelentése becsületesen bevallja, azért, mert ekkor Franciaország Anglia tiltakozása ellenére háborút indított a védtelen Németországgal szemben, megszállta a Ruhrvidéket. Ekkor tudott Anglia szenet eladni. Mihelyt a megszállásnak vége volt és Németország szabadon dolgozhatott, megint leesett az angol széntermelés. Vagyis itt az irtózatossá igazság, amely égbe kiált: az angol széntermelés csak háború által tartható fenn. A mostani béke tönkreteszi a győzött is.

Mit jelent ez? Nem kevesebbet, mint azt az irtóztató, világtörténeti gazdasági tény, hogy 1926-ban Anglia külkereskedelmi mérlegének passzívuma négyszázhatvanöt millió font sterling volt, tehát 72 millióval több, mint 1925-ben!

Most már nem mi szólunk, hanem Franciaország és Anglia* Ők csinálták ezt a térépét. Az egyik elveszíti valutáját, a másik csak akkor tudja munkásait foglalkoztatni, ha nincs béke. Tehát ezért nincs béke Európában. Hiába takarnak be minket Trianonnal, hiába kínozzák meg a németeket a Dawes-tervvel, hiába Paris minden külvárosának éktelen bölcsesége, a Föld maga kiált: nincs béke! Anglia most hallja meg, csak háborúban tudja munkásait foglalkoztatni. Ha tehát igazán élni akar, először igazi békét kell csinálni. Nem nálunk, de ott, a gazdag szigetországban megmozdult a föld és világgá kiáltja, hogy egy nagy hazugság az, amiben élünk, egy darabja a hazugságnak, Trianon van rajtunk s míg e hazugság él, az élet és béke nem tudnak megszületni. A Föld pedig mozog tovább, – a térép nem állott meg.

ÉS MÉGIS MOZOG A FÖLD!

„*Európa lázbeteg*” címmel megírt fejezet emezekkel a szavakkal végződött: „*Trianon van rajtunk s míg ez a hazugság él, az élet és béke nem tudnak megszületni. A föld pedig mozog tovább, a térkép nem állott meg.*” Az olvasó megsejthette ebből, hogy a lengyel zavarokra céloztam és Szádeczy Lajos kitűnő történetírónk, kedves barátom, talán igazat fog adni nekem abban, hogy most két esztendeje tiltakoztam az ellen, hogy Magyarország külpolitikai orientációját Lengyelország felé keresse és az legyen a mi politikánk jegecesedési pontja. Lengyelország egyáltalában nem tud kijegecesedni. Ma elárulhatom neki, hogy akkor és most honnét szedtem sejtelmeimet.

A pénznek jó orra van. Lengyelország több ízben megkísérelte, hogy Amerikában kölcsönt kapjon és egyszer sem tudott annyira jutni. Legutóbb már úgy tett, mint mi, zálogba akarta csapni dohányjövedékét s az amerikai tőke még mindig nem volt hajlandó kölcsönt adni. Ebből kellett következtetnem arra, hogy Lengyelország nem tud kialakulni. Ki hiszi vajjon a Pilsudszky-forradalom után azt, hogy a nagy Unió bízzék a lengyel konszolidációban, amikor az Egyesült-Államok most figyelmeztették alattvalóikat, hogy oda egyelőre ne is utazzanak?

A föld tehát csakugyan mozog és a lökések messzebről jönnek, mint gondolnók. Miért győzött Pilsudszky Lengyelországban? Mert annak a pártnak a feje, amely a hadseregben a francia ellenőrzés alól szabadulni akar. Miért akarja Lengyelország levetni a francia vezérkar és ennél fogva a francia pénzvilág segítségét? Azért, mert a párisi frank megingott. A francia föld is remeg. A föld, úgy látszik, nem tud nyugóra jutni, hiába szabták ki a versaillesi, neuillyi és trianoni békéket. Egy más veszedelem is van, majdnem ugyanaz, ami a napóleoni háborúk után felrobbantotta az 1815-iki bécsi kongresszusnak működését, mely a szent szövetség nevében állandó térképet akart adni Európának: Franciaország most megint győzött és pedig a legrosszabb helyen. Abd el Krim meghódolásával Franciaország kijut a marokkói tengerpartra, a gibraltári szorosnál tehát az európai Franciaország és az afrikai Franciaország látják egymást. Olaszország már tiltakozik.

Ha Olaszország tiltakozik, akkor valaki más van mögötte. A számítás nagyon egyszerű. Méltóztassék elolvasni Helfferich volt német pénzügyminiszternek, ki egy szörnyű vasúti szerencsétlenségben elevenen megégett, háromkötetes emlékiratait a világháborúból. Azokból kitűnik, hogy Németország és Anglia között a háborús feszültség akkor kezdődött, amikor Németország a berlin-bagdadi vasút tervével elkészült, vagyis fenyegette az Indiába vezető utat. Most Franciaország ugyanezt csinálja. Mihelyt a Középtenger két partja a franciáké, meg van támadva a szuezi-csatornába való bejutás és így az Indiába vezető *ut, amely Bismarck szerint az angol birodalom hátgerincében a velőt* jelenti. Franciaország diplomáciája a győzelem által most azt a hibát követte el, mint a német gazdasági politika Helfferich által.

A föld tehát inog, ingatja Anglia. Anglia kénytelen ingatni, mert alatta is megmozdult a föld. Szénbányáiból kijöttek az utolsó csapatok, lenn a mélyben dübörög a nyomor, majdnem kétmillió munkás fenyegeti Anglia rendjét. Anglia sokáig nem várhat és előbb-utóbb beleszól Európa új térképébe. így Lengyelországon, Marokkón és Parison át eljutunk Londonba. De eljutunk messzebb is, illetve közelebb, Magyarországra. Egy román miniszterelnök, ki csak nemrég bukott meg a választáson (Romániában a képviselőválasztásnál mindig megbuknak a volt miniszterelnökök, ha *ugyan le nem tartoztatják őket*), Erdélyben a háborgó magyaroknak vagy két év előtt a következőket mondotta, amit, azt hiszem, mind jól megjegyeztünk magunknak:

– A magyarok ne feledjék el, hogy a történelem nem mehet hátra, csak előre. A víz sem folyik felfelé.

Mi ezt nem felejtettük el. Mi nem is hátra akarunk menni, hanem előre. Fülemben csengenek még ma is a nagy német történetírónak, Treitschkenek szavai, melyektől akkor a berlini egyetemen megijedtem, mikor azokat kimondta:

– Minden nemzedék azt hiszi, hogy az a térkép, amelyet ő örökölt, állandó, holott a térkép nem más, mint a világtörténelem nevű *vigécnek mustrakártyája és így folyton változik.*

Mikor Treitschke ezt mondta, mi mindnyájan gyermekkorunktól kezdve hozzá voltunk szokva, hogy mindig lesz osztrák-magyar monarchia, mindig lesz delegáció, mindig lesznek kapcsolt részek, mindig lesz nemzetiségi kérdés Magyarországon, mindig lesz fiumei corpus separatum és a szent korona önmagától össze fogja tartani a Kárpátok medencéjét. Ezt hittük mi. Ma mindebből semmi nincs. Ma volt ellenfeleink hiszik azt, hogy az ő térképük állandó, ők esküsznek meg Versaillesra, Trianonra és Paris összes külvárosaira, azt hiszem, a Moulin Rougera is. De mi tudjuk, hogy a Föld már mozog. Csakugyan igaza van a román államférfiúnak, nem fog visszafelé menni *a történelem, hanem előre. Nem állhat meg a mai térképnél. Nem*

fog visszafelé menni, mert mi sohasem fogjuk kérni többé, hogy Bosznia-Hercegovinára ráfizethessünk azért, hogy a katolikus horvátok és az ortodox szerbek a mi pénzünkön veszekedjenek a muzulmánokkal. Sohasem fogjuk elkövetni azt a bolondságot, hogy Horvátországban nem merték kiírni a vasúti állomások nevét, mert nem tudták, hogy horvátul, vagy magyarul írják-e. De igenis tudni fogjuk azt, hogy a Kárpátok medencéje egységes és azt semmiféle térképpingálással elrontani nem lehet, mert beleszól maga a Föld, mely megremeg alatta. Mi tehát előre megyünk a történetben, igen tisztelt román miniszterelnök úr, amint Lengyelországtól kezdve Angliáig és Európától Afrikáig most már az egész térkép mutatja.

Még egy döntő bizonyíték. A világtörténelemben az országok határai a közlekedési eszközökkel szoktak veszekedni és eddig mindig a közlekedési eszközök lettek erősebbek. Az ázsiai és afrikai birodalmak egyes uralkodók személyi tényei voltak és velük együtt tönkrementek. A nagy római császárságot a nagyszerű úthálózat tartotta össze, viszont ahol az úthálózatnak vége volt, köröskörül a dáciai sáncoknál, ott megszűnt a római birodalom is. És mikor ezeket a sáncokat áttörték a beözönlő barbárok, széttört a Cézároknak országa. Aki megnézi Angliának száz év előtti gyarmati birodalmait, apró foltokat fog találni Afrikában, Amerikában és Ázsiában, melyek nem függöttek össze. Csak mikor a gőzhajót feltalálták, csak akkor tudta Anglia egy óriási birodalommá fejleszteni gyarmatait. Vegyen elő az olvasó egy amerikai tankönyvet és azt fogja találni benne, hogy az első tizenhárom északamerikai állam az Atlanti-tengertől a Missouri folyó vonaláig terjedt és mint az amerikaiak maguk bevallják, a Csendes-tengerig soha el nem jutott volna, ha a vasutat fel nem találják és így nem vált volna lehetségessé az Újvilág nagyszerű gazdasági és ezért nagyszerű politikai szervezetét megalkotni. És most mi történik? A Parisban kötött békék ellenkezésben vannak már a technika új fejlődésével. Mert a világháború kettőt csinált. Feldarabolta Európát apró részekre természetes határok nélkül és kifejlesztette a kormányozható léghajót és a repülőgépet. Vagy az összes repülőgépet tönkre kell tenni, vagy a trianoni és versaillesi határokat kell eltörölni, mert ez a kettő együtt fenn nem tartható. Képzelve el valaki azt, ami ma van. Azelőtt, ha Fiumétől felutaztam Bécsig, egyetlenegyszer sem vizsgálták meg a csomagomat és nem állt határon a vonat. Most Fiumétől Bécsig öt határvizsgálat van, öt órai késéssel, a kereskedésnek, a gazdasági vérkeringésnek öt megszakításával. Aki 1913 előtt Fiuméből Finnországig utazott, két határvizsgálaton ment át, egyszer a németen és egyszer az oroszokon. Ma nem kevesebb, mint tíz ország állítja meg útjában, legalább tíz órát, de rendszeresen ennek dupláját tölti el az, hogy a közlekedés meg van szakadva. Abban a pillanat-

ban, mihelyt a légi járművek átveszik az áruszállítást is, mindaz, amit a párisi bölcsek kitaláltak, képtelenséggé változott. A határok nincsenek többé, sem Trianon, sem Neuilly, sem Versailles, hanem megvannak a természetes geológiai alakulatok és ezek között a miénk, a Kárpátok egységes medencéje. Ezért a helyzet egészen világos. Vagy betiltják a technikai haladást és tönkretesznek minden repülőgépet a világon, vagy a miénk a jövő és a mostani térkép a múlté. Galileo Gallilei, mikor megláncolták, mert a Föld forgásáról szóló tant megtalálta, a lábával dobbantott és azt mondta:

– Eppur si muove!

A magyarság most ugyanígy van megláncolva és mi is dobbantunk:

– És mégis mozog a Föld!

KINEK BÜNE A HÁBORÚ?

A világháború alatt gróf Andrássy Gyula tanulmányt adott ki „Kinek büne a háború?” címmel s abban nyomról-nyomra haladva megtalálta a háború okát, dacára annak, hogy lehetetlenség, hogy az okmányok már a kezében lettek volna. Poincaré és II. Vilmos csak később írták meg emlékezéseiket, csak a békekötések után tárult fel a bécsi Ballplatz és a berlini külügyminisztérium titkos levéltára, amelyek Magyarország teljes makulátlanságát bizonyítják. Akkor még fogalmunk sem volt arról a levélváltásról Niki és Viki között, amelyet a kommunisták tettek közzé a cári levéltárból s amely II. Miklós cár és II. Vilmos császár angolul folytatott legbizalmasabb levelezését adja. Andrássy nem ismerhette a Wilson elnök titkára által közreadott aktacsomót, sem Conrad tábornok ötkötetes emlékiratait és legkevésbé House ezredes később megjelent feljegyzéseit. És mégis eltalálta azt az igazságot, ami ezekből kiviláglik: a világháború puskaporos hordója a Balkán volt, ennek kanóca Oroszországban s azt ott Franciaország gyűjtotta meg. Magyarország az egyetlen állam, amely kormánya által tiltakozott a háború megindítása ellen. Mindaddig, amíg a magyar parlament külön bizottság által meg nem vizsgálta e tényeket, mi a külföldi közvéleményt a magunk számára megnyerni nem tudjuk. Ezért fontos, hogy minden makulát eltávolítsunk magunkról.

Ilyenek egyike az, ami ma is él a külföldi sajtóban, hogy Magyarország agrárpolitikája volt az, amely Szerbiát a világháborúba belekényszerítette. Ennek a felfogásnak nemcsak a jugoszláv sajtó ad hangot, hanem ahol jártam, mindenütt azt tapasztaltam, hogy osztrák kezek is ugyanezt a vádat helyezik el ellenünk és Franciaország leghíresebb közgazdasági mestere, az ő Matlekovits Sándoruk, Yves Guyot, azt írta, hogy Magyarországot kell felelőssé tenni azért, mert a Balkánnal és különösen Szerbiával folytatott vámtárgyalásainál nem engedte meg az állapotbehozatalt és így az elkeseredésnek, majd a háborúnak a csiráit hintette el. Ezzel le kell számolnunk. Némi jogom van hozzá azért, mert mint a Gyáriparosok Szövetségének akkori vezetője harcoltam a magyar agráriusok ellen és más vámpolitikát követeltem

Darányi Ignáctól is, Tisza Istvántól is. Szándékosan mondom e két nevet, mert a mi közönségünk egy részében az a meggyőződés él, hogy Darányi volt az, aki Szerbia agrárérdekei ellen küzdött. Ezt akkor is láttam, amikor a kommunisták 1919 húsvétján először hurcoltak el minket, Darányit a vörös katonák körülfojták és halálos fenyegetések között kérdezték tőle:

– Hallotta-e, hogy az ön szerbiai politikája volt az oka a világháborúnak?

Darányi, szemben a halállal, rendületlenül ezt felelte:

– Hallottam a vásárcsarnoki kofáktól, mert más ilyen bolondot nem mondhat.

De Tisza István is ugyanezen az állásponton állott, bár Darányival nem volt egy pártban. Erre írásbeli bizonyítékom van, amit sohasem fogok az ablakomba kitenni, mert mikor a magyar-bolgár vámserződési tárgyalások megkezdődtek s a Gyáriparosok Országos Szövetségével olyan határozatot fogadtattam el, amely ipari érdekből e szerződések megkönnyítését követelte, Tisza Istvántól oly goromba levelet kaptam, amilyennel csak legmeghittebb barátait szokta meglepni.

Mi hát az igazság? Kettős. Az egyik az, hogy a magyar agráriusok és a magyar iparosság között harc és ellentét volt azért, mert mi iparosok azt hittük, hogy ipari kivitelünk számára jobb vámokat tudunk kapni először a szerbektől, azután a bolgároktól, ha nekik mezőgazdasági kedvezményeket adunk. Ma is azt hiszem, hogy ez helyes politika volt. De épp oly biztosan tudom, hogy ennek semmi köze nem volt a világháborúhoz. A második igazság az, hogy a magyar agráriusok azért nem tudták megengedni Szerbiának és Bulgáriának az állapotbevitelt, mert félték a keleti marhavész behurcolásától és Németországgal már megvolt az állategészségügyi szerződésünk, amelyben benne van, mint bárki olvashatja, hogy ha Magyarországon egyetlenegy marhavészes állat találtatik, Németország elzárja a magyar állatkivitel előtt határait. Bülow kancellár, kit gyakran láttam a norderneyi homokos parton sétálni, külön megmondotta akkor, mikor Norderneyben a Japán által legyőzött Oroszországgal megkötötte a kereskedelmi szerződést Németország javára, hogy a fekete-fehér friz marhát meg fogja védeni minden veszély elől. Ha a magyar iparosságnak általam is képviselt álláspontja keresztülmegy, elérhettük volna azt, hogy gépeink, szövött áruink nagyobb piacot kapnak a Balkánon, hogy csont- és húsfeldolgozó iparunk Budapesten és Bécsben, a két zárt városban, nagyobb lendületet vesz, de világpolitikai előnyt nem érthetünk volna el, mert Szerbia ezt nem adta volna nekünk.

Erre az első bizonyíték mindjárt a kezünkben van. Dacára e vámharcnak, az osztrák-magyar monarchia még az állatvámokban is a legnagyobb kedvezményt adta Szerbiának, kevesebbet adott

Romániának és semmit Bulgáriának. A világháborúban pedig először ellenünk támadt Szerbia, azután hátbatámadt Románia és mellettünk harcolt Bulgária. Nem is lehetett másképp. Hiszen Szerbia az ő politikai célját gazdasági céljai fölé helyezte. Ő terjeszkedni akart és ezt megmutatta már akkor, mikor 1878-ban a berlini kongresszuson Andrássy megszerezte Szerbia részére Ó-Szerbiának egy nagy területét s egyúttal felajánlotta déli szomszédunknak úgyszólván a teljes vámuniót Ausztria-Magyarországgal. Szerbia rögtön elkezdett idegen hatalmakkal tárgyalni azért, hogy azokat gazdaságilag jobb elbánásban részesítse, mint az osztrák-magyar monarchiát. Hiszen ugyanaz a Pasics, aki a világháborúba vitte Szerbiát, 1874-ben már tagja volt a Risztics által alakított s az Obrenovicsok ellen szervezett politikai csoportnak, melynek célja volt Szerbiát kiterjeszteni és Ausztria-Magyarországot tönkretenni. Hiába csalogatta tehát gróf Andrássy Gyula cukorral felénk a szerb államot, a szerb politika nem fordult felénk. Ezért világos, hogy a magyar agráriusoknak, kik szerintem helytelen iparpolitikát csináltak, de akiknek keze meg volt kötve Németország által, semmi részük nincs a világháború előkészítésében.

De nincs részünk a világháború megindításában sem. Gróf Andrássy Gyula abban a nagyérdékű tanulmányban, amelyet idéztem s amelyet okfejtésében klasszikusnak tartok, még egy másik munkát sem ismerhetett. Izvolszkinak, a cár franciaországi követének iratait. Ezekből olvassuk, hogy Izvolszki akarta a háborút, „az én háborum”-nak nevezte azt, amikor kitört és még akkor is, amikor a francia kormány az első német győzelmek hatása alatt Poincaré vezetése alatt Bordeauxba szaladt, Izvolszki azt írta Bordeauxból Szentpétervárra, hogy addig kell küzdeni, míg Németországot tönkre nem teszik és a két ország el nem éri évszázados (seculair) célját, vagyis az egyik meg nem kapja Elzász-Lotharingiát, a másik Konstantinápolyt. Elzász-Lotharingia és Konstantinápoly, de nem a szerb disznó és ökör volt a világháború indítója. Ezért én magam, ki annyi csatát álltam akkor az agrár vámpolitikával szemben, hitelesen meg tudom állapítani azt, hogy nem a vámpolitikán múlt az irtózatossá válás, mely egész Európát elpusztította, hanem azon, hogy Szerbia el volt határozva, hogy mihelyt Oroszország és Franciaország segítségét megkapja, Ausztriát, Magyarországot és Törökországot szétbontja.

Ezért sürgetem a magyar országgyűlést, hogy küldjön ki egy parlamenti bizottságot, állapítsa meg mindannak az igazságát, amit most feltártam. Nagy szükségünk van rá. Egy lépést sem tehetünk külpolitikánkban előre, amíg az a folt van rajtunk, hogy mi vagyunk a világháború okai, mikor mi a világháborúnak csak vértanúi vagyunk és az egyetlenek, akik tiszta kézzel állunk itt nemcsak Európa, hanem az egész emberiség előtt. A világháború vére nem hullhat a mi és gyermekeink fejére.

KETTEN BESZÉLTEK.

(Idő: régen volt, talán nem is igaz, a román megszállás ideje.

Szín: Egy budapesti *elsőrendű szálloda* legelőkelőbb fogadóterme. Rózsaszínű selyemfüggönyök, gobelin karszék. Az asztalon vázában rózsák. Rózsairat és diplomatamosoly.

A nézőtől jobbról ül a külföldi nagy diplomata, balra háttal fordulva e sorok írója.)

DIPLOMATA: Ön tudja, hogy az antanthatalmak mielőtt Magyarországnak átadnák a békeszerződést, politikailag tájékozódni akarnak az itteni hangulatról, önről azt hallottam, hogy miniszter lesz.

ÉN: Remélem, hogy nem. A nagy bankban nagyon jól érzem magam, mindkét felebbvalóm annyi időt enged, hogy irodalommal is foglalkozhassam.

DIPLOMATA: Ez magánügy. Mi az ön véleménye Magyarország államformájáról?

ÉN: Magyarország nem lehet köztársaság. Népünkben nincs meg az az erő, amely belülről tekintélyt tudjon alkotni. Ne méltóztassék félreérteni Excellenciádnak, sem fajom ellen nem szólok, sem a köztársasági forma ellen. Szerintem sem a köztársaság nem jobb, mint a királyság, sem a királyság nem jobb, mint a köztársaság. Hanem mindegyik valamelyik népnek a testére van szabva. A magyar más ruhát, mint a királyságot, nem bír meg. Ez olyan, mint ahogy némely embernek a szőke, másnak a barna tetszik.

DIPLOMATA: No van, akinek mind a kettő tetszik. Ismerjük a szép kis pesti nőket.

ÉN: Nem kiviteli statisztikáról kivan hallani. Mihelyt királyság akarunk maradni, világos az, hogy dinasztiaát nem lehet boltban vásárolni, mint a cipőkrémet. Ha igaz lenne, amit Rubinek barátom a fülembe súgott, hogy a cumberlandi herceg jönne el királynak?

DIPLOMATA: Szó sincs róla! Verjék ki a fejükből, hogy önök valamely nagy államból uralkodót kaphassanak,

ÉN: Megengedi azt a kérdést Excellenciád, hogy IV. Károly király hazajöhet-e?

DIPLOMATA: Szövetségeseinknek, az önök szomszédainak, tartozunk azzal, hogy ezt semmi áron ne engedjük meg.

ÉN: Ilyen körülmények között csak egy megoldás van. A magyar királyi hercegek közül kell megállapodni a nemzetnek és a nagyhatalmaknak egy jelöltben, aki Szent István koronájával megkoronázható. Vagy önök államforma nélkül akarnak hagyni bennünket? Szerintem a magyar jogfolytonosság fenntartása európai érdek.

DIPLOMATA: Mit beszél ön jogfolytonosságról? Folyton ezt hallom minden magyar politikustól. A jogfolytonosságot önök maguk vágták ketté a maguk ollójával.

ÉN: Nem értem Excellenciádat.

DIPLOMATA: Ön, úgy látszik, azt hiszi, hogy a francia forradalom akkor tört ki, mikor a kofák a Bastillet lerombolták. Nem. A francia forradalom akkor tört ki, mikor XVI. Lajos a Salle des Pommés-ban összegyűlt rendeket feloszlatta és Mirabeau marquis ennek dacára folytatta az országgyűlést. Vagyis forradalom akkor tör ki, ha az egyik alkotmányos tényező a másik alkotmányos tényező jogát magához ragadja. Ami az utcán történik, az tüntetés, legfeljebb lázadás és a rendőrség dolga, önök elvágják a jogfolytonosságot akkor, amikor az önök képviselőháza, amint hallom, házszabály és törvény ellenére megtette azt az indítványt, hogy a képviselőház feloszlattassék. Mert ez királyi jog.

ÉN: Bocsásson meg Excellenciád, de a mi képviselőházunk erős politikai nyomás alatt állott.

DIPLOMATA: Hát mit gondol, milyen nyomás alatt állott Verdunnél, a Dou au Montnál a 49. gyalogezred rohamcsapata, amelynek minden katonáját külön lötték le a németek és mindegyik megvárta, amíg lelővik. Vagy mindenki felelős mindenért, vagy senki sem felelős semmiért.

ÉN: A jogfolytonosságot oly fontosnak tartom, hogy volna egy tervem, amely szerint az elszakadt fonalat össze lehetne fűzni. Miután a király visszavonult az államügyek intézésétől, nádorunk nincs, szerintem a legközelebbi zászlósúrnak, az országbírónak, vagy ha ő nincs Magyarországon, a tárnokmesternek még egyszer össze kell hívnia a régi országgyűlést, azzal elfogadtatni egy új választójogot és akkor az önök kívánságának, hogy általános választójog alapján létrejött parlamentből alakult kormánnyal kössenek békét, eleget tudunk tenni a jogfolytonosság sérelme nélkül.

DIPLOMATA: Én azt hiszem eddigi beszélgetéseim után, hogy kiváló magyar államférfiak ellene vannak annak, hogy összejöjjen ismét az a képviselőház, amelyben Tisza pártjának többsége volt. Azért, ha ön kidolgoz egy ilyen emlékiratot, át fogom venni.

ÉN: Az emlékiratot Concha Győző kedves tanárommal együtt fogom kidolgozni és önnek elhozom.

DIPLOMATA: Külpolitikai orientálásról önök nem gondolkoztak?

ÉN; ön vak embert kérdez, hogy lát-e. Mi román megszállás alatt állunk s az egész háború alatt el voltunk vágva a külföldtől, hogy még az első marnei csata elvesztését is csak egy fél évvel később tudtuk meg. Fogalmunk sincs, hogy mi van a világon. Hozzánk nem érkező impressziókból hogy alkossunk logikai folyamatokat?

DIPLOMATA: ön tehát nem tud kérdésemre válaszolni?

ÉN: Nem tudok, uram, mert önök megakadályoztak benne.

DIPLOMATA: A román-magyar közeledésről nem hallott ön?

ÉN: De igen. Volt nálunk egy közvetítő, akiről nem tudtuk, hogy a román kormány kiküldöttje-e vagy saját szakállára dolgozik. ő román-magyar közeledésre akart rávenni minket. Először gazdasági téren és...

DIPLOMATA: És kik az „Önök”?

ÉN: Volt nálam, Heinrich Ferenc és báró Perényi Zsigmond barátaimnál.

DIPLOMATA: És?

ÉN: És négy millió aranyfrankot kért előre, hogy miniszterek lehessünk. Ennek folytán mind a hárman kiröpítettük. Excellenciád ne vegye ezt szöszerint. Ha én kiröpítek valakit, ez azt teszi csak, hogy egy tréfát mondok neki és a lépcsőn jut eszébe, hogy az nem volt tréfa. De báró Perényi Zsigmond barátom mestervívó. Heinrich Ferenc barátom pedig 150 kiló. Ha ők kiröpítenek valakit, az kijut a föld légköréből és azt hiszem, az illető román közvetítő jelenleg a Saturnus valamelyik holdján tartózkodik.

DIPLOMATA (órájára néz és feláll): Várom a következő urat, akit idekértem, ön azonban el fogja azt ismerni, hogy nekünk, az antantnak, külön diplomatáink és külön hadvezéreink voltak, mint önöknek.

ÉN: Én többet ismerek el, uram. önöknél volt a politikai igazság.

DIPLOMATA: Hogy érti ezt?

ÉN: Úgy értem, hogy mi magyarok követtük el a világtörténet legnagyobb ostobaságát. Mi elpusztítottuk borzasztó vér- és anyagi áldozattal a saját ellenségünket, Oroszországot. Mióta Oroszország nincs, Magyarországra nincs szükség, mert táncolni, párbajozni és kártyázni csak partnerrel lehet. Mi megöltük a saját partnerünket, önök sokkal okosabbak voltak, önök a saját barátaikat fogják elpusztítani, mert.

DIPLOMATA: Köszönöm szíves felvilágosítását. El voltam ragadtatva látogatásától.

ÉN: Részemről az elragadtatás. Higyje meg, Excellenciád, hogy teljes szívből annyi jót kívánok az ön hazájának, mint az ön hazája Rivant az én országomnak.

WESTWARD, HO!

Végre megvan. Tudtam, hogy elolvastam, de ha az ember harminc évig nem lát egy könyvet, elfelejti a lapszámot. Most mégis rábukkantam. Darwin csakugyan nyilatkozik a magyar politikáról, még pedig nagy munkájának abban a részében, amely a rhomboid halakról szól. Darwin szerint a rhomboidhalaknak azelőtt, mint a többi úszó állatnak, testüknek mindkét oldalán volt szemük, később azonban annyit feküdtek a tenger fenekén, hogy mindkét szemük az egyik oldalra vándorolt. Ettől kezdve a rhomboidhalak a világot csak egyik oldalról látják. Ez történt a magyar politikával is. Körülbelül negyven év óta mi csak magyar belpolitikát láttunk és a világháborúig a külpolitikáról körülbelül az volt a fogalmunk, hogy az olyan, mint a jégverés, nem tőlünk függ, ennél fogva nem is szólunk bele. A pártküzdelmek tengerfenekén annyit feküdtünk, hogy a szemünk egy oldalra vándorolt. Mikor ránkszakadt az összeomlás és önállóságunk, egyszerre felocsúdtunk és elvesztettük a fejünket.

Nemcsak Károlyi Mihályt értem, aki Bédi-Schwimmer Rózát küldte ki Svájcba, dacára annak, hogy a svájci köztársaság előre kijelentette, hogy vissza fogja küldeni a tisztelt úrhölgyet. A későbbi kormányoknak sem volt külpolitikai fogantyújuk. Jól emlékszem arra, mikor a bankkegyesületnek, a TÉBE-nek az ügyeit vezettem és a külügyminisztériumnak egy kegyelmes ura telefonált nekem, hogy rövid idő múlva egy feketekabátos úr fog nálam megjelenni nagyon bizalmas kiküldetésben, a külügyminisztérium kívánsága az, hogy adjak neki a bankok részéről 22.000 aranyfrankot. Egy félóra múlva az ígért úr csakugyan beállított, csakugyan fekete kabát volt rajta és nemcsak elhozta a külügyi excellenciás névjegyét, hanem amíg beszélünk, három bank telefonált rám, hogy teljesítsem az előterjesztendő kérést, mert a külügyminisztérium úgy kívánja. A kérés röviden az volt, hogy az illető úr és néhány társa az elszakadt délvidéken levő három francia faluból lotharingiai köztársaságot akart alkotni, amelynek külügyminisztere lett volna Wetterley abbé, köztársasági elnöke pedig József főherceg öfensége, aki e lapokról fogja megtudni azt, hogy én őt egy jó állástól elütöttem. Erre az

országalapításra kellett volna a 22.000 aranyfrank. Most már szeretném én látni azt az embert, aki én belőlem 22.000 frankot kiszed. Ennélfogva kifejtettem a „rendkívül bizalmas” feketekabátos diplomatának, hogy 22.000 frankos alaptőkét csekélynek tartok egy ország finanszírozásához mert forgótökére van szükség, tehát okvetlenül egy nagyobb összegre kell neki szert tennie. Miután pedig nagyobb összegem nincs, nem adok egy krajcárt sem. Így bukott meg a lotharingiai köztársaság Mercifalva székhellyel.

Többi kalandjainkat ismeri a világ. Mikor Parisba mentünk, azzal biztattak, hogy Japán garantálja Magyarország integritását – turáni alapon. Ennek megvan az előzménye. Egy az 1848-49-i szabadságharcról szóló könyvben van az, hogy mikor Világosnál minden elveszett, a magyar közönség nagy része elhitte azt, hogy Mészáros Lázár hadügyminiszter elmegy az ázsiai őshazába és onnan már útban is van ötvenezer sátoralja ősmagyarral, akikkel kiveri az oroszokat és az osztrákokat. A másik kalandunk 1920-ban történt, mikor kormány és nemzetgyűlés a magyar-lengyel barátság mellett tüntettek, amellyel szemben a napi sajtóban szólaltam fel. Sok levélen kívül két emlékiratot kaptam erre vonatkozóan. Az egyiket a magyar-lengyel viszonyok kitűnő kutatójától, Szádeczky-Kardoss Lajos egyetemi tanár barátomtól, ki arra figyelmeztet, hogy ne tiltakozzam a lengyelbarátság ellen, inkább próbáljuk meg a németeket is a lengyelekkel kibékíteni. Ez tökéletes lehetetlenség. Tisztelt barátom, próbálja meg keresztülvinni, hogy a lengyelek adják vissza Németországnak Sziléziát, amely német kultúra eredménye, mondjanak le a danzigi folyosóról, ahol Németország hátán mennek keresztül és adják vissza a nagy poseni német gazdasági berendezéseket, ahol nemcsak a nagy parkokat és rózsáskerteket irtották ki, hanem a német telepeseket is könnyörtelenül batyustul a vonatra tették. Nekünk tüntetően kell kijelentenünk, hogy nem a lengyel, hanem az angol-német csoporthoz tartozunk. Különböző tisztelt barátomnak ajánlok egy fogadást. Sajnálatosképpen két külügyi proféciám bevált. A marokkói kérdésben az történt, amit előre megmondtam és 1926. júniusban Caillaux bukását annyira bátor voltam jelezni, hogy csak négy nappal tévedtem. Most a következőt merem felajánlani fogadás gyanánt: Az első európai külügyminiszter, aki el fog menni Moszkvába, a lengyel külügyminiszter lesz, dacára annak, hogy Lengyelország első felosztása óta az orosz rabszolgaság alatt nyögött és mi szabadítottuk fel őt azért, hogy tőlünk elvegye Magyarország egy darabját.

A második tiltakozás egy volt oroszországi magyar hadifogoly (P. R. almásfüzitői Máv. segédtiszt) levele, aki igen meghatóan ecseteli, hogy mily jószívűséggel bántak az oroszok éppen a magyarokkal. Hogy a szláv népeknek általában s különösen az oroszoknak meleg szíve

van, azt tudom, hiszen négy évig tanultam oroszul és a Ruszkij Dvennik pánszláv folyóiratot járatam. Azonban ezzel a jószív-néppel semmire sem megyünk, mert a kommunizmus járma alatt nyög és a mi nemzedékünk alatt nem is fog abból kiszabadulni. Ezt Berlinben tanultam meg, ahova özönlött az elkergetett orosz intelligencia. így állapítottam meg azt, hogy az oroszoknak mindig cár kell és mert a fehér cárt megölték, most vörös cáruk van. Ezért nem tudnak a kommunizmusból kijönni és ezért nem közeledhetünk mi hozzájuk, annál kevésbé, mert az egyetlennek, akihez fordulhatunk, Angliának, halálos ellenségei.

És most megint megérkeztem oda, ahol az olvasóim már többször találtak, az Anglia felé való vonzódáshoz. Hiszen már letelt az öt év, már szabadabban beszélhetek. Sok minden elő volt ott készítve, amire a pénzügyminisztériumban hagyott magánlevelezésem, amely tulajdonom, fényt vet. Meg voltak fonva a kötelékek, hogy mielőtt még Németország Angliával találkozik, Magyarország már bekapcsolódik az angol érdekkörbe. Csakhogy a zsámolyt kirúgták alólam és a fonalak elszakadtak, öt évig kellett volna a magyar nemzetnek vagy a nemzetet képviselő gyűlésnek, vagy a nemzetgyűlést képviselő pártoknak, vagy a pártokat képviselő szakszervezeteknek, vagy a szakszervezeteket képviselő törzsfőnököknek várniok és Magyarországnak a forgalmi adóból eltartani magát s akkor nem fizettünk s volna jóvátételt, amint most fizetünk, nem mondtunk volna le pénzügyi önállóságunkról húsz évre, mint most tettük, mert a hátunk mögött lett volna Anglia.

Sok minden van, amiről nem beszélhetek, mert hivatalos esküm takarja. Másokról beszélhetnék, de annyira fájdalmas sebeket tépnék fel, hogy magamat marcangolnám. De szabad talán kérdezni azt: Véletlenség volt-e, hogy Anglia külügyminisztere, Lord Curzon, Magyarország és a magyar pénzügyminiszter érdekében szólalt fel 1921-ben a felsőházban? Véletlenség volt-e, hogy az akkori angol miniszterelnök lapja sürgönyileg kért cikkeket az akkori magyar pénzügyminisztertől? Véletlenség volt-e, hogy egy katolikus püspök, akít soha életemben nem láttam, az angol miniszterelnök környezetéből azt írta nekem magánlevelében, hogy jó utón haladunk? Véletlenség volt-e, hogy a leghíresebb angol haditudósító, Repington ezredes, a berlini lapokban azt ajánlja Németországnak, hogy a magyar pénzügyminiszter példáját kövesse? Mit nem ért volna meg, ha mi előbb csatlakozunk az angol érdekkörhöz, mint Németország megteszi. Mert Németország már megtette Locarnóban. Locarnó ránknézve még jobban sikerült, mint remélhattuk. Nemcsak hogy Anglia és Németország igen melegen kezdet fogtak, nemcsak hogy Anglia nem biztosította Csehország és Lengyelország határait, hanem meglazította Franciaországnak Lengyelor-

szaggal és Csehországgal való véd- és dacszövetségét is. Ez a lazítás pedig folyton folyik, akkor, mikor Anglia és Amerika nyomják a francia frankot és mennél nagyobb pénzügyi bonyodalmakban van Franciaország, annál kevésbé tudja tartani Lengyelországot s ezek után szeretném tudni, hogy miért csatlakozzunk mi Lengyelországhoz, amely lengyel statisztika szerint 30,000.000 lakost számlál, de ennek a fele nemcsak nem lengyel, hanem olyan lengyelgyűlölettel van eltelve, hogy Lembergben most is folyik egy pör a lengyel köztársasági elnök elleni merénylet miatt, csak mi nem olvassuk a tudósításokat.

Ma már nem juthatunk oly közel Angliához, mint hat évvel ezelőtt megtehettük volna, de egyetlen mentségünk mégis ő a németekkel együtt.

Ezért félre kell dobni minden egyéni vágyódást és politikai szentimentalizmust. Bár előbb megtettük volna!

Most úgy képelem, mintha a Cunard Line hajóján úsznék megint az Óceánon, mintha a tenger végtelen volna, mint az angol birodalom. Néha a hullámok egy üres hordót dobnak elénk. Ezek, úgy látszik, a Népszövetség maradványai, mi pedig megyünk biztos angol fedélzeten és az árbockosárból a hajóslegény lekiált a kormányosnak:

Westward, ho! Nyugatra kormányozzatok!

A NAGY KRÁTER

Nagy égés után a hatóságok tűzrendészeti vizsgálatot tartanak. Megkeresik a tűz fészket, megállapítják, mennyi hamvadt el a nagy épületből, mi zsugorodott össze s mennyi a kár összege. Mi így vagyunk ma ama rettentő tűzvész után, melyet Világháborúnak hívtak. Annyit már látunk, hogy a tűz fészke a Balkánon volt s azt Oroszország és Franciaország robbantották fel. Elpusztult Európa középosztálya s míg Magyarország legalulra esett, addig az európai győztes államok lassan jönnek rá, hogy ők is mennyi kárt szenvedtek, hogy a világtörténelem vezetése eltűnt Európából, átment Amerikába és egy ideiglenes ponyvaszerkezet, amelyet Népszövetségnek neveznek, pótolja a tetőt. Nézetem szerint hamar szét fogják szedni ezt a genfi intézményt s akkor valamennyi párisi békének az első része szerte-hullik.

De hova lett Oroszország? Nem találjuk sehol. Ezt pedig nekünk magyaroknak nagyon jól kellene tudnunk, mert az egész magyar külpolitika Oroszországgal szembe volt beállítva, mióta gróf Andrássy Gyula 1871-ben külügyminiszterré lett. Oroszország nélkül nincs külpolitikánk éppen úgy, mint – bocsánatot kérek, hogy felekezeti hasonlatot használok – az antiszemiták nem tudnának mit csinálni, ha a zsidók egyszer eltűnnének a föld színéről. Egy üresség tátong. Ennek dacára a háború után is a magyar fejekben folyton az a gondolat forgott, hogy Oroszország ellen kell sorakozni és valamely szövetségbe belekapcsolódni, hogy külpolitikai szerephez jussunk. Emlékezetes, hogy a berlini lapok egy magyar-lengyel szerződést adtak ki, amely közönséges hamisítvány volt, de a német közvéleményt ellenünk hangolta. Hová lett Oroszország?

Mikor pénzügyi tervemet, mely Népszövetség nélküli szanalást akart keresztülvinni, Magyarország pénzügyi szakértői jóváhagyták s azzal megindultam, katonai és külpolitikai körök figyelmeztettek arra, hogy az orosz forradalom, a bolsevizmus, nem állhat meg, tovább fog harapózni és esetleg éppen azon a tavaszon rohanja meg Magyarországot, amikor a korona felemelését kell keresztülvinni. Ezért egy volt kiváló diplomatánkat és egy szangvinikus politikust, ki ma a fajvédők táborában nagy szerepet játszik, egyszerre magamhoz kértem,

hogy megtudjam véleményüket. Mindketten azt mondták, hogy nézetük szerint Oroszország támadni fog és ezért a korona felemelése és stabilizálása 1921-ben lehetetlen. Velük szemben állítottam azt, hogy Oroszország nem képes megmozdulni. Ebben a pontban igazam is lett. Hova lett Oroszország? Szerintem egész világos az, hogy eltűnt Európából. Annak idején a „*Ruszkij Dvennik*” muszka folyóiratot járatam, hogy a pánszlávok politikájával tisztába jöjjenek, ők azonban csak két dologgal foglalkoztak. Az egyik a meleg tengerre való kijutás, azaz Konstantinápoly, másodszer pedig nagyon sokat foglalkoztak a finn kérdéssel, miután Finnországban két áramlat, egy orosz és egy svéd küzdött egymás ellen. Magyarországról nem találtam semmit. Azóta arra a meggyőződésre kellett jutnom, hogy az a nagy vulkán, amely a bolsevizmus neve alatt Kelet-Európában kitört, kiég és a végén Oroszország nem lesz Európában. Ha tehát ellenséget keresünk, más ellenséget kell találnunk. Ebben van szerintem minden elgondolásnak az alaptévedése, amely azt hitte, hogy mi beleilleszkezhünk egy láncba, amely Oroszországgal szemben felsorakozik.

A nagy orosz kráter nem a világháborúban tört ki először, hanem az orosz-japán háború elvesztése után. A visszatérő megvert hadsereg már akkor földosztást követelt, a kastélyok égtek és a bolsevizmus minden ismertetője a cári hatalom megtörését attól a naptól számítja, mikor a téli palota elé felvonult néptömegekre rálöttek és százával fetrengtek az „atyuska” ablaka előtt addig hű muzsikjai. Kétségtelen, hogy a második nagy kitörést az orosz intelligenciának fegyelmetlensége és a nihilizmus felé hajlása is elősegítette, úgyhogy abban a pillanatban, midőn a magyar és német fegyverek csapása alatt összeroppant a cári hadsereg, a kommunizmus hatalmába kerítette ezt az óriási birodalmat s először is részeire szaggatta. Ne felejtsük el, hogy minden orosz népbiztos határozottan kijelentette, hogy Oroszország volt lengyel részeiről, Ész-, Finn- és Litvánországról örökre lemondott. De ezzel lemondott másról is. Megszakadtak azok a nagy kapcsolatok, amelyek Oroszországot Közép-Európa és Németországhoz fűzték, éppen azért, mert Oroszország leváló részei beékelődtek a moszkovita birodalom és Európa közé.

Ezért s az okokból, melyeket az olvasó elé tárok, nem hiszem azt, hogy akár mi, akár a következő nemzedék megérje azt, hogy Oroszországot akár barát, akár ellenség formájában megtalálja a magyar politika láthatárán. Hozzá kell szoknunk ahhoz a gondolathoz, hogy nemcsak barátaink hagytak cserben, hanem ellenségeink is és nem tudni, hogy a politikában melyik nagyobb baj. Ha így lehúzzuk a bőrt az orosz birodalomnak most már darabokra esett és egy szovjetszövetségben egyesült több államáról, rá kell jönnünk arra az igazságra, hogy az, hogy Petrogradot elnevezték Leningrádnak és a szovjet

központi hatalma átvándorolt a Néva kikötőjéből a moszkvai síkság közepébe, ez nemcsak szimbólum. Sokkal több. Összetörtek azok a kapcsok, amelyekkel Nagy Péter a XVII. század végén Oroszországot hozzáfűzte Európához. Ha végiglapozzuk az orosz történetet, azt látjuk, hogy ez a véres óriás, Péter cár, a moszkovita cárok hagyományaival szakítva, azért, hogy birodalmával Európába kijuthasson, mocsarak és erdők között megteremtette Szentpétervárat, amelyben először egyetlenegy kis faház állott, amelyet Péter, ki a hollandiai. Zaandamban ácsmesterséget tanult, maga készített. Irtózatos titáni erejével akarta behurcolni népét Európába, ezért irtatta ki a mocsarakat és erdőket, ezért varázsolt elő egy új fővárost hollandi faházakból, ezért hozatott német munkásokat és építőket, ezért érdekelte Leibnitz filozófiája, ezért keresett fiának, Alexejnek, német feleséget, hogy Európában legyen és Európa alatt Németországot értette. Irtózatos az a lökés, amellyel népét Ázsiából át akarta hozni a mi földrészünkre. Százszámra akasztatta, kínoztatta, négyeltette az ellenkezőket s ha nagyon jó kedve volt, maga is beállott és nyakazta az embereket. Kivette a hóhér kezéből a bárdot s utoljára kivette a pribék kezéből a kínzó szerszámot, hogy saját fiát, ki a régi orosz hagyományokat akarta visszaültetni, megölje. Hogy mily borzasztó lökések és rúgások közt ment az, míg Nagy Péter Oroszországot Ázsiából be tudta kapcsolni Németországon át Európába, mutatja a szörnyű visszahatás is. Népének egy része Antikrisztust látott benne, százával égették el magukat az emberek és várták halálukat, miután szerintük a világ vége elkövetkezett. Pörkölt emberhús és vér szaga terjedt a messzi erdők kolostoraiban és kiszúrt szemű emberfejekkel tüzdelték körül a pétervári új palotákat. Ettől az időtől kezdve a német házasságok kötik össze Európával Oroszországot, dacára annak, hogy a francia nyelvet negélyezik. És csak amikor már a német szervezkedés alapján Oroszország egy részével már benn van Európában, csak a mi időnkben mer Franciaország tőkájével segítségére jönni a cár birodalmának azért, hogy elszakítsa Németországtól. És mihelyt elszakította, ami a világháborúban megtörtént, nem az következett el, amit Izvolszki kiszámított, hogy kijutnak a Dardanellákon át a meleg tengerre, nem az, hogy a legyőzött Németországgal szemben diadalmas lesz a cár, hanem a cári trón összeomlik, a földek kigyulladnak s a nagy kráter égése oly sokáig tart, hogy megszakadván a Németországgal való mély összeköttetés Európa nem találja többé Oroszországot.

Mennél tovább foglalkozom e tárggyal, annál mélyebb meggyőződés, hogy ebben a kérdésben is ki kell vetni fejünkből a régi fogalmakat. Oroszország minket már nem érdekel. Sem nem barát, sem nem ellenség többé. Épp oly kevéssé van Európában, mint Kína, sőt tovább megyek, a négyszázmillió hatalmas Kinának belső zavarai

nagyrészt Oroszországból származnak, mert Oroszország bolsevizmusával már benn van Kínában. Mindez világos. Egy gondolatról le kellett szoknom, ami nagyon nehezen ment, arról, hogy Oroszország Európában van. A világ tűzrendészed bizottsága megállapíthatja, hogy ez a kontinens nagyon összezsugorodott. Nyugatra elment belőle az angol-szász faj súlypontja s így a föld urainak irányító ereje Amerikába, keletre pedig eltávozott, Nagy Péter munkáját összetörte, a kontinens másik legnagyobb hatalma, Oroszország, mely ma már Ázsiában van.

Ha a világháború után körülnézünk Európa térképén és Oroszországot keressük, úgy járunk, mint az a török admirális, akit szultánja elküldött, hogy a Malta szigetén kitört lázadást verje le. Miután az ozmán flottának rossz térképei voltak, az admirális nem találta meg a szigetet és visszatért azzal a híres történeti mondásával: „Malta jokk” (Malta nincs). Malta azután török kézből, miután olasz lakossága volt, csakugyan angol uralom alá vándorolt La Valette nagyszerű kikötőjével együtt. Oroszország is elvándorolt. Már rámutattam arra, hogy amint 1680 után Nagy Péter csak irtózatos konvulziókkal tudta Oroszországot Németország útján Európába bekapcsolni, úgy Németországnak a világháborúban bekövetkezett bukásával Oroszország megint vulkánikus kitörések között hagyta el ezt a kontinenst.

Nagyon nehéz az orosz helyzetről tiszta képet nyernünk, annyira ellentmondók az onnan jövő hírek. De bizonyosan hihetünk az amerikai segélybizottságnak, az American Relief Commissionnak, mely a kommunizmus tetőpontján, 1921-ben kereste fel az orosz birodalmat és azt állapította meg, hogy abban az esztendőben, miután a parasztság háziállatait is levágta, sőt a mezei egereket is megette, ötmillió ember halt el éhínségben abban a birodalomban, ahonnét azelőtt Európa gabonaszükségletének nagy részét fedezte. Igaz, hogy ez volt a leg-súlyosabb év, azóta is látjuk azonban, hogy Oroszország legfőbb hivatását s egyúttal a mi mezőgazdaságunk legnagyobb veszedelmét, a gabonabehozatalt Európába, nem Oroszország, hanem az észak- és délamerikai államok vették át. Tehát csakugyan szösz szerint kenyértörésre került a dolog Európa és Oroszország között. Az a csekély gabonakivitel, amit a moszkvai népbiztosok évenként azért szállítanak ki, hogy folyton romló pénzüket tartsák, egy csöpp Európa ellátásában, és legalább ugyanannyi ember nyomorával jár, ahány tonna onnan megérkezik. Iparával Oroszország sohasem volt Európában versenyképes. Most, miután a kommunizmus felülről lassanként megint kapitalista, sőt sokszor panamista ruhát ölt magára, sehol sem tudja elérni a háború előtti termelését és nagyon nehéz leszoktatni saját munkásait arról, amivel a kommunizmus megindult, hogy nacionalizálás alatt a nagyipari üzemekben azt értették, hogy a munkások haza-

vitték a gépek alkatrészeit. Közben a leninizmus és bucharinizmus harcolnak egymással, folyton új és új formákat talál ki a szakszervezeti főnökökből álló fővezetőség, amire legjellemzőbb az, hogy miután kimondták, hogy magántulajdon nincs, külön szabályozták az igazgatósági tantiémeket s mivel azzal indultak neki a földbirtok-reformnak, hogy agrárkommünöket alakítanak és nagy gabonagyárakká változtatják a mezőgazdaságot, a vége az lett, hogy a régi közép- és nagybirtok teljesen megszűnt és a földbirtokok 95 százaléka átváltozott "mir"-ekké, vagyis családi közösségekké.

Most itt álljunk meg. Az orosz kommunizmusnak 1917-től 1926-ig való folytonos politikai és gazdasági bukácsolásairól egy kitűnő könyv jelent meg dr. Kovrig Bélától „Az új Oroszország” cím alatt. Öröm azt látni, hogy mily szorgalommal próbálta e kusza fejlődésnek összegabalyított szálait az iparban, politikában, mezőgazdaságban szétbontani. Minket a külpolitika szempontjából más érdekel: az Ázsiába való visszamenetel. Kovrig adatai szerint is, amint mondám, nem szocializálás lett a földbirtokreform eredménye Oroszországban, mint ahogy azt eleinte Ígérték, hanem megfordítva, a családi közös tulajdonra, a mirre tért vissza Oroszország. Most mi a mir? Erre Levoy-Beaulieunek egy régi könyve, amelyet a szocializmusról írt, ad feleletet. Az orosz mir nem egyéb, mint a jávai „dessza” vagy a föld tulajdonának ázsiai formája, ahol az egyes meg van kötve és a családé az egész birtok, vagyis a legprimitívebb gazdasági alakulatra van visszavetve a mezőgazdasági termelés. Ázsia tehát jelentkezik Oroszországban. Az olvasót nem akarom adatokkal fárasztani, mert az a magyar könyv, amelyről előbb szoltam, összegyűjtötte mindazt, ami felvilágosítás külföldön az orosz szovjeturalomról megkapható volt. Csak egy pontot kell megvilágítanom, hogy a magyar politikához elérjünk.

Az 1921. évi teljes kommunizmus, amely ingyen vasúti utazással, az összes magántulajdonok elkobzásával és mellékesen a lokomotívok felének tönkre tételével járt, három millió embernek, a középosztálynak Oroszországból való kivándorlására vezetett. Ez megint Ázsia. Csak felül van egy uralkodó osztály, jelenleg a vörös cároké, legalul a helyhez kötött, vagy mirekben, vagy „lenin-sarkok”-ban csoportosult páriák és közben nincs meg az európai országok lelke, a középosztály. Ez a különös állapot egy sajátságos gondolatkeveréknek az eredménye, amely felül Európának akar látszani azért, hogy a kapitalizmushoz közeledjék, mélyében azonban ázsiai orosz és mert a két elem egymással nem bír megbirkózni, annyira megbénították az öt köztársaságból álló orosz államot (néhány köztársaság azonkívül még tíz külön apró köztársaságra bomlik saját magában), hogy nem mer saját hadseregében bízni, mert akkor oly hatalmat kellene adnia a

hadsereg vezetőinek, amely magát a kommünt lerombolná. Ezért katonailag is tehetetlen, legfeljebb akkor mozgékony, amikor kenyérbrigádokat kell megindítani, vagyis elrekvirálni az ipari munkásság számára a falusi lakosság megcsökkentésének eredményét. Ami európai még maradt Oroszországban, az reklám a kapitalisták számára, akiknek Moszkva színházait és kaviáros boltjait mutatják meg. De Szentpétervár lakossága folyton fogy s ezért mint egy szárazra tett polip, a nagy birodalom visszavonul karjaival Ázsia felé. Hiszen Trockij egyik beszédében már jelezte, hogy Oroszország Kínával akar közös politikát csinálni. Ezért nekünk hátat fordít, mert mi Európában akarunk maradni. A sajtóságos és ködös gondolatgomolyban, mely olyan, mint a Néva partjáról felszálló folytonos ködök, vagy a meginduló nagy jégzajlásban, mely most Oroszországban van, nem tud kiformni olyan állami lét, amely Európába be tudna kapcsolódni. Ennek, szerény nézetem szerint, nagyon mély gyökere van. Az orosz kommunizmus alapja a cári uralom alatt keletkezett nihilizmusban van s ezt a szellemi proletariátus teremtette meg. Könyveim közt több munka van, mely e régi orosz nihilizmust hirdeti, sőt van egy nihilista regényem is. Mindegyiknek az alapgondolata az, hogy amint a természetben az atomok szabadon mozoghatnak, úgy nem szabad állami kényszer alá vetni az embert, hanem meg kell engedni, hogy az is állam nélkül, a maga kedve szerint járhasson. Mindenesetre minden ilyen könyv olvasásánál eszembe jutott, hogy szeretném a szerzőt felültetni egy vonatra, amely olyan vasúton megy, ahol minden ör azt csinálja, amit akar és kíváncsi volnék, hogy hányadik állomásra fog megérkezni. Ilyen vágányokon megy végig jelenleg az orosz gondolkodás is, mert ebből az elméletből teremtette meg a kommunizmust s a kommunizmusból belejutott az állami tulajdonba, vagyis a nacionalizálásba, amely éppen megfordította a kommunizmusnak, mert mindent az államnak ad és semmit az egyénnek és végre elérkezett az úgynevezett Nép-hez (Novoje ekonomiskaja politika), amely most már se hus, se hal formáival a végtelen orosz pusztán egyetlenegy gazdasági kérdést sem tud megoldani. Ha Livádiában fel is állít egy-egy mintaszerű munkásotthont, amelyet az európaiak agyondicsérnek, akkor a másik oldalon ki lehet számítani, hogy minden orosz munkás legfeljebb egyszer életében tölthet abban egy hetet s ezt mégis nehéz szociálpolitikának nevezni. E forrongásnak vége oly beláthatatlan, mint az orosz síkság. Egy bizonyos, hogy a cári uralomhoz szokott nép most a vörös cárok kezében van és lehet, hogy ez századokig fog tartani, lehet az is, hogy a cári korszak mintája után koronként bombamerényletek fogják enyhíteni e hatalmi túlbuzgóságot. Bizonyos, hogy a szovjet a különféle nemzetiségeket nem tudja összetartani s a legjobb eredményt még ott éri el, ahol kapitalistává változik és

ugyanazt teszi, amit a cárok; mellékesen az ellene felbuzduló szocialistákat elküldi ugyanabba a Szibériába, ugyanolyan kényszermunkára, mint valaha a cárok. Miután pedig Nagy Péter ideje óta háromszáz esztendő telt el, míg Oroszország Európához hozzá tudott szokni, azt hiszem, hogy e végtelen térségnek százestendők kellenek hozzá, míg mostani, Ázsia felé való visszavonulását befejezi. Addig Európa nem számíthat Oroszországra és a magyar politikának ezt tudnia kell. Ki kell verni a fejünkből azt a gimnázium óta belénkoltott alapon dolatot, hogy a magyar külpolitika tengelye Oroszországgal szemben forog. Sem Oroszországgal szemben, sem Oroszország mellett nem vagyunk, épp oly kevéssé, amint Sziámmal szemben, vagy Sziám mellett nem foglalhatunk állást. Oroszország Európára nézve nincs. Ezért százszor elmondhatjuk magunknak azt, amit a jelenleg élő legnagyobb orosz író, Mereskovszky, aki, azt hiszem, talán minden időknek legnagyobb korfestője, I. Sándor cárról szóló regényes korrajzában írt: Oroszország nincs Európában!

A FOGYÓ HOLD.

A magyar nemzetgyűlésnek volt egy tagja, kit sohasem láttam. Lehet, hogy a legnagyobb műveltségű és legnagyobb tehetségű férfiú, lehet, hogy az ellenkezője. Azt tudom, hogy három évig olvastam az újságokat és egyszer sem tudta a beszédét befejezni, mert folyton közbekiáltottak minden oldalról: „Megint konyakot iszik”. A magam részéről a konyakivást nem tartom főbenjáró bűnnek és így nem értettem soha meg ezt a megszagatást. Annál jobban feltűnt nemcsak nekem, de ami furcsa, még a külföldi sajtónak is, hogy két évvel ezelőtt egy egész beszédet elmondhatott, a félhivatalos lapok megdicsérték érte, sőt, mint az osztrák és német hírlapok külön kiemelték – és nem minden célzat nélkül – miniszterek mentek hozzá gratulálni a beszédéhez. Nem ok nélkül kezdem így elmondandóm at. A beszéd külpolitikáról szólt. Mitől hallgatott el a sok értelmetlen közbeszólás és mihez kívántak szerencsét a miniszterek? A szónok azt fejtegette, hogy Musztafa Kemal pasa Angorából be fog vonulni nagy hadseregével Konstantinápolyba, azután csatlakozik hozzá Bulgária és e barátság révén külpolitikánk kelet felé orientálódik.

Nem sokkal azután egy volt államtitkár, ki azóta elhunyt, a Cobden-szövetségben tartott előadást és szintén azzal végezte be mondanivalóját, hogy eddig rosszul voltunk orientálódva, különösen a németek vezettek félre minket. Keletre kell tekintenünk: ex oriente lux.

E két év előtti külpolitikai jóslások nem teljesedtek be. A török főváros, Angora, ha úgy halad, mint most, tíz év alatt se éri el Szolnokot. Minden külföldi nagyhatalom megtagadta azt, hogy Angorában tartsa követét, azok továbbra is a Bosporus partján laknak, télen Perában, nyáron Terápiában. Ha az angol követnek hosszú tárgyalása volt Csonka-Törökország kormányával, a követ külön hálókocsiban tartózkodott az egész idő alatt. Musztafa Kemal hősiecs harcosa egy kis országnak, küzd a kurdok lázásaival, de Konstantinápolyba még nem vonult be, mert ott szerkesztőket fognak el, akik a szultán visszahozatalát és a kalifátus visszaállítását kívánják. Ez az úgynevezett török legitimista-mozgalom. Ezalatt Konstantinápoly maga, ez a föl-séges város, egymillió lakost veszített és összezsugorodik úgy, amint

Fiume elvesztette egész hajóforgalmát, mióta Magyarországtól elszakadt. A félhold fogy és nem növekszik, mintha Herczeg Ferenc „*Fogyó félhold*” című regényében volnánk, amely voltaképpen a megfordított ja Jókai „*Erdély aranykora*”-nak és „*A janicsárok végnapjai*”-nak. Jókai az ozmán hatalom duzzadását mutatja be, Herczeg pedig nagy tanulmányok alapján azt az időt, mikor mind kisebb térre kezd zsugorodni a szultán birodalma belső gyöngesége folytán, így nem tudom kitalálni azt, amit megtapsoltak, amihez miniszterek gratuláltak, sőt, ami fontosabb, amiért a gorombáskodást abbahagyták a nemzetgyűlésen (ami igen nehéz lehetett), hogy micsoda külpolitikai orientálódás vezessen minket Törökország felé? Hiszen kis darab területén mindegyre megjelenik a moszuli kérdés folytán déli szomszédjának, Iraknak veszedelme, amelynek az a nevezetessége van, hogy Irakból angol katonák jönnek elő. Bizonyos, hogy Törökország nagy diplomáciai ügyességével, mikor a sévresi porcellánbékét összetörte, Lausanneban ügyesen kihasználta Anglia és Franciaország asztal alatti ellenségeskedését. Még bizonyosabb az, hogy nekünk semmit nyújtani nem tud és megint csak az Ázsiába visszavágyó turáni sóvárgás az, ami ebben a politikai képzelődésben megnyilatkozik és most Törökország felé fordul. Valahányszor az angorai nemzetgyűlésről valamely beszédtrövedéket megkapunk, mindegyikben az van, hogy Törökország nem akar keletre menni, hanem nyugat felé orientálódik, a nagy nyugati államok felé. Tehát megfordított politikát akar követni, mint amit nekünk szánnak. A fogyó félhold tehát először gyenge, másodszer nem felénk mutat, hanem a mi fejünk fölött ama nyugat felé, ahova nekünk csatlakoznunk kell. Ezért szerintem a török-magyar sóvárgásnak csak etnográfiai értelme van. Ha úgy veszem, ez érdekes, de politikát csinálni belőle nem lehet, sőt erről a politikáról, mint Zrínyi Miklós mondta, a török áfiumról, le kell szoktatni magunkat, mert ez megint a mákony egyik része, amely miatt nem tudjuk meglátni az angol-szász világ felől integető jövődönket.

Úgy mondtam, hogy etnográfiailag a kérdés érdekes. Hiszen a török-magyar barátság legfőbb nyomatéka az, hogy százötven éven át minden kultúrát elpusztított nálunk az ozmán hatalom s nem maradt utána más, mint Pécsét és Egerben egy minaret, Vácott és a Svábhegyen pedig két vízvezeték. Hol lennénk mi ma Európában, ha a török százötven évig nem pusztított volna minket azon a címen, hogy testvérek vagyunk? És Vámbéry Ármin valamit mégis észrevett. Ő a török-magyar rokonság mellett hadakozott, szemben azokkal, akik azon a hiten vannak, hogy Árpád serege ugor volt, mert hiszen az összes környező szomszédaink ungarnak, vengernek hívnak bennünket, tehát így mutatkoztunk be Európának. Csakhogy a török rokonság nem ott keletkezett, ahol Vámbéry Ármin mondja, hanem Magyar-

országon s ezt egyszer meg kell mondani. Jobban mondva meg is mondta egyik nagy tudósunk, Lenhossék Mihály koponyakutatásai során. Az alföldi magyarság egy része török keveredés, csak nem merjük kimondani. Én kénytelen vagyok kijelenteni, hogy nem hiszek a gólyában, sem abban, hogy Jézuska hozza a karácsonyfát. Ellenben látom azt, hogy az orosz hadifoglyok után minden falunkban maradt egy pár ruszkij gyerek és a magyar hadifoglyok, kik Oroszországban voltak, szintén nem éltek klastromi életet. Lenhossék mérései szerint a százötven éves török uralomnak megvan a vérünkben a maradványa. A magyar koponyaformák egy része csakugyan török származású, de nem ázsiai, hanem európai eredet. Ez az, ami gondolkodásunkban is megvan. Mert ha már Mózes azt mondta, hogy a vér a lélek, úgy ennek a százötven éves európai keveredésnek, amit a győzelmes török hadseregnek köszönhetünk, megvan a hatása a belpolitikánkra: a beletörődőség, a kizmet. Jól emlékszem, mikor az Alföld egy nagy városában egy öreg magyar azt mondta nekem, mikor az adókönyvét megkapta: „De kár volt azokat a derék, becsületes törököket innen kikergetni.” Ebből következik a megfordítottja annak, amit hallunk. A belpolitikában kell kiragadnunk magunkat a török gondolkodásból, vérünknek áfiumát le kell rázni és akkor meglátjuk azt, hogy nem a félhold felé kell mennünk, hanem arra, ahol a nap leszáll, de a kultúra fölkel. Eötvös József a Falu jegyzőjében azt mondja, hogy a magyarok azért jöttek ki Ázsiából, mert meghallották, hogy Európában a nap egy órával későbbben kel fel s így itt tovább lehet aludni. De nekünk észre kell vennünk, hogy napunk leáldozik, ha még továbbra is nem kelünk fel, nem rázzuk ki magunkból mindjobban ezt a keleti orientálódást kifelé, ezt a török gondolkodást befelé, ha nem merünk a nagy nyugatból részt követelni magunknak Trianon ellenére is. A félhold fogy és a napnyugat ereje mindig erősebb lesz. Csak múltunk van keleten, jövőnket annál inkább nyugaton kell keresnünk, mennél jobban vissza akar vetni minket Trianon a Balkánra.

A BELGA SZŰZ.

A világháború alatt kétszer jártam kint a semleges külföldön fél- vagy jobban mondva nyolcadhivatalos kiküldetésben. Először, mint fentebb már említettem, az volt a küldetésem, hogy mint a magyar faiparosok egyesületének elnöke Olaszországgal olyan csereszzerződést kössek, amelynek alapján ők ellátják makarónival az éhségtől majdnem lázongó osztrák alpesi tartományokat, és ezzel azt a célt akarták elérni, hogy az ügylet lebonyolítása alatt Olaszország ne lépjen háborúba. Ez a sakkhúzás nem sikerült, a Ballplatz nem tudta, hogy Sonnino már lekötötte magát az antantnak és a monarchia ellen hadbalép.

Nem sokkal ezután jutottam második küldetésemhez. Miután Olaszországgal kitört a háború, úgy a magyar kormánynak, mint a bécsi külügyminisztériumnak az volt az aggodalma, hogy Románia előbb-utóbb hátbatámadja Erdélyt. Legelsőrendű diplomáciai forrásból értesültem erről, amennyiben amikor Sepsiszentgyörgyön, a kerületemben lent voltam, az ottani székely kalauz figyelmeztetett, hogy gróf Czernin bukaresti követünk bútorai vannak a teherszállító kocsiban és úgy látszik, készül valami. Most már az a különös helyzet állott elő, hogy éppen az erdélyi határon levő erdőségek egy olasz cégnek voltak birtokában. Az olasz attól félt, hogy miután Ausztria-Magyarország már hadiállapotban van Olaszországgal, bitangul marad az erdő s azt elherdálják, a magyar kormánynak viszont az volt az aggodalma, hogy ha továbbra is olasz kezelés alatt marad az erdő, az ellenséges igazgatás mögött a románok titokban akármikor átléphetik a határhegy gerincét. Ezért mindkét fél megegyezett abban, hogy a kritikus hónapokban formálisan én vegyem át az erdővállalat vezetését. Égy kiváló közjegyzőnkkel, Charmant Oszkárral együtt, aki azóta elhunyt, mindketten Svájcba utaztunk és ott találkoztunk az Olaszországból odaszökött tulajdonossal, ki osztrák rokonsága folytán erősen hozzánk húzott. Az írást megírtuk, át is hoztam a határon, azután lementem az erdő átvételére. Ma is emlékszem, hogy mikor az erdészlak első szobájában, azután a második és harmadik szobájában akartam elhelyezkedni, ezt a személyzet nem engedte. Végre a negyedik szobában

lenyugodhattam. Reggelre megkérdeztem a főerdészt, hogy mit jelent ez a szobaváltozás, mire azt felelte, hogy a helybeli mócok mind a három szobába be szoktak törni, csak ebbe a negyedikbe nem, azért, mert ott egy erdész agyonlőtte magát és annak a lelketől félnek. Még rosszabbul járt olasz partnerem, mert amikor Zürichből hazaért, a római kormány elfogatta és ő börtönben ült a háború végéig.

E két diplomáciai kirándulásomnak, Rómában és Svájcban egy közös vonása volt. Mindenütt beszereztem a külföldi lapokat és akár angol, akár orosz, akár amerikai vagy svájci sajtótermék jutott a kezembe, egy nagy kép volt benne lerajzolva: egy nő kétségbeesetten küzd egy ellene törő torzonborz férfival. Alá van írva: „A belga szűz”. Ez volt az a plakát, amellyel Belgium az egész világot fellármázta Németország ellen, amely oktan hadviselési célból megsértette semlegességét. A belga leány gyászfátyollal volt letakarva és ez a gyász az egész világot megragadta. A Csendes tengertől kezdve Indiáig gyűjtöttek Belgium javára és Angliának, kivált amint a most megjelent emlékiratok bizonyítják, a legfőbb eszköze arra, hogy gyarmatait Németország ellen felsorakoztassa és minket legyőzzön, a belga szűznek ez az ábrázolása volt. Belgium a gyászat kihasználta feltámadására. Hogy csakugyan nemcsak szentimentalizmus, hanem nagyszerű politikai gondolat is volt ebben, azt bizonyítja az, hogy mikor a francia frank esett, Belgium kezdett nagyon különösen viselkedni azzal a Franciaországgal szemben, amely Poincaré és Theunis idejében (Ruhr-megszállás alatt) minden héten elválthatatlan testvérének hirdette magát a világ előtt. A franciák, amint olvastuk, közös frankfrontot akartak teremteni s akkor megjelent egy félhivatalos közlemény Londonban olyan ügyben, amelyet Belgium és Franciaország egymás közt akarnak elintézni. A belga szűz azonban megnyerte a világháborút és nagyban hozzájárult ahhoz, hogy minket eltapossanak, azért – mert ő gyászolt.

Magyarország feltámadásának első alapja, hogy a világ megtudja azt, hogy mi nem nyugodtunk bele Csonka-Magyarország nyomorúságába, nem dárídózunk, nem alabárdozunk, nem díszmagyarozunk, hanem gyászolunk. Azért írom másfél éve cikkeimet diplomáciánk túltengése ellen, mely azt hiszi, hogy reprezentálni kell, Belgium az ő gyászoló leányzójával nagyszerűen diplomatizált, de az nem került költségbe, csak könnybe, s ez sokkal drágább és sokkal igazabb, mint a hiu pompa, amelyet magunkra szedünk. Odáig mennék, hogy amint apáink 1848-tól a kiegyezésig, csak fekete díszmagyarban jártak ünnepélyeken, minden magyar politikai ünnepélyről eltiltanám a vörös és kék (rendesen erősen naftalinszagú) mentét és atillát. Gyászolni kell és nem ünnepelni, nem bársonyt és bársonyutánzatot felvonultatni, általában mennél kevesebb ünnepet tartani, hanem ott kint mindenütt

hirdetni azt, hogy gyász van. Mert minden fénykép, amely egy-egy főispáni beiktatásról vagy zászlóbontásról a külföldre megy, tele kucsmás alakokkal és diszbeöltözött hajdúkkal, az ellenkezőjét mondja a világnak, azt hiteti el, hogy Csonka-Magyarország megelégedett magával. Ezért van az, hogy míg pénzügyminiszter voltam, nem engedtem, hogy minisztereink külföldre utazzanak. Méltóztassék megnézni Caillaux legelső rendeletét, tüntetően még a francia miniszterek vidéki utazásait is betiltotta, hogy mutassa azt, hogy ha Franciaország bajban van és hogy felülről kell kezdeni a takarékoságot. A külföldi parádézás az, ami megöli az integritást, mert nem azt látják bennünk, amit Belgiumban láttak, a gyászoló országot, amely tele van sebbel, amely jajgat és kivívja egész Európa szimpátiáját, addig, amíg tűrhetlenné teszi a helyzetet. Jelenjenek meg diplomataink nem mágnás-kaczagányban, hanem egyszerűen papi talárban, vagy professzori frakkban, amint csinálta Csehország és teszi Ausztria ma is, amely szintén a belgák példáját követi. Mi, úgy látszik, megfordított ésszel járunk, nem akarunk feltámadni, talán azért nem tudunk gyászolni. Ha fel akarunk támadni, akkor ez az egész pompázás teljesen érthetetlen, akkor elfelejtettük azt, amit Belgium (melyről valaha mint kis országról tanultunk, amely pedig ma sokkal nagyobb nálunk) nekünk megmutatott, akkor ne az ő példáját vegyük, hanem szedjük elő a Nemzeti Színház egyik régi darabját, amely szintén igen hatásos volt, abban most Hungáriát felléptethetik, s amelynek címe ez volt:

A BALGA SZŰZ.

1919-1815.

– Nanu, – mondaná a berlini, ezt a címet olvasva, – talán felfordult a szedőszekrény? Hiszen eddig a történelem évszámai előre mentek és nem hátrafelé. De éppen ez az, amit nem akarunk megérteni, hogy a mi történetünk hátrafelé megy az 1919-iki párisi békék óta és nemsokára megérkezünk 1815-be, a bécsi kongresszus idejébe. Igazi históriai apály von vissza minket, egész Európát, a haladás útjáról a tenger átláthatatlan mélységeibe. Több mint száz évvel ezelőtt Szent Szövetségnek hívták azt a monstrumot, amely ráfeküdt az európai kontinensre, 1919-ben Népszövetségnek nevezik. A különbség csak az, hogy a Szent-bői Nép lett, a szövetség megmaradt. A fő az, hogy van egy siboleth, amely után az emberiség elkábulhat. Carlyle Walter ScoTtról írt mesteri tanulmányában helyesen mondja, hogy az embereknek birkatermészetük van. Valami csillogó után kell indulniok és Carlyle szerint mindegy, hogy az rendjel, vagy kísúrolt tejeskanna. Így a szövetségnek is mindegy, hogy Szent-e vagy Nép. Egy bizonyos: Európa visszahanyatlóban van, elernyedve, elfáradva és mesterségesen szétdarabolva. Napóleonnak Moszkvából való téli visszavonulása nagyon hasonlít Poincarének a Ruhr-vidékről való kivonulásához. A győztesek belátják, hogy le vannak győzve s mindkét esetben, 1815-ben és 1919-ben Európa megbukott.

Kívülről úgy látszik, mintha nem mozdulna semmi. Mi magyarok nem is vehetjük észre, annyira befalaztak minket Trianon rabcifalái közé.

Mi magyarok ezután nem is látunk többet. Igaz, hogy magunk is hozzájárulunk, hogy a külvilág forgásában ellenzövel takarjuk el magunkat. Amint a világháborút nem vettük észre, amint nem tudtuk, hogy VII. Edvárd angol király utazásai mit jelentenek, hogy ő Parist, Belgiumot és Révaiban Oroszországot, majd a későbbi brit kormányok Algecirásban Rómát odakötötték Anglia szekeréhez és ezzel teljessé tették Németország bekerítését: úgy nem látjuk, hogy most is fonogatja már a győztes brit oroszlán hálóit. Nem véletlenség az, hogy míg a 70-es évektől 90-ig Bismarck-gyűlölettől tajtékozott Paris, most minden variété-műsorban az angolok csúfolása folyik ott. A variété-tulajdonosok nagyon jól tudják, hogy mit kíván a francia, hiszen Offenbach gunyoros operettjeivel így ásták alá lassan III. Napoleon trónját. Egészen világos, hogy Anglia Olaszországgal és Spanyolországgal

megegyezett a középtengeri problémákra nézve. Nem kétséges, hogy a konzervatív és liberális angol kormányok egymás után Németország feltámasztásán fáradoznak és Franciaországot mindez nagyon izgatóttá teszi. A nagy kérdés az, hogy sikerül-e Angliának még egyszer a tökéletes halót megfogni most már Franciaország körül. Ez attól függ, hogy két jövőendő barátját, Germániát és Itáliát, ki tudja-e egymással békíteni. Míg ez nincs meg, addig az angol diplomácia nem érte el célját és addig nem fog megmozdulni a brit oroszlán, vagyis – marad 1919. A hangulat Franciaország és Olaszország között napról-napra élesedik. A fascistaellenes tüntetések Franciaországban és a francia zászló elégetése Felsőolaszország városaiban éppen olyanok, mint amikor minden barátkozás és hármasszövetség dacára osztrák zászlót égettek el Triesztben, Rómában és Turinban. Amint Olaszország lelke már akkor készült Ausztria ellen, úgy most bugyborékol ott a Franciaország elleni ellenszenv.

Nyári olaszországi tartózkodásom alatt különös adatot találtam erre, amit egy ismeretlen olvasóm által Newyorkból beküldött közlemény is megerősít ott. Nem a fascistahadsereg feketeinges felvonulása lepett meg, hanem egy újsághír, amelyben az volt, hogy Olaszországban a népszaporodás olyan mérveket öltött, hogy húszezer olyan család van, amelynek tíznél több a gyermeke. Az ember a legnagyobb feszítőerő a történelemben. Ez Olaszország képe. Amit most a Newyork Times hozzám ma érkezett számában olvasok, a negatívumát mutatja ennek. Franciaország lakossága a maga erejéből a háború után sem tud szaporodni, tehát szó sincs arról, hogy utólrérje Olaszországot. Ellenkezőleg, oly népességhiány van ott, hogy ez az amerikai újság három-négy millióra becsüli a háború óta Franciaországban letelepedett külföldiek számát. Ez körülbelül tíz százaléka volna a gall lakosságnak. Persze, mint minden francia dologban, itt is különös magyarázatot kapunk. A franciák szerint ezek politikai menekültek. Itt egy kissé megtorpantam. Elhiszem azt, amit itt olvasok, hogy az ember Parisban a Saint Lazare-pályaudvaron kiszáll, minden lépésnél – így mondja a francia jelentés – egy orosz nagyhercegnek a tyűk-szemére lép. Ez volna az orosz emigráció. Nem kételkedem abban sem, hogy a bolgárok, különösen a Sztambulinszky-kormány tagjai, a következő kecsgetető című klubot tartják ott fenn: „Meggyilkolt miniszterek családtagjainak társasköre”. A belépést nem igen ajánlom az olvasónak. Ellenben mikor a magyarokról beszél ez a jelentés, azt kezdem hinni, hogy talán mégis csak téved. Rólunk fölteszi azt, hogy százezer politikust helyeztünk el Franciaországban. Hát, mélyen tisztelt Monsieur-k és Madame-ok, mi sok politikust termelünk. A régebbi statisztika szerint Magyarország lakosságának 66 százaléka földmivelésből, 34 százaléka a városi foglalkozásokból élt meg. Ma, miután kikiáltottuk

magunkról, hogy agrárország vagyunk, 41 százalék él városi foglalkozásból – tehát sokkal több, mint előbb – és 59 százalék földművelésből. Azt hiszem, nem túlzok, ha legalább kilenc százalékot veszek, aki nem földet túr, fát nyes és alagsövez, hanem politikát kerget. De ha még kilenc százalék új politikust sikerült is termelnünk, lehetetlen, hogy százezret exportáltunk volna, hiszen jó egészségben mindnyájan itthon vannak. Igen csekély lehet a kivándorolt „emigránsok” száma és ennél fogva valószínűleg az elpusztított francia vidékek fölépítésére kivándorolt derék magyar munkásokat tévesztik össze ott künn a politikusokkal.

Azt hiszem, tökéletesen ugyanez az olaszokról szóló statisztika magyarázata. A New-York Times-nak fentemlített cikke szerint nevezetesen 1-1½ millió olasz politikus lenne már Franciaországban, akik Mussolini fascizmusa elől rándultak ki oda. Nevezetes, amit elhiszek, hogy magában 1924-ben százezer olaszországi családfő lépte át a francia határt és miután Franciaországban egy gyermeket számítanak átlag egy családra, Olaszországban legalább négyet, de az örökké tartó nagymamával együtt rendszeren ötöt szoktak fölvenni, négy-ötszázezer volna a száma azoknak az olasz politikusoknak, akik Mussolini fekete ingétől megijedve, átmentek Franciaországba. Egészen világos, hogy sem ez a százezer, illetve ötszázezer, sem a fentemlített összesen egy vagy másfélmillió ember nem politikus, hanem csak egy kis része annak, ami az újságokban szerepel. A többi másért ment át: pótolni Franciaország népfogyatkozását, ott dolgozni és szerezni és kiszorítani a franciát.

Hogy elméletem helyes, bizonyítja az a francia kimutatásból szerzett adat, hogy az olasz-elem nagyrésze Délnyugatfranciaországban, tehát a Riviera körül telepedik le és a franciák ott egymás után adják el a tanyáikat, amelyek mind olasz kezekbe kerülnek. Míg tehát egyik oldalról Itália túlfűtött kazánal dolgozik, Franciaországnak népet beszívó vacuum ja, vagyis belső országfejlődési üressége van. Ez a két erő előbb-utóbb olyan sűrűlődáshoz fog vezetni, amit vagy Olaszország, vagy Franciaország nem áll ki, már csak azért sem, mert szövetségesek és tudvalevőleg Olaszország mindig meg szokta tartani szövetségait mindaddig, amíg meg nem támadhatja. A probléma tehát, amely előttünk áll, az, hogy mikor áll elő ez az összecsapás, mikor ér el a két ellentétes latin faj fejlődése olyfokú sűrűlődést, hogy a szikra kipattan. Erre ők nem tudnak válaszolni. Mi sem, csak Anglia, amely, mint mondám, szövögeti a hálót Franciaország körül, természetesen a legjobb barátság nyugodalmas arcával.

Ezért, ha felírtam két számot: 1919 és 1815, még egy harmadik szám is fog utánuk következni, de hogy mikor, azt nem tudom. Mint Arany énekelné: Ki mondja meg, ki élő mondja meg? Addig mi virasztunk, míg mécsünk ki nem alszik.

A VILÁGTÖRTÉNET KILAKOLTATÁSA.

Az újságok hírei közül a legmeggrázóbbak azok, amikor – már többször olvastam ezt – kilakoltatnak egy családot megszokott otthonából s az öngyilkosságot követ el. Elöttem van egész szenvedésük. Mintha a pókhálót letépnék a falról és a földre dobnák. El kell hagyni a megszokott sarkot, ahol az ember tépelődött, az ablakot, ahol a kisgyerek először nézett ki az utcára és nem látni többé a kilincseket, amelyeket azok fogtak még, akik már elmentek oda, ahonnan nincs visszatérés. Az életnek olyan kilakoltatása ez, hogy méltán kérdezi az ember, a többiért, ami még hátra van, vajjon érdemes-e ittmaradni. Ezeket a családi tragédiákat azonban mi nagyban is átéltük, *Európa kilakoltatta a világtörténetet*. Soha többé az európai kontinens az emberiséget vezetni nem fogja.

Mindez törvényszerű. Ez az Európa, amelyet Anglia és Oroszország már elhagytak, megérdemelte sorsát. Egy földrész, amely belső ügyeit nem tudja másképp elintézni, minthogy tíz millió embert megöl csak a harctéren, ami azt jelenti, hogy ha a szobámban a halottak végigmennének, hét és fél esztendeig tartana zárt sorokban felvonulásuk, egy földrész, ahol tíz milliónál több nő nem tud becsületesen anyává lenni, mert az élettársát felnégyelték, mérges gázzal megfojtották, vagy a flandriai zsilipek kinyitásakor iszapba fullasztónak, egy földrész, amely ellopta fiatalságának tavaszát, egy földrész, ahol a vakok, csonka-bonkák és idegbetegek hurcolják egymást fetregő kínokban, egy földrész, amely majdnem egész aranykészletét átküldte a tengerentúlra, hol csak a széltolók (schieberek) tudtak meggazdagodni: ez a földrész örökre elvesztette azt a jogát, hogy az emberiséget vezesse, és süljed lefelé, mint ahogy már százévek óta mérik geológusok a normandiai partok lassú süllyedését.

Hogy mindez nem egy pesszimista rémlátása, hanem hogy a világtörténet kilakoltatását csakugyan véghezvittük, erre oly bizonyítékaink vannak, amelyekből késő nemzedékek a világtörténetet fogják felépíteni.

Az egyik bizonyíték, amelyről, úgy látszik, tökéletesen meggyőződünk, nagyon különös. Nekünk hadat üzent egy óriási biro-

dalom több százmillió lakossal és soha velünk békét nem kötött. Ha diplomata volnék, azt kellene mondanom, hogy tehát még mindig háborúban vagyunk vele. Méltóztassék megnézni akár a versaillesi, akár a trianoni szerződést: Kína azt nem írta alá, mert a párisi tárgyalások alatt a kínai küldöttség úgy megundorodott az európai civilizációtól, hogy hazament és most látjuk, hogy otthon mit volna a kínainál és ki akarja kergetni azt az országot, Angliát, mely őt a háborúba belevitte. Nem ajánlom, hogy valaki népszavazásra tegye fel a kérdést ezek után, hogy vajjon melyik civilizáció marad felül, az európai vagy a kínai, először azért, mert több kínai van, mint ahányan Európa szárazföldjén lakunk, másodsor azért, mert Európában is akadnának pártok, amelyek a kínaiakkal fognak szavazni. Ugyanez a magyarázata az arab törzsek nagy mozgalmának, amelyek szintén kiábrándultak Európából és le akarják rázni e világ-háborús nemzeteknek uralmát.

A második bizonyíték még kézzelfoghatóbb: a dollár uralkodik mindenek felett. Nem akarom sem német, sem francia barátaimat megsérteni, de a világtörténet szempontjából tíz esztendő múlva az, hogy a Rajnánál ki áll, éppen olyan fontos lesz, mint nekünk volt valaha az, hogy az afganisztáni határon milyen törzsek hadakoznak egymással. Európát a dollár lassan érdekeltségi szakaszokra fogja felosztani s annyi beleszólásunk lesz a világtörténetbe, mint ma Ninivének és Karthágónak.

Harmadik bizonyítékom lelkem szerint a legerősebb s ez a következő: Több mint harminc ország verekedett a világháborúban, némelyik akart háborút, a másikat beleheccelték, a harmadik, mint Lloyd George mondja Angliáról: „belebotorkált” a nagy csatába. A harminc között egyetlenegy volt, amelynek kormánya tiltakozott a háború ellen; és mikor békét kötöttek, ezt az egyetlenegy országot büntették meg a legirtózatosabban, mert ő nem akart háborút kezdeni. Ez az ország Magyarország volt, hiszen még szövetségösünknek, Ausztriának is adtak belőlünk egy darab koncot. Ily irtózatosan senkivel sem bántak el. Miért? Mert mi békét akartunk, amit a sülyedő Európa nem akart.

Tudom, hogy állításomat sokan támadni fogják, mert hiszen erős előítéleteket sért. De én ezennel bizonyítok. A világháború majdnem kitört már akkor, amidőn Ausztria-Magyarország Bosznia-Hercegovinát annektálta. Erre emlékezünk mindannyian. Azt is tudjuk, hogy a magyar kormánynak nem igen volt ínyére a dolog, mi mindig tiltakoztunk az ellen, hogy még több szlávot csatoljanak a monarchiához» Szerbiában akkor György trónörökös, Karagyorgyevics Péter legidősebb fia, egy harci, svába-ellenes pártot szervezett és lobogó tüzzel hir-

dette a hadjáratot az öreg monarchia ellen. Hogy a háború nem tört ki, azt egy jól irányzott rúgásnak köszönhetjük. György trónörökös hasbarugta saját szolgáját, ki abba belehalt. Erre a trónról le kellett mondania, a harci párt elvesztette fejét, helyette öccse, Sándor, a mostani király lett trónörökössé és Szerbia ünnepélyes nyilatkozatban bocsánatot kért a monarchiától. Abban az időben a magyar és szerb kormányok azon voltak, hogy a két állam között a feszültséget egészen elsimítsák és a jövődő háború gyökerét kitejéjk. A magyar bankvilágnak egyik legelső kitűnősége járt lent Belgrádban s én láttam azt a levelezést, amelyet később gróf Tisza István is látott, ahol úgy Belgrád, mint Budapest, ahol Wekerle Sándor volt a kormányon, békességes megegyezésre akartak jutni. Az irat felment Bécsbe a Ballplatzra, de az arisztokratikus Ballplatznak kicsi ember volt a doktor Wekerle és kicsi volt Pasics, ennél fogva erre az iratra választ nem adott. Nem azért, mintha háborút akart volna, az eszük ágában sem volt, amint egyáltalában semmi sem volt eszük ágában. Erről alább hitelesen beszámolok. A szerbekkel való elmérgesedett viszony tovább is fennmaradt és nőtt, nőtt tovább. Mikor Ferenc Ferdinánd meggyilkolása után teljesen élére állt a helyzet, gróf Berchthold külügyminiszter és az osztrák miniszterelnök a Szerbiának való hadüzenet mellett foglaltak állást. Most már nem én beszélek, hanem az a Vöröskönyv, amelyet Asztriának szociáldemokrata kancellárja, dr. Renner, aki bizonyosan nem volt gróf Tisza István barátja, adott ki s amelyben közzé vannak téve azok az okmányok, amelyek szerint egy teljes hónapig birkózott a magyar kormány, folyton kiáltva, hogy ne indítsák meg a háborút. Mutassanak még egy nemzetet, amely ezt megpróbálta. Mert mi megpróbáltuk, mert Magyarország volt az egyetlen, amely tiltakozni mert az ellen, hogy egy szörnyű vértivornyával kilakoltassák Európából a világtörténetet, ezért kell nekünk oly rettenetesen megbűnhődnünk. Szemben haladtunk a leromló világrenddel.

A világháborúnak azonban nemcsak az eleje, hanem a vége is jellemző a különböző nemzetekre. Amikor a központi hatalmak össze-roppanása megtörtént, a német császár és a trónörökös átmentek a holland határon. Ludendorff, a németek főhadvezére, repülőgépre ült, kék pápaszemet vett fel és Svédországba szökött. Olvastuk a bécsi lapokban, hogy gróf Berchthold, aki Tiszával szemben – ezt mindig el fogom mondani, valahányszor a neve előfordul – keresztül-erőszakolta a szerb hadüzenetet, az összeomlaskor eltűnt Svájcba. Erről főntebb gróf Berchtholddal folytatott polémiában bővebben szóltam.

Csak a „háborús miniszterelnök”, gróf Tisza István nem szökött meg. Ő itt várta halálát. Mert mi, akik környezetében voltunk,

tudtuk, hogy Tisza el van készülve a halálra azért a háborúért, amelyben ő és faja egyedül ártatlanok az egész világon. Véletlenségből Herczeg Ferencsel, gróf Tisza István politikai dolgozószobájában voltam abban a pillanatban, valami kis hadsegélyezési ügy miatt, amikor megérkezett a sürgöny a valjevói csatáról, ahol a szerbek Potioreket teljesen megverték. Ez a csata – minek tagadjuk – a szerb hadseregnek fényes haditénye volt. Tisza arca, míg a sürgönyt olvasta, egyszerre egy halott lárvájává változott. Nem ráncok, hanem barázdák keletkeztek orcáján s engem úgy megdöbentett tekintete, hogy nem mertem hazamenni, hanem egy ismeretlen vendéglőben bújtam el és ott ebédeltem. Ettől a pillanattól kezdve ő tudta, hogy meg fog halni. Amikor a gyilkosok leterítették, utolsó szava ez volt: „Tudtam, hogy így fog történni.” Ő nem mondta volna, ha nem lett volna igaz. Tisza Istvánt ezer darabra vághatták volna, soha egy hazugság el nem hagyta volna az ajkát. Egyetlen volt magyar miniszter, Windischgraetz Lajos herceg adta ki emlékiratait, amelyekben ez a mondat van: „Tisza István tudva hazudott.” A herceg könyve szerencsére magyarul soha nem jelent meg. Németül a ponyvairodalom termékei között árulják. A könyv címe: „Vom schwarzen bis zum roten Prinzen.” Magyarul tehát Így szólna: „Hogy lett a fekete hercegből vörös herceg.” De a herceg nem volt soha sem fekete, sem vörös, hanem mindig zöld volt; azt szinte a frankpörben világtörténeti méreteken belül bizonyította. Tisza az egyetlen az elbukott országok vezetői között, ki nem szaladt el.

*Ő álla halála vérmosta fokán
S diadallal várta be végét,*

Magyarország az utolsó pillanatban is megmutatta, hogy szembe helyezkedik Európa süllyedésével. Ezért a világtörténet kilakoltatásában csak nekünk nincs részünk s mert ez mind így van, ha a Népszövetség, vagy a nagyhatalmak, vagy bármely földi vagy égi hatalmasság ezt az európai nép keveréket még fenn akarja tartani irtózatos lecsúszásában és rá váró kiszámíthatatlan gyomorában, akkor első kötelessége az, hogy azt az országot segítse meg, amelyik nem akart háborút, amelyik tiltakozott ellene és ha rajta múlik, nem következik be a világtörténet kilakoltatása.

MAGYARORSZÁG SOHASEM AKART HÁBORÚT.

Kiadatlan okiratokból

E sorok írója a magyar Igazságért küzd. Ez az Igazság igen egyszerű, mint minden nagy törvénye a természetnek: Magyarország volt az egyetlen állam, mely kormánya által tiltakozott a világháború megkezdése ellen s mert ennek dacára Magyarországot csonkították meg s tették legjobban tönkre, ezt az égbekiáltó igazságtalanságot Európa békéje érdekében helyre kell hozni. Ezt vitattam gróf Berchthold Lipóttal folytatott fenti polémiámban, erre nézve kívánok most új adatokat a közönség elé tární. Az elmondandók tanúi közül már nincsenek életben gróf Goluchovszky Agenor volt osztrák-magyar közös külügyminiszter, Wekerle Sándor és gróf Tisza István magyar miniszterelnökök, dr. Pacsu szerb pénzügyminiszter, ellenben látta még adataimat halála előtt Pasics Nikoláj, a nagytehetségű szerb államférfi és él tanúim közül Weiss Fülöp, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnöke, Európa egyik elsőnek elismert banktekintélye, ki a magyar vállalkozásnak a Balkánon való megindulását kezdeményezte. ők ellenőrizték, hogy egy hajszálra sem tértem el az igazságtól. Először magukat az okiratokat teszem közzé, azután fűzöm hozzájuk azok magyarázatát és következtetéseimet.

A bécsi Ballplatz a maga copfos etikettjével először 1906-ban kezdett arra eszmélni, hogy a Balkán-államokban Franciaország és Oroszország fegyverrel és pénzzel a szláv országok úgynevezett felszabadítását és ezzel vagy Törökországnak, vagy az Osztrák-Magyar Monarchiának, vagy mindkettőnek felbomlását szervezik. Az első jelek, amelyeket a Ballplatz, mely oly sokáig vak volt, meglátott, felvillanó tüzek voltak, amelyekről nem lehetett tudni, vajjon cikkázó villámai-e egy eljövendő világforratagnak, avagy lidércfények, amelyek nyomtalanul el fognak múlni a Balkán ismeretes politikai mocsaraiban. 1906-ban két ilyen fény végre oly nagy erővel vetődött fel a látóhatáron, hogy az osztrák diplomácia sem hunyhatta be a szemét. Az egyik tény az volt, hogy kitudódott, hogy Szerbia és úgy látszik, még több Balkán-állam a francia Schneider Creuzot cégtől rendel ágyúkat

és Franciaország az összes balkáni államoknak egyforma típusú ágyút akar szállítani, A második jel az volt, hogy Szerbia, amelynek gróf Andrássy Gyula, az első magyar külügyminiszter 1881-ben teljes vám-szabadságot adott Ausztria-Magyarországgal szemben, éppen Ausztria-Magyarországgal nem akar vámszerződést kötni, hanem tárgyal hol szomszédáival, hol távolabb fekvő, jelenleg antant-hatalmaknak nevezett országokkal. Ezt az utóbbi tényt a magyar gazdasági élet is észrevette. Ezért a Balkánnak fentebb megnevezett legkiválóbb magyar ismerője, Weiss Fülöp, leutazott Belgrádba, miután ott, valamint Bulgáriában magyar pénzzel bankot szervezett. E bankok annyira a budapesti piachoz voltak kötve, hogy alapszabályaik szerint még a közgyűlések is Budapesten voltak megtarthatók. Weiss Fülöp Belgrádban olyannyira aggályosnak látta a politikai láthatárt és oly közelinek a surlódást Ausztria-Magyarország és Szerbia között, hogy kötelességének tartotta a szerb kormány és a magyar Wekerle-kormány között megkísérelni a békés kiegyezést, mely a háborút elkerülhetővé teszi, a gazdasági összhangot meghozza és a szerbek s magyarok között állandó gazdasági kapcsolatot létesít. Az itt következő levélben Weiss Fülöp, a Kereskedelmi Bank vezérigazgatója, a Trouville-ben levő Lánczy Leónak, a bank elnökének, számol be fáradozásairól.

I.

Budapest, 1906. augusztus 9.

Igen tisztelt Elnök Úr,

az én diplomáciai küldetésem kezd érdekessé válni. Amint önnek már megsürgönyöztem, a szerb kormány megkért arra, hogy jöjjek le Belgrádba. A viszony Szerbia s a mi monarchiánk között nevezetesen mindkét oldalról annyira el van mérgecsítve, hogy a hivatalos tárgyalásokat mindkét fél kárára megszakította a diplomácia. Én átvettem a becsületes közvetítő szerepét, hogy magánúton elsimítsam az ütközési pontokat és lehetővé tegyem, hogy a hivatalos körök ismét érintkezésbe léphessenek egymással. Wekerlét az ügy rendkívül érdekli, mert folyton telefonál nekem személyesen. Tegnapelőtt s ma is 1¼–1½ órát beszélünk erre nézve telefonon. Tegnap Belgrádban voltam és mint említtem, ma viszont Wekerlével tárgyaltam itt, aminek eredményeképpen idemellékelem azt a levelet, amelyet Wekerle diktált oly célból, hogy Pacsu szerb pénzügyminiszter intézze azt őhozzá. A többitől, önt, Elnök Úr, folyton értesíteni fogom. Addig is őszinte tisztelettel vagyok igaz híve

Weiss Fülöp.

II

Ama levél szövege, melyet Wekerle Sándor diktált oly célból, hogy Pacsu szerb miniszter a magyar kormányhoz intézze:

A szerb kormány kijelenti, hogy hajlandó a legrövidebb idő alatt új tárgyalásokba kezdeni Ausztria-Magyarországgal oly célból, hogy végleges kereskedelmi szerződés jöjjön létre. Ennek a kereskedelmi szerződésnek az alapját az az indítvány képezné, amelyet az Osztrák-Magyar Monarchia a szerb kormánynak már megtett és a szerb kormány előre kijelenti azt a reményét, hogy a még vitás kérdésekre nézve megegyezés fog létrejönni.

Ami az ipari megrendeléseket illeti, a szerb kormány ugyan magában a nyilvánosságra hozandó szerződésben nem kötelezné magát le Ausztria-Magyarországgal szemben, de egy bizalmas jegyzékben vállalná azt a kötelezettséget, hogy ha Szerbia kölcsönt akar fölvenni, vagy pedig ipari cikkeket akar megrendelni (kivéve 24 millió franknyi ágyú, lövedék és lőszerkocsik megrendelését), ugyanazon feltételek mellett az osztrák, illetőleg magyar iparnak ad előnyt más államokkal szemben. Ami az ágyukat, lövedékeket és lőszerkocsikat illeti, bár erre nézve a szerb kormány teljesen szabad kezet hagy magának, mert ez a kérdés a kölcsönfölvétellel összefüggésben van, de miután mindezekig a szerb kormány nem kötelezte le magát ezen megrendeléseket illetően és valószínűleg az Ausztria-Magyarországgal kötendő végleges szerződés létesítése előtt már az idő rövidege miatt sem szerződnek le etekintetben más államokkal véglegesen, azért azt hiszi a szerb kormány, hogy Ausztria és Magyarország kormánya ezen szerb jegyzék alapján annál inkább tárgyalásokba bocsátkozhatik, mert bár a szerb kormány az ágyúkérdésben nem is vesz most magára kötelezettségeket és szabad kezét fenntartja, mégis teljesíti Ausztria és Magyarországnak azt a kívánságát, hogy az ágyúkérdés egyelőre függőben tarthassék.

A kérdés az: ki volt az, aki Weiss Fülöp kezébe adta a diplomáciai szálakat? Mi volt Weiss-szel a szerb kormány vagy a Ballplatz célja? És végül: hogyan fonódik ez a fonál gróf Tisza Istvánig?

E nagy, égető kérdésekre adatok adnak következő hiteles feleletet.

Megállapítottunk annyit, hogy az 1906-ban keletkezett nagy diplomáciai feszültségben, midőn Ausztria-Magyarország és Szerbia között már a hivatalos tárgyalások megszakadtak, Weiss Fülöp, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank administrateur délégué-je azt írja: „a szerb kormány arra kért, hogy menjek le Belgrádba” és hogy Wekerle Sándor miniszterelnök egy levéltervezetet készített, amelyet abból a célból juttatott el dr. Pacsu Lázár akkori szerb pénzügyminiszterhez,

hogy azt ő Belgrádból küldje a magyar kormánynak. Ki kellett kutatnom azt, hogy hogyan jött létre ez a különös helyzet és mi volt mögötte.

Budapesti és belgrádi feljegyzésekből egy detektív pontosságával a következőkre jutottam ebben az ügyben, melyet rendkívül fontoságúnak tartok Magyarország nemzetközi szerepe szempontjából.

1906 augusztusának első vasárnapján Weiss Fülöpöt telefonon hívta fel Belgrádból az Andréevics & Cie Banque en Commandite Belgrade telefonszáma. Ez a cím nem más, mint a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank szerbiai érdekeltsége. A telefonüzenet aként hangzott, hogy Pasics Nikola szerb miniszterelnök és dr. Pacsu Lázár pénzügyminiszter arra kéri Weiss Fülöpöt, menjen le azonnal Belgrádba, mert nekik az a benyomásuk, hogy Ausztria azért akarja megakadályozni azt, hogy Szerbia Schneider-Creuzot-ágyúkat vásároljon, mert a pilseni Skoda-gyár ágyúit akarja eladni a szerb államnak és ez az oka annak, hogy a diplomáciai feszültség előállott.

Megállapítottam azt, hogy másnap, hétfőn reggel nyolc órakor a Kereskedelmi Bankból egy levél ment dr. Wekerle Sándor akkori miniszterelnökhöz. Ennek a levélnek másolata nincs meg, de kétségtelenül az volt benne, hogy Weiss Fülöp közli Wekerlével ezt az igen jelentős telefonüzenetet és kéri a magyar kormány tanácsát. Feljegyzések bizonyítják, hogy már reggel félkilenc órakor Wekerle Sándor maga telefonált Weiss Fülöpnek és Weiss Fülöp a délutáni vonattal Belgrádba utazik, ahol másnap megkezdí tanácskozásait Pasicsal és Pacsuval. Ugyanezen a héten még kétszer megy le Belgrádba és tér vissza, közvetítve Pasicsnak és Pacsunak Wekerléhez intézett üzenetét és viszont. Ezen üzenetváltás közben született meg Wekerlének főttebbi levéltervezete, amely annyira tipikusan Wekerle stílusa, hogy bárki, aki akár aktában (ahol én gyakran gyönyörködtem nagy elődömmek roppant érdekes előirataiban), akár törvényjavaslatban, akár a Szabad Liceum közgyűlésein olvasta, vagy hallotta Wekerle mondatfűzését, azonnal ráismer.

E belgrád-budapesti tárgyalások eredményéről Weiss Fülöp augusztus 13-án a következőkben tudósítja Lánczy Leót Trouvilleban:

III.

„Budapest, 1906. aug. 13.

Igen tisztelt Elnök úr,

jobbnak tartottam, hogy azt a levelet, amelyet dr. Pacsu pénzügyminiszter úr részére elkészítettem s melynek másolatát itt közlöm önnek, nem küldöm el Belgrádba, hanem inkább személyesen beszélek a szerb pénzügyminiszter úrral; ez helyesnek is bizonyult. A szerb kormány kész arra, hogy

azt a *jegyzéket*, amelyet Wekerle nekem tollba mondott s melyet Ön múltkori levelemből ismer, néhány lényegtelen változtatással elfogadja. E változtatásokat Wekerlével már megbeszéltem, ő azokhoz hozzájárult s így a jegyzék a bécsi külügyminisztériumnak el fog menni. Amit tehát Wekerle miniszterelnök úr tőlem kívánt, azt teljesítettem és bármilyen lefolyása legyen később az ügynek, meg kell állapítanom azt, hogy a szerb kormánynál keresztülvittük azt, ami az osztrák-magyar diplomáciának nem sikerült. Remélem, hogy Wekerle miniszterelnök úr most Bécsben az ügyet keresztülviszi, amely esetben Szerbiában is elértük a kellő erkölcsi hatást.

Dr. Wekerle miniszterelnök úr, akit két ízben való belgrádi tartózkodásom tárgyalásairól s az ottani viszonyokról pontosan informáltam, most tudja, hogy hiábavaló minden törekvés arra nézve, hogy a szerbek Skoda-ágyukat vegyenek. Ellenben a szerb kormánynál az a tapogatódzásom, hogy talán Kruppnál rendelhetnének ágyukat és ne kössék le magukat teljesen Schneider-Creuzot-nál, nagy érdeklődést keltett. Az osztrák-magyar külügyi hivatal nagy súlyt helyez arra, hogy a szerbeknek ne legyenek ugyanolyan ágyúik, mint a bolgároknak. Mint Wekerle ma mondta nekem, valószínűleg holnap este Bécsbe utazik ebben az ügyben. Ha a külügyi hivatal döntő urai ott lesznek és miután ott a dolgot letárgyalta, esetleg olyan irányban tesz lépéseket, hogy Kruppnál rendeltessenek az ágyuk. Ha erre határozná el magát, akkor valószínűleg nekem Berlinbe kell utaznom, ahonnan én önt, Elnök Úr, táviratilag értesíteni fogom.

Nem kell Önnek külön is felhívnom a figyelmét arra, hogy az egész ügyet mindenkinek teljes diszkrécióval kell kezelnie és arra kérem önt, hogy leveletem megérkezése után tépje el. öszinte üdvözzel

Weiss Fülöp

A levelekhez még egy sajtóságos, Belgrádban felvett jegyzet is van mellékelve, mely másolata egy Pacsu Lázár miniszterhez küldött sürgönynek s mely a következőleg szól:

IV.

„Weiss igazgató W.-vel (Wekerlével) közölte Önnel folytatott beszélgetéseit s átadta a kijavított szöveget. W.-nek nincs ellenvetése, ennélfogva hozzájárul. Ő ma este szóbanforgó ügyben Bécsbe akart utazni, de az ottani mértékadó körök nincsenek ott és így W. bécsi utazását néhány nappal elhalasztotta. Weiss igazgató arra kéri önt (Pacsut), hogy a megbeszélrt írást küldjék az önök bécsi követének (Vuicsnak). Ő rögtön értesíteni fogja önt, mirehlyt a jegyzéket az önök követe a külügyminiszternek átadta.”

A kérdés most az, hogy ezt a nagyfontosságú lépést, amely két állam fenyegető gazdasági és talán véres háborúját akarta elkerülni, Wekerle miért nem intézte akként, hogy ő küld Belgrádba jegyzéket, amelyet az első terv szerint neki, a második terv szerint egyenest a bécsi szerb követnek küldenek meg és miért nem fordult ő egyenesen magához gróf Goluchowsky Agenor külügyminiszterhez vagy Pasics szerb miniszterelnökhöz. Ennek a rejtélynek megoldását Wekerle személyiségében és abban a különös helyzetben kell keresnünk, amelyben ő Goluchowskyval és a bécsi udvarral szemben állott.

Az 1906-iki magyar-szerb béketárgyalásokban nagyon különös, hogy Wekerle Sándor először azt kívánja, hogy Pacsu hozzá intézze az általa fogalmazott jegyzéket (amit voltaképpen neki kellett volna Bécsbe küldenie), később odáig megy, hogy Pasics ne neki, hanem a bécsi szerb követnek küldje a jegyzéket és az adja át Goluchowskynak, harmadszor pedig elhalasztja utazását, állítólag azért, mert a külügyminisztériumban nincsenek otthon az illetékes tényezők.

Weiss Fülöp helyesen látta át e missziójában a magyar-szerb vonatkozást és azt, hogy Magyarország és Wekerle mindenáron békét akar, de nem látott be jól Wekerle politikai taktikájába. Wekerle tudniillik azt akarta, hogy mielőtt ő Goluchowskyval szembekerül, az már Szerbiától kapja meg azt az ütet, amit ő szánt Goluchowskynak. Mindabból, amit Wekerle akkori és későbbi szerepléséről tudok, ez természetesen következik. A magyar közgazdaságnak ez a michelangelói? nagysága, aki gróf Széchenyi után a legtöbbet teremtett, a német-geológiai kifejezés szerint egy „Irrblock” volt a magyar politikában, vagyis hasonlatos ama megmagyarázhatatlan eredetű sziklatömbhöz, amely egy vele geológiai összefüggésben nem levő vidéken található fel s mely úgy jött oda, hogy valamely nagy áramlat, például a jégkorszak lehozta más helyekről. Wekerlének nem volt gyökere a belső politikában, mert sem a dzsentriosztályhoz, sem az arisztokráciához, sem a meggyökeresedett városi polgársághoz vagy zsidósághoz nem tartozott, hanem bevándorolt württembergi családnak volt zseniális leszármazottja. Ezért van az, hogy soha nem tudott pártot alakítani, hanem az egyházpolitikájához kölesönkérte Tisza Kálmán pártját, kiegyezési politikájához három pártot szedett össze a koalícióba, IV. Károly király alatt pedig minden miniszterségével a pártok töredékeit gyűjtötte össze, mert maga nem volt pártalkotó. Még kevesebb gyökere volt azonban az udvarnál és a külügyminisztériumban. Hogy Ferenc József királyunk, aki Tisza Istvánhoz annyira ragaszkodott, ki nem állhatta Wekerlét, sőt félt tőle, ha pedig tehetné, igyekezett tőle megszabadulni, erre annyi bizonyíték van, hogy itt ismételnem fölösleges. Ennek folytán Wekerle soha nem mert beleszólni a külpolitikába, míg Tisza Istvánról tudjuk, hogy öklével döngette a Ball-

pátzot a háború előtt is, mikor gróf Berchthold lakott ott. Wekerlét, mint magyar miniszterelnököt, egyáltalában nem hallgatták meg külpolitikai kérdésekben. Ő érezte gyengeségét és ezért keresett kibúvót. Belgrádon át és Bécsen át akarta keresztülvinni a magyar álláspontot, mely a Szerbiával való békét jelentette volna.

Ez nem kitalálás részemről, hanem a Wekerle gondolkodásába való alapos behatolás. Éppen azért, mert e nagy elődömnök előaktáit mindig átkutattam, jogom van hozzászólni anélkül, hogy hivatali titkot sértenék, az ő régebbi működésének idejéből olyan eseteket felhozni, ahol ugyanilyen taktikája mutatkozik. Az egyik az a sajátságos dolog, hogy ő, aki miniszterelnök és pénzügyminiszter volt egy személyben, akárhányszor igen fontos kérdésekben mint miniszterelnök határozott ígéretet tesz, sajátkezű aláírásával megírja ezt a pénzügyminiszternek, sőt azt meg is fenyegeti – és erre Wekerle Sándor pénzügyminiszter Isáját fogalmazásában felel és visszautasítja a miniszterelnöknek adófelengedést vagy más hasonlót kívánó ígéretét. Erre akárhány akta van a pénzügyminisztériumban. Második nevezetessége az udvarral és a külügyminisztériummal szemben való nehéz helyzetének kijátszása. Őfelsége I. Ferenc József nagy súlyt helyezett arra, hogy úgy a magyar, *mint* az osztrák minisztériumnak minden minisztertanácsi *jegyzőkönyve* őhöz a fölterjesztessék, még pedig az összes miniszterek aláírásával és a határozatok csak akkor lépnek életbe, ha ellátta már azokat jegyzeteivel. Az ősz uralkodó kora reggeltől dolgozott ezeken a jegyzőkönyveken. Magam láttam egy felírását, ahol Plósz Sándor igazságügyminiszter Versecré ajánl egy bírót kineveztetni és a király ezt írta rá: „Spricht er deutsch?” (Beszél németül?) Wekerle a koalíció alatt nagyon nehéz helyzetben volt. Ő 67-es politikát képviselt, kabinetjének nagyrésze pedig 48-ast, amely különösen a gazdasági elválást akarta keresztülvinni. Ennélfogva Wekerle Sándor nem egyszer ahhoz a módszerhez nyúlt, hogy a Bécsbe fölterjesztendő minisztertanácsi jegyzőkönyv felzetét aláíratta az összes miniszterekkel és egy másik jegyzőkönyvet küldött fel őfelségének, amelyben Wekerle gondolatai voltak benne. A király az utóbbit hagyta jóvá és a koalíciós miniszterek csodálkoztak, hogy az általuk elhatározott nemzeti vívmányokra válasz sohasem érkezik.

Wekerlének ebből a helyzetéből következett az is, hogy ő nem merte az osztrák kormánnyal és Goluchowskyval szemben a harcot egyenesen fölvenni úgy, amint Tisza István tette volna, hogy létrehozza a szerb-magyar békét, hanem kerülő úton, Belgrádból keltezett, Bécsbe küldött jegyzékkel és utazásának elhalasztásával igyekezett Belgrádot Bécs ellen kijátszani.

Azonban Wekerle még így sem ért célt. A szerb jegyzék elment a megállapodás szerint, dr. Vuics azt megkapta, átadta Goluchowsky

Agenornak, Wekerle a magyar kormány nevében *kijelentette*, hogy ő a jegyzéket helyesli, – (csak azt nem tette hozzá, hogy ő maga fogalmazta) – Goluchowsky azonban kikérte magának azt, hogy Wekerle beleszóljon a külpolitikába. Ennek bizonyosága a következő levél, amelyet Weiss Fülöp, ki alig tudta most már a szerbek türelmetlenségét tartóztatni, augusztus végén Wekerlének írt:

V.

„Kegyelmes Uram,

sietek Excellenciáddal közölni azt, hogy vasárnap Pasics miniszterelnök hívására Belgrádban voltam, ahol vele sokáig beszéltem s eközben azt kérdezte, hogy vajjon miért nem kap választ a szerb kormány jegyzékére és vajjon Excellenciád az ügyet elejtette-e. Erre én nem tudtam neki választ adni, de az igazságnak megfelelően azt feleltem, hogy annak idején Excellenciádnak átadtam a jegyzék szövegét s Kegyelmes Urnak irtam is levelet, de arra választ nem kaptam. Erre Pasics miniszterelnök megjegyezte, hogy ő az én előterjesztésemnek megfelelően csak szeptember 30-ig (új időszámítás) várhat, addig az ágyuk ügyében nem tesz további lépéseket, de ennek előfeltétele az, hogy közben Ausztria-Magyarországgal a kereskedelmi szerződések letárgyalassanak. Most már több mint két hét eltelt, anélkül, hogy lépések történtek volna a tárgyalások megkezdésére. Miután az újonnan kinevezett belgrádi angol követ, valamint a francia, olasz és más államok követei is siettetik Szerbiát, hogy velük tárgyaljon, másrészt pedig a szkupstina a kormánynak megadta a felhatalmazást, hogy lekösse a kereskedelmi szerződéseket, de súlyt helyezett arra, hogy ez gyorsan történjék meg, Pasics miniszterelnök sürgős választ kér arra, hogy vajjon Nagyméltóságod ebben az ügyben továbbra is fáradozik-e, amely esetben nagyon örülne, ha a magyar kormány odahatna, hogy csakugyan kezdjék meg a tárgyalásokat.

Midőn így Nagyméltóságoddal közlöm Pasics szerb miniszterelnöknek üzenetét, engedelmet kérek arra, hogy a következő információimat megjegyzésképpen tudtára adjam:

Nekem az a benyomásom, hogy a szerb kormány most már arra gyanakszik, hogy a bécsi külügyminisztérium nem akar meg egyezni. Miután a gazdasági eltéréseket ki lehet egyenlíteni, ők talán politikai ellenállást sejtjenek s így nehéz lesz egyezséget létrehozni. A szerb kormány különösen nagy súlyt helyez arra, hogy Nagyméltóságod, illetőleg Magyarország *meggyőződjék arról*,

hogy amennyiben ily megegyezés nem jön létre, a szerb kormány esetleg más lépések megtételére lesz kényszerítve.

Ha tehát Nagyméltóságod úgy válaszolna, hogy ez a kérdés nem érdeklí, akkor a belgrádi kormány az osztrák-magyar külügyi hivatalnak oly választ fog adni, amelyben világos helyzetet teremt abban a tekintetben, hogy egyáltalában lehetséges-e megérteniök egymást. Abban a jegyzékben az összes eddigi tárgyalások meg lennének említve és a szerb kormány ki akarja mutatni azt is, hogy Burián közös pénzügyminiszter úrnak a delegációban elhangzott ellentétes felszólalása dacára éppen az ágyúkérdés az, amely megakadályozza a megegyezést. A szerb királyi kormány el van készülve, hogy abban az esetben, ha az osztrák-magyar külügyminisztérium erre nem válaszol, él azzal a neki megadott joggal, hogy más államokkal megkötí a kereskedelmi szerződést.* Wekerle Sándor Bécsbe ment és nem tudott kieszközölni választ erre a jegyzékre.

A következő válságban már gróf Tisza István jelenik meg. 1906-ban a Szerbia és Ausztria-Magyarország között támadt feszültséget Wekerle Sándor akarja enyhíteni, de ez megghiúsult egyrészt a Ballplatznak akkor Goluchowsky Agenor gróf személyében megtestesült gögijén, mely nem túrte Magyarország beavatkozását, másrészt a Skoda-gyár érdekein. Ez bizonyítja azt, hogy a „Kinek büne a háború?” című fejezetben felhozott érveim, amelyek szerint nem Darányi vámpolitikája volt az oka a szerb inflagrációnak, teljesen beigazolódtak.

1908-ban következett az annexiók krízis. Boszniát és Hercegovinát, melyet a monarchia addig csak okkupált és igazgatott, báró Aehrenthal Alajos hirtelen a monarchiához csatolta. Hogy szükséges volt-e ez, nem tudom. Bizonyos, hogy Magyarországnak nem volt hozzá semmi köze. Ha jól vagyok értesülve, Wekerle Sándor akkori miniszterelnököt meg sem kérdezték, ellenben kérdést intéztek gróf Andrássy Gyula akkori belügyminiszterhez, azonban csak akkor, amikor a kérdés már változtatni nem lehetett. Magyarország sem akkor, sem máskor soha nem akart szláv területeket magához csatolni. Hogy mennyire helytálló báró Aehrenthalnak az a védekezése, amely szerint szükséges volt az annexió, nem tudom. Ő azzal érvelt, hogy miután az ifjútörök mozgalom folytán Törökország alkotmányos parlamenti országgá vált, lehetetlen volt Bosznia-Hercegovinától a parlamentet megtagadni, ezt pedig nem lehetett másként rendezni, mint a kettős szuverenitást megszüntetve, az országrészt az osztrák-magyar monarchiához csatolni. Nevezetes mindenesetre, hogy az Így létrejött parlamentbe, mely igen mesterkélt intézmény volt, dacára annak, hogy Magyarország 36.4 százalékkal járult hozzá Bosznia katonai költségeihez –

a polgári költségeket maga a két tartomány fedezte, – csak véletlenségből jutott egy magyar, nevezetesen a sarajevoi bosnyák-magyar kamarának elnöke, Fischer veszprémi magyar ügyvéd volt. Különb teljeseen ki lettünk volna zárva. Ez azonban kétségtelen nem volt magyar érdek, ennél fogva nem lehet Magyarország számlájára írni. Annak idején, a válságközepén, báró Aehrenthalhoz kérdést intéztem, hogy mi lesz e bonyodalom vége, mire ő nekem a következő különös választ adta:

– Én csak olasz szövetségesünktől félek.

Bizonyos az is, hogy Lueger, Bécs polgármestere, az annexió örömeire fellobogóztatta Bécsset és az agg uralkodót, ki éppen az 1910-iki magyar képviselőválasztások alkalmával ment le Boszniába, visszatérve, nagy diadalívvel fogadták, melyen ez volt írva: „Dem Reichsvernehmer” (A birodalom gyarapítójának). Tehát ez Bécs akarata volt, emiatt Magyarországot sem gáncs, sem dicsőség nem illeti.

1913 június 10-én gróf Tisza István lett Magyarország miniszterelnöke életében másodszor. Nem sokkal azután a délszláv mozgalmak erősebb hullámot kezdtek vetni, miután 1912-ben kétségtelenül Franciaország és Oroszország tudtával Törökországot legyőzte az egyesült Balkán-szövetség, majd a koncon osztozkodó államok Bulgáriát terítették le, amikor szokása szerint Románia is hátbatámadta ezt az országot és a fel nem tartóztatott lovasság már Szófia körül volt. E folyton nagyobbodó feszültséget a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank jelenlegi elnöke, Weiss Fülöp és én, köteleességünknek tartottuk mindazt az anyagot, amelyet eddigi fejtegetéseimben látott az olvasó, gróf Tisza Istvánnak előadni, ki azt átanulmányozta és igen nagyon megköszönte. Ezekből az iratokból merítette azt a meggyőződését, hogy f Magyarország Szerbiával meg tud békülni és azért állt ellene gróf ^ Berchthold Lipót oktondi politikájának is.

Más bizonyítékom is van erre. Ugyanezen időben, tehát ismétlem, a két Balkán-háború után és a világháború előtt, hivatalos utón Zágrábban voltam, mint azt évenként egyszer szoktam tenni. Megütődéssel láttam, hogy a magyar párt, az úgynevezett unionista párt, úgyszólván teljesen eltűnt. Tagjai egyrészt kihaltak, másrészt]visszavonultak, de magyarelles hangulat ütött tanyát úgy Horvátországban, mint Szlavóniában. Lent a következőket állapítottam meg: Először is Deák Ferenc óta, gróf Khuen-Héderváryt kivéve, egyetlen magyar miniszterelnök sem törődött a horvát kérdéssel komolyan és nem volt lenn Zágrábban, ami a horvátokat bántotta. Másodszor, a koalíció alatti szerencsétlen vasúti szolgálati pragmatika egyenesen megsértette a horvátoknak azt a jogát, amelyet az 1868. évi horvát kiegyezési törvény számukra biztosított, hogy Horvát-Szlavonország területén a horvát az állam hivatalos nyelve. Beutazva különösen a mindig

Magyarországhoz szító Szlavóniának megyéit, azt tapasztaltam, hogy az ottani lakosság is elfordult tőlünk emiatt és végül az üzleti életben arra a különös megfigyelésre kellett jutnom, hogy míg azelőtt a zágrábi piac váltói a bécsi intézeteket keresték fel, ellenben Verőce, Szerem és Pozsega a budapesti bankokkal kerestek kapcsolatot, ezek az összeköttetések is lassan megszakadtak és mind Bécs szívtá őket magukhoz. Kötelességemnek tartottam, hogy mindezt gróf Tisza Istvánnal közöljem, ki fölkérésemre azonnal lement Zágrábba, ott összegyűjtötte a horvát gyáriparosok szövetségét és a maga hatalmas egyéniségével újraélesztette az unionista gondolatot.

Most már egészen tisztán látszik ezekből Tisza elgondolása. Ő abszolút békét akart a horvátokkal és a délszlávokkal, ugyanazt akarta a románokkal is, hiszen Khuen-Héderváry miniszterelnöksége alatt mint egyszerű képviselő, feltűnést keltő beszédet tartott, amelyben a magyarországi románságnak az iskolákban való nyelvtanításra vonatkozó igényei mellett szállott síkra, béke jobbot nyújtott, elvetette az általa úgynevezett tyúkszemrelépés politikáját és mikor kormányra lépett, hivatalosan is megkezdte a magyarországi és erdélyi románság egyházi és világi vezetőivel a Kárpátok medencéjében lakó románok sérelmeinek orvoslását. Ezért volt neki belső lelki szüksége az, amit gróf Berchthold Lipóttal való fenti polémiámban megjegyeztem, hogy békét akart minden áron és semmi áron sem akarta azt, hogy Szerbiával mi valóban háborúba keveredjünk.

A többieket a közvélemény gróf Tisza István közzétett levelezéséből már ismeri. Csak egyet kell hozzátennem. E könyv elején jeleztem, hogy gróf Tisza István volt az, aki követelte, hogy gróf Berchthold Lipót tehetetlensége folytán a világháborúban hagyja ott a külügyminiszteri széket. Azóta ez az állításom magának gróf Tiszának 1915 január 18-án kelt följegyzéséből, melyet azelőtt nem ismertem, teljesen megvilágosodott. E följegyzés, mely Tisza István összes munkái harmadik kötetében 718. szám alatt található, többek közt a következőket tartalmazza Tisza kezétől:

„Bármennyire kedvem ellenére volt is olyan lojális, becsületes kollégával szemben föllépni, mint Berchthold; be kellett látnom, hogy a monarchia létérdekei megkövetelik, hogy külügyeink vezetése a mostani kritikus időkben erősebb kezekbe kerüljön. A Bülow-féle intrikák megindulásával olyan súlyosan mutatkoztak az ő tépelődő, ingadozó egyéniségének hátrányai, hogy lehetetlen volt a dolgot tovább halasztanom. Azzal a szándékkal érkeztem Bécsbe 1915 január 10-én, hogy szóváteszem a dolgot. Féltyenegyedtől egyig megbeszélés volt az olasz dologban Burián, Stürgkh, Mérey, Széchen és Forgách bevonásával. Másnapra várta Avarnát és a legnagyobb izgatottsággal kért tanácsot a vele folytatandó

konverzáció irányában. Nála villásreggeliztem Tschirskyvel (Németország bécsi követe), hogy az utóbbit a Bülow-féle taktika hibás és veszélyes voltáról meggyőzzem. Reggeli után hosszú konverzációt folytattunk hármásban, amelyet Tschirsky igen kellemetlen prepotens hangon kezdett és csak pár kemény megjegyzés után adta alább.”

Tisza ezután elmondja, hogy elérkezettnek látta az időt Berchtholdnak bejelenteni, hogy elmegy a királyhoz és eltávolítását fogja követelni, amit a király meg is tett.

Ezzel teljesen beigazolódik állításom, sőt annál több. Gróf Berchthold tagadja azt, hogy Tschirsky német követ volt az, – mint főntebb állítam – aki gróf Berchthold tudtával igyekezett Tiszát Szerbiával szemben való békülékeny álláspontjától eltéríteni. Itt látszik, hogy jó nyomon voltam. De egyben igazat kell adnom gróf Berchtholdnak. Ő azt mondotta nyilatkozatában, hogy Tisza oly erős, markáns egyéniség volt, hogy Tschirsky, aki a német diplomáciai feljegyzések szerint saját szakállára dolgozott és Bethmann-Hollweg utasítása ellenére volt harcias, nem lett volna elég ahhoz, hogy Tiszát odáig vigye, hogy elküldessék a július 26-iki ultimátum, dacára annak, hogy úgy Tisza, mint I. Ferenc József, azt hitték, hogy abból még nem lesz háború. Csak a királyi szavakat idézem: „Nur scharf ins Auge sehen, aber keinen Krieg.” Erősen a szemébe nézni Szerbiának, de nem háborút. Gróf Berchtholdnak itt igazat adok. Kinyomoztam a másikat is azóta, aki végül Tiszát 1914 július 10-ike körül rávette arra, hogy az általa azelőtt határozottan ellenzett jegyzék elküldésébe beleegyezett. Ez a másik nem volt más, mint báró Giessler, a monarchia belgrádi követe, ki egyenest Berchthold utasítására és mint az ő legszemélyesebb hive, kapacitálta Tiszát. Lehetetlenségnek tartom, hogy ezt az állításomat a Ballplatz urai közül valaki meg tudná cáfolni.

Ezek után a bizonyítás be van fejezve. Magyarország először Wekerle Sándor kitérő taktikázása, majd később gróf Tisza István hatalmas ökölcspasái által igyekezett a Ballplatzot rávenni, hogyne kezdjen háborút. Nagy baja föl jegyzéseimnek, hogy személyem többször fordul elő bennük, mint kellene. Erről nem tehetek. A legegyszerűbb katona, aki Doberdónál megsebesült, aki Oroszországban sebet kapott és ma az utcán kéreget, több szerepet játszott a világháborúban, mint én; hiszen négyszer kíséreltem meg, hogy a harctérre jussak, de mind a négyszer alkalmatlannak találtak. Csak a pénzügyi harctéren jelentem meg, mikor lelkiismeretem úgy diktálta. De kellett magamra hivatkoznom azért, mert tanúja voltam oly eseményeknek, amelyeket az olvasó elé tártam, amelyek nem véletlenek és nemcsak Tisza Istvánnak, hanem a magyarságnak nagy igazát hirdetik. Tisza nem véletlenül ragadta meg a Weiss Fülöp által és általam adott, Szerbiára vonat-

kozó följegyzéseket, nem véletlenül ment le Zágrábra, nem véletlenül *igyekezett* a románokkal békét kötni és még kevésbé volt véletlen, hogy szemben az egész bécsi udvarral és az egész osztrák kormánnyal, békét akart, sőt parancsolt is. Benne az a mély magyar tudat élt, hogy Magyarország minden háborúból csak vesztesként kerülhet ki. A magyar volt az egyetlen faj, amely nem akart hódítani és tudta azt, hogy ha hozzánk csatolnak új területet, akkor oly idegen nemzetiségekkel gyarapodunk, amelyek országunk konszolidációját és a kapott országrész népének magyar uralom alatt való megtartását veszélyeztetik. Innen van az, hogy soha nem engedett meg oly tervet, amely szomszédainktól, akár Szerbiától is, bármit elvesz Magyarországnak és a legélesebben tiltakozott, amint ma úgy az emlékirataiból, mint a német memorandumokból látható, az ellen, amit a Habsburgok akartak, hogy Lengyelország trializmus alakjában a monarchiához csatlakozzék. Nem akart többet Lengyelországból, és okkal, amit az úgynevezett lengyelbarátok megjegyezhetnek maguknak. Aki a délszlávokkal kacérkodott, az más valaki volt: az a Ferenc Ferdinánd trónörökös, aki Tisza Istvánt „arcátlan, szabadalmazott hazaárulónak” nevezte Körberhez intézett bizalmas levelében, aki elment Sarajevóba azért, hogy régi terve szerint az 50-es évek abszolút Ausztriáját, vagyis a feldarabolt Magyarországot állítsa szembe a Tisza István által védett egységes magyar hazával. A magyar nép egész lelke békére áhítozott, mert ismétlem, vereség esetén megcsonkítás, nyereség esetén újabb idegen nemzetiségek idecsatolása és annak meg nem emésztése lett volna a következmény. Minden más náció, mely a monarchiában volt, nyerhetett egy háború által, csak a magyar nem. Ezért a magyar a békéért küzdött és tegyük hozzá most már: az egyetlen ország volt, amely a világháború helyett békét akart. És mert ez mind Így van, a magyar Igazság szerint, amit elhallgatni nem lehetett, az a kutatás, amit végeztem, igenis határozott célhoz ért.

Amit először „Gróf Tisza István a világháborúban” című tanulmányomban („A halhatatlanok útja” című könyvemben külön megjelent), majd gróf Berchtholddal folytatott fentebbi polémiámban, végül hónapokon át tartó nyomozás után bécsi és belgrádi följegyzésekből az 1906.évi viszályra nézve kinyomoztam, egyet bizonyít azt, hogy egyedül Magyarország ártatlan a világháború megindításában. Mi nem akartunk és nem akarunk senkivel háborút! Ezért Trianon igazságtalan, mert a trianoni béke 161. és következő cikkei abból indulnak ki, hogy Magyarország felelős a háború megindításáért. Mihelyt ez a feltevés megdőlt, megdőlt egész Trianon. Európa és Amerika:– s talán inkább az utóbbi – egész közvéleményének meg kell tudnia, hogy addig nem lehet rend Európában, amíg a békétlen békét meg nem változtatják. Ehhez nekünk nem kell fegyver, amint sohasem kellett, hanem kell a mi igazságunk, amiért harcoltam és harcol ez a könyv is.

FELEKEZETI KÜLPOLITIKA.

Majdnem harmincesztendős politikai pályám alatt mindig tartózkodtam attól, hogy bele engedjem magam rántani a felekezeti kérdésekbe. Most mégis az a célom, hogy én vigyem bele a magyar felekezeteket a külpolitikába, összes kártyáimat mindjárt az asztalra teszem. Magyarország története oly mély gödörbe jutott, hogy csak nagy előkészülettel lehet innen kiemelni. Diplomáciánk e tekintetben teljesen tehetetlen. Két hatalom van, amely megkezdheti boldogulásunk jövőjét. Az egyik a sajtó szervezése. A második hatalom a magyarországi egyházakban van.

Külön ki akarom mutatni, hogy szerény vagy talán szerénytelen vélekedésem szerint mi az, amiben mai helyzetünkben a római katolikus, a zsidó és a három protestáns (református, luteránus, unitárius) egyház Magyarországnak segíthet. Hacsak annyit érnék el, hogy a magyar egyházak vezetői gondolatmenetem egy részét magukévá fogadnák, boldog volnék, mert mióta pénzügyi tervem összeroppant, és így sem a korona emelését keresztülvinni nem sikerült, sem azt a külpolitikai célt, amely a korona emelése mögött állott, hogy a selfgovernment alapján, tehát a Népszövetség és a kisantant megkerülésével az angol-amerikai világgal találkozzunk, egész gondolkodásom erre a kérdésre összpontosult.

Kezdem ma a nagy magyar római katolikus egyháznak Magyarország feltámasztásában való szerepével és utoljára fogom hagyni a protestánsokat, azért, mert magam Kálvin szerint magyarázom a bibliát. A magyar katolikus egyház annyira össze van forrva a magyar alkotmánnyal, hogy ha az én kedves püspökömnek, *Ravasz Lászlónak*, aki nemcsak egyházi őrtállóm, hanem akinek emberi és irodalmi érdemei előtt is meghajolok, az jutna az eszébe (ami bizonyára sohasem fog eszébe jutni), hogy ő koronázza meg jövőendő királyomat, nem ismerném ezt el közjogi ténynek. Csak a magyar katolikus egyház feje teheti Szent István koronáját a magyar király fejére. Ha hozzáveszem azt, hogy népességünk nagyobb százaléka katolikus s hogy a katolikus egyház rendelkezik a legnagyobb anyagi javakkal és külföldi összeköttetésekkel, a pápa személyében, akkor azt hiszem, saját

hitsorsosaim sem vethetik szememre, hogy a magyar külpolitika megkezdését először *itt* hangoztatom.

Nagyon egyszerű dolgon kezdem. Az 1925 őszén a Vigadóban lefolyt a katolikus nagygyűlés, nagyobb, lelkesebb volt, mint valaha. E nagygyűlésen sok volt a lélekemelő, de volt bántó hang is a nem katolikusokra. Az, ha a szónokok abból indulnak ki, sőt harsogják bele a tömegbe, hogy Magyarországot először katolikussá kell tenni, akkor feltámad mindig a *luterani comburantur* (a protestánsokat meg kell égetni), törvényeinknek emléke és az ösztönszerű visszahatását kelti fel. Sajnos, a gyűlésen ilyen szónoklatok is elhangzottak, mindjárt hozzáteszem, *nem főpapok részéről* Politikusok mondták, akik, azt hiszem, kortescélokot akartak vele elérni, ennél fogva nem beszélek róluk.

A nagygyűlés azzal végződött, hogy a földművelésügyi miniszterünk szemrehányást tett a katolikus papságnak, hogy túlsókat politizál. Erre *Csernoch János* esztergomi érsekünk állott fel és az ő nagy tapintatával kifejtette, hogy a katolikus papnak néha politizálnia kell. Miniszterségem alatt megtudtam, hogy a hercegprímás a hátam mögött körlevelet intézett a katolikus papsághoz, amelyben felszólítja őket, hogy – bár a vagyonváltság nagyon súlyos terheket ró a katolikus egyházakra, – támogassák pénzügyi tervemet, mert az ország megmentése fontos. Viszont én egy hatszemközti tanácskozáson szemébe mondtam, hogy a kereszténységet úgy értem, mint ő, természetesen más formák között. Ebben a kérdésben is a hercegprímásnak adok igazat. Sőt, mint méltóztatnak látni, tovább megyek: szerintem az a baj, hogy *nem politizáltak eleget* a katolikus nagygyűlésen.

Természetes, hogy nem szabad lelkipásztornak politizálni úgy, hogy bármely szentséget megtagadjon valakitől azért, mert más párthoz tartozik, mint ő. De hiszen ezt törvény tiltja, amelyet *Szilágyi Dezső* alkotott. Bizonyára nem szabad politizálnia úgy sem, hogy korteskedés alkalmával kocsmáról-kocsma-ra járjon; ezt maga a püspök fogná megtiltani. De demokratikus választójog mellett a falu egyik legintelligensebb vezetőjének, legyen az katolikus, protestáns vagy zsidó pap, aki mindenestre teológiát végzett, megtiltani azt, hogy ne hasson a lelkekre, lehetetlenség és antidemokratikus dolog, mert az intelligencia megölésével jár. Utóvégre nemcsak a harangozó-nak van joga véleményt nyilvánítani, és azoknak, akiknek a fekete ugar a körmük alatt van. A liberalizmus nem azt jelenti, hogy az egyházakat eltörlik, hanem hogy egyik egyház nem bántja a másik szabad meggyőződését. Az egyház pedig nem a levegőben van, hanem az elmékben és a szívekben. Ennél fogva nem a földművelésügyi miniszternek, hanem a hercegprímásnak volt igaza, – mondom én, a protestáns, – amikor azt mondta, hogy megfelelő formában a lelkipásztornak politizálnia kell.

De én tovább megyek. Ha a katolikus nagygyűlésen olyan beszédek hangzottak el, hogy csak a katolicizmus tudja Magyarországot feltámasztani, ez szerintem helytelen volt, de vitatkozni vele nem szabad, mert ez nagyobb súrlódást kelt. Minden egyház kötelessége, hogy azt higgye magáról, hogy ő egyedül üdvözítő. Az én bajom az, amit már előbb megjegyeztem, hogy a magyar katolikus nagygyűlésen nem politizáltak és *nem folytattak külpolitikát*. Mert a magyar katolikusokat nagy sérelmek érték, amelyekről nem hallottunk semmit s amelyek megmutatják azt a nyomot, amelyen elindulva a katolikus társadalom és elsősorban a klérus Magyarország feltámasztásának ösvényén előrehaladhat, nem a katolicizmusért, hanem Magyarországért.

Az első sérelmünk az, hogy azelőtt három bíbornoki kalap illette meg Magyarországot, most csak egy bíborosunk van. Ez nagy sérelem. Katolikus papi társaságban elismerték, hogy igazam van és arra a kérdésre, hogy én mint kálvinista, miért törődöm ezzel, azt feleltem, amit most mondok az olvasónak is, hogy ha a magyar katolikus egyház jogaiból elvesznek valamit és idegennek adják, az én jogomból is elvettek valamit és minden magyaréból. Éppen most van a legnagyobb szükségünk arra, hogy a világ első szenátusában a hatvannégy bíbornok között ott legyen a három magyar, sőt: egyik lehetőleg *Rómában* maradjon, mert a trianoni békekötésnek egyházi következményei most valósulnak meg lassan. Itt rendkívül sokat veszthetünk, de nyerhetünk is. Ezt senki más, mint a magyar katolikusság nekünk megcsinálni nem tudja.

A trianoni béke lehetetlen határai folytán a püspökségeket, egyházmegyéket is újra osztják. Itt van egy olyan erőnk, amelyet ki kell használnunk. Itt van az a fonál, amelyet a magyar klérus a kezébe vehet, amelyben őt még egy nagy erő segíti, magának a mostani pápának személye. Voltam annak idején a Vatikánban *XV. Benedek* pápánál, or jtkniéktelen embernek tartottam. Mindaz azonban, amit *XI. Piusról* hallottunk, azt mutatja, hogy ha tovább kormányozhat, a nagy pápák *III. Ince, VIII. Bonifác* soraiba lép. Ezt Németországban tanultam és azt hiszem, Magyarország tanulhat belőle.

Mikor a világháború legförtelmesebb dolga, a Ruhr-vidék megszállása megtörtént, mikor *Poincaré* elvakultságában nekiindult tankjaival és marokkói katonáival, hogy Németország legnagyobb ipari telepeit lerontsa, lakosait százezerszámmra száműzze és a kirótt büntetések száma sok ezer évre rúgott, akkor XI. Pius külön nunciust küldött le és külön nyilatkozatot tett, amelyben nem a katolikus Franciaországnak, hanem a nagyrészt *protestáns Németországnak* pártjára állott. Ezt a németek sohasem felejtik el. A pápa ekkor nem római

volt, hanem katolikus, ami latinul is *általánost* jelent, vagyis a kereszténységet képviselte. Ehhez a pápához kell hozzáférkőznie a magyar klérusnak elsősorban, kell tehát, hogy a három bibornokunk meglegyen.

Világos, hogy körülöttünk lévő ellenségeink mit akarnak. A magyar főpapság kezéből ki akarják csavarni a nemzetiségi kérdést és leigázni a tőlünk ma elszakadt magyarságot. Ez az, amit a pápa segítségével a magyar katolikus meg tud akadályozni. A veszély igen nagy, de vannak jelek, amelyek szerint, ha ebbe a politikába fekszik bele a magyar katolikus világ, győzelmükre van kilátás. Azok a beszédek, amelyeket a szent év folyamán a pápa magyar zarándokokhoz tartott, világosan mutatják nemesak azt, hogy ő, aki Budapesten járt és a Szent István Bazilikában is misézett, ismer minket, hanem hogy elnyomottnak tartja a magyarságot. Aki a vatikáni diplomácia szótárát ismeri, tudja, hogy ez nagyon nagy dolgot jelent. Ha a pápa segítségét megnyerjük arra, hogy a leváló részekben lévő magyarság felett ne idegen főpapság uralkodjék, ezzel a magyar külpolitika nagy lépést tett előre.

Még egy további szerencsés jel van. A csehek elkövették azt, hogy *Massaryk* elnök a Hradzsínra felhúztatta *Húsz János* fehér lobogóját, amelyet egy vörös kehely díszít. Nagyobb örömet keveset éreztem, nem azért, mert Húsz János nagy reformer, Luther és Calvin megelőzője volt, hanem azért, hogy bár Kassán és Munkácson is tűzték volna ki a zászlót, hogy ezáltal a katolikus többséget és a görög-katolikus ruténeket teljesen elvadítsa magától a cseh állam, amellyel igen helyesen a Vatikán minden összeköttetést abban a pillanatban megszakított. Húsz Jánost én szívesen odaajándékozom, ráadásul adom még báró *Jósika Miklósnak* „A csehek Magyarországon” című regényét, sőt hogy tovább licitáljak, odaadom *az összes cseheket Magyarországom* Itt van az a rés, amelyen át a magyar katolikus klérus behatolhat oda, ahova joga van Szent István apostoli hatalmánál fogva.

Nem vagyok annyira nagyképű (bár politikus voltam és így teljes jogom lenne hozzá), sem oktondi, hogy a magyar főpapságot ki akarjam tanítani. Azonban attól félek, hogy nem olvasnak sziléziai lapokat és így nem veszik észre azt a csapdát, amelybe a kisantant Lengyelország útján minket bele akar csalni. Németország legfájdalmasabb sebe Szilézia széttépése. Ez egyik legnagyobb ipari központja, amelyet a németek alkottak és amelyet bár a népszavazás útján németnek vallotta magát, a genfi sóhivatal Lengyelországnak ítélte oda. Azt jelentik a sziléziai lapok, hogy Lengyelországnak sikerült nemcsak gazdaságilag és politikailag, hanem egyházilag is megkapnia Sziléziát. *Kattowitzban* 1926 január 1-től 3-ig nagy ünnepek között

történt meg, hogy a német boroszlói érsektől elszakadt Lengyel-Szilézia Kattowitz püspöksége lett és Kattowitzba jutott püspöknek az a *dr. Hlond* aki a népszavazás alatt a németek ellen izgatott. A kisantant most arra fog hivatkozni, hogy miután Lengyelországnak ez sikerült, Magyarországgal szemben is ugyanezt kell megtenni.

Ezzel szemben a következőket vagyok bátor felállítani. Először is a pápa személyes érzelmei a lengyelekhez húznak, mert ő Varsóban volt nuncius. Egyik kijelentéséből azt látjuk, hogy a magyarság iránt érez. Másodsor: soha Magyarországon keresztül nem vitte a katolikus egyház azt, hogy közjogi területet szerint szaggattak volna meg egyházakat. Ennek mi magyarok adtuk meg az árát, mert míg teljes Magyarország voltunk és nem mostani nyomorék állapotunkban, a Muraköz, amely a Dráván innen van, a zágrábi püspökséghez tartozott. Minden magyar sürgetés ellenére a pápa, a Vatikán *nem* adta át magyar püspöknek azért, mert az ott lévő szláv lakosokat szláv püspöknek akarta tartani. Tehát az elszakadt részek magyar lakosságát sem engedheti át másnak, mint magyar püspök fennhatóságának.

A harmadik pont, amelyben Lengyelországtól különbözünk, s amiért a lengyel ünnepélyeket nem fogják Magyarország ellen kijátsszani, hogy Lengyelországnak *concordatuma* van a pápával, Magyarországnak nincs. Magyarországnak *apostoli királya* volt és nem volt concordatuma. Ennélfogva a cseheknek és lengyeleknek minden mesterkedése arra, hogy az elszakadt magyar katolikusokat elvonják a magyar főpapságtól, megdőlhét a magyar katolikus egyháznak ezeréves hagyományain. Ez volna szerintem az első politikai lépés, amelyet a magyar katolikuság a külpolitikában tenne, a többire lentebb szándékszor rátérni, addig is, amíg a többi felekezetekre is rákerithetem a sort.

Itt adok választ egy levélre, amely régen asztalomon van s egy római olvasóm küldött. Ebben a levélben meghatóan le van írva, hogy a Szent év alkalmával találkoztak Nyomorék-Magyarországból, Csehszlovákiából, Erdélyből és Jugoszláviából való magyarok. És amikor a hatalmas templomban meglátták egymást, Szent Péternek fekete szobra előtt letérdeltek és együtt énekeltek a magyar Himnuszt. Én kálvinista vagyok. Nem is engedek hitemből. De ha ott lettem volna, én is velük énekeltem volna: Hazádnak rendületlenül...

A magyar katolikus egyházat királyaink nagy földi javadalmakkal látták el. Azelőtt sokat beszéltek arról, hogy az 1848-iki törvényhozás, midőn a XX. törvénycikket megalkotta, voltaképpen szekularizációt akart. Ezt téves magyaráztatnak tartom. Ha szekularizációt akart volna az 1848-as országgyűlés, ezt meg is mondta volna. Ha volt bátorsága a jobbágyokat felszabadítani, nemzeti hadsereget állítani, felelős kormányt szervezni, bizonyára tovább is ment volna,

de ez azért nincs benne a törvényben, mert nem akart. Általában mindenkit figyelmeztetek, hogy az 1848-as törvények magyarázatánál legyen figyelemmel arra, hogy azok voltaképpen forradalmi vezéréinek és nem kodifikációk, amikre akkor nyugodt idő riém volt. Erre akkor jöttem rá, mikor egyik hivatalbeli elődömnek, Kossuth Lajos magyar királyi pénzügyminiszternek, pénzügyi terveit előszedtem. Nagyon különösek ezek, de majd máskor beszélek róluk. Az bizonyos, hogy a katolikus egyháznak eme nagy javadalmak fejében nagy terheket is kellett vállalnia, elsősorban az ország védelmét. Hiszen Tomory „büszke vezér” Mohácsnál még maga vezette a magyar hadsereget. Ma ezt bizonyára senki sem kívánja a katolikus egyháztól, hiszen nemcsak a papokat, de a polgárságot is leszereltük. Ellenben igenis, e nagy javadalmazással szemben megvan az a nagy kötelessége, hogy az iskolák fenntartásán, a szociális kérdés egyengetésén kívül a katolikus klérusnak elől kell járnia az ország jogainak védelmében. S itt most belejutottunk a második sérelembe. Mióta koronás királyunk nincs, a magyar érsekeket, püspököket nem a magyar király nevezi ki és az 1848-iki törvény szerint érettük felelős vallás- és közoktatásügyi miniszter azokat nem ellen jegyzi. Holott e kinevezésekkel a magyar felsőház tagjaivá, fehér magyar törvényhozókká válnak. Nem személyi kérdés ez. Meg vagyok győződve arról, hogy a jelenlegi pápa uralkodása ~aíatt nem fog olyan kinevezés történni, amely a magyarság érdekeit bántaná, személy szerint pedig nem is ismerem az eddig kinevezett főpapokat. De egy óriási élvről van szó. Régi királyaink nehezen verekedtek ki maguknak ezt a jogot, amely az apostoli királysággal együtt jár. Hiszen Mátyás király odáig ment, hogy a pápát megfenyegette, hogy inkább a kettős kereszt alá viszi az országot, vagyis áttéríti népeit az ortodox hitre, ha az apostoli királtság jogait nem ismeri el. Mátyás ezt meg is tette volna, hiszen Erdélyből származott. Ezt az ősi jogot a jövő szempontjából nem szabad feladnunk azért, mert máris veszély fenyegeti. A román kormány több ízben kinyilatkoztatta, hogy azon a címen, hogy Nagy-Magyarország területének egy jórésze a trianoni békeszerződés által Romániához csatoltatott, a magyar király főkegyúri jogát a román király van jogosítva gyakorolni és így akarja az Erdélyben levő magyar katolikus egyházakat megfojtani. Ezzel szemben, azt hiszem, a tiltakozás nagyon egyszerű. A magyar király apostoli joga a magyar szent koronához van kötve. Ha csak annyi darab föld marad, bármennyit is lefaragnak rólunk, amennyin a Szent Korona elfér, az apostoli királyi jog itt marad. A román király fejéé sok minden szállhat, de ez nem szállhat rá. Hiába a trianoni szerződés, sem ez a papiros, sem más nem váltó, amellyel a magyar király apostoli jogait valamely román bankba be lehet forgatni. Ebből a

szempontból is ragaszkodnunk kell tehát ahhoz, hogy ez a joga megmaradt a magyar koronának s ezzel segítenünk kell azt a küzdelmet, amelyet gróf Majláth püspök vezetése alatt a magyar katolicusság Erdélyben létéért, nyelvért, emberi és egyházi jogaiért folytat.

Az apostoli királyi jogok elhomályosítása igen veszélyes, már pedig közel vagyunk hozzá. A püspöki kinevezésekről nem is tudunk semmit. A magyar közjognak ezek a rendkívül fontos funkcionáriusai kineveztetnek magyar közjog nélkül. Lassanként úgy elfelejtjük ezt áfjögöt, mint annak idején, emlékszünk rá, a katonai hivatalos jelentések Przemyslről egy pár hétig hallgattak, míg egyszer csak tudunkra adták, hogy Przemysl már az oroszoké. Itt évszázados jogunkról van szó, amelyet új évszázadoknak kell átadnunk és amely soha fontosabb nem volt, mint a mai időben nemcsak a magyar katolicizmus, nemcsak a magyar kisebbségek, hanem az egész magyar nemzeti állam szempontjából.

A megoldásról persze igen egyszerű volna azt mondani, hogy ideiglenes államfőnk gyakorolja az 1920. évi I. törvénycikk alapján ezt a királyi jogot is. Elhiszem, hogy ehhez a magyarázathoz kapunk közjogi tanárt, a baj csak az, hogy nem kapunk hozzá pápát, de nem kapunk hozzá olyan katolikus főpapot sem, aki így magyarázza Szent István jogát s ennél fogva, ha megpróbálnók, akkor abba az állapotba jutnánk, amit a berlini úgy fejez ki: Ich sitze in der Tinte, benne ülök a tintában. Az apostoli király teljes jogát csak koronás király gyakorolhatja. De *miután a magyar királyság megmaradt*, él ez a jog is, él különösen abban a formájában, amint az 1848 óta gyakoroltatott, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter felelősen jegyzi alá a püspökök, érsekek kinevezését. Ebből az következik, hogy a magyar katolikus egyház érdekében és ama külpolitika érdekében, amelyet neki kell elkezdenie, a hivatalos lapban meg kellene jelenni az érseki és püspöki kinevezéseknek és a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszternek azokat ellenjegyezni kell, mert őt viszont a parlament ellenőrzi és másképp a miniszteri felelősségről szóló törvénynek megfelelni nem tud. Elismerem, hogy ez ideiglenes megoldás, de sokkal jobb, mint az a veszély, amiben most vagyunk, hogy veszendőbe megy a magyar közjognak egy ősi erőforrása. Sokkal jobban szeretném tehát, ha a kultuszminiszter úr mellett kardoskodnék, mintsem hogy Genfből hazajövet a numerus clausus mellett mond oly különös szofizmákat, amelyek itthon a pántlikát húzó bűvészek a mutatványaira emlékeztetnek, a leváló részeken azonban megakadályoznak bennünket abban, hogy a magyar kisebbségek védelmére siessünk, mert ha mi magunk kikergetjük a saját ifjainkat Magyarországból, akkor nehezen követelhetjük azt, hogy a leváló részek ne kergessék ki a mi magyarjainkat.

A magyar katolikus egyház elsősülött fia az államnak. Ezért vannak javadalmi és közjogi méltóságai. Neki kell Magyarország feltámasztásában is legelői járnia. Meg is teheti. Egyetlen lépése többet használ ezen a téren külpolitikánknak, mint követeinknek összes úgynevezett személyi érintkezései, amelyek milliárdokba kerülnek. Amit Magyarország feltámasztásáért itt a katolikus egyház megtehet, azt sem a reformátusok, sem a luteránusok, sem az unitáriusok nem tudják véghez vinni. Viszont a protestánsok a külpolitikában tehetnek olyan lépéseket, amelyeket viszont a magyar katolikuság nem bír elérni. Ha bármelyikük lemarad a versenyből, egy egész ország marad le a térképről. Szebb cél még nem volt kitűzve egyházak elé közjogi téren, mint amiről most szó van „Magyarországon. A múltkor egytör- „Vényhatósági bizottság üléséről azt olvastam, hogy az egyik szónok azon töpreng, hogy vajjon ha aközött kell választani, hogy ő katolikus legyen-e vagy magyar, melyiket válassza, a másik pedig afölött elmélkedik, hogy ha aközött kell választani, hogy protestáns legyen, vagy magyar, melyiket helyezze a másik elé. Hát ki mondja azt, hogy válasszanak? Mihelyt választani akarnak, akkor már vagy nem jó katolikusok, vagy nem jó magyarok. Senki sem mondta nekem, hogy válasszak aközött, hogy látni akarok-e vagy hallani. A szememet és fületem is használni akarom. Ezért a magyar egyházak azok, amelyek ha kinyitják szemüket és füleik hallanak, megértik a jövő Magyarország külpolitikáját.

A magyarországi zsidó hitközségek egyházi és világi őrtállóira és híveire nagy feladat vár Magyarország feltámasztásának külföldi munkája körül. Először úgy látszik, mintha útjukat két nagy szikla zárná el, de ha erre a két sziklára erősen rálehelünk, összedülnek, mert nem mások, mint frázisok és szofizmák színefalai. Az első nehézség az az ellentét, mely a neológ és ortodox egyházak szervezete között van és amely sokkal élesebb, semmint a távolállók tudnák. Azért vagyok a dologba beavatva, mert az a szerencse ért, hogy tíz évig voltam együtt Mezei Mórral, a magyar zsidóságnak e tisztalelkű képviselőjével s nagyon szeretném, ha utolsó mondása, melyet 92 éves korában mondott, kőbe vésetnék: „A magyar zsidóságnak egy hazája van: Magyarország.” De éppen külpolitikai tekintetben nincs különbség a neológ és ortodox törekvések között. Hiszen olvassuk, hogy Nagyváradon és Aradon a zsidó iskolákban tépte össze Anghelescu román kultuszminiszter a magyar tankönyveket. Ezért semmi kifogásunk sem lehet az ellen, ha péntek este az ortodoxok azért imádkoznak odaát, hogy Anghelescu bárcsak Repulescuvá változnék át mielőbb és ha esetleg akad az Isten háta mögött valami csodarabbi, aki az ő szombatján így fohászkodik: „Oh, Izraelnek Istene, cselekedj, hogy Anghelescu Nyakakitörescu legyen”, még ez ellen sem emelhetünk kifogást.

A második akadály a numerus clausus. Ez nem felekezeti kérdés, bár a zsidóságot sérti legjobban, hiszen kétségtelen, hogy a recepciónak egy bizonyos darabját letöri. Ez minden magyarnak a kérdése, aki a külföld előtt meg akar állni. Tehát a keresztény Magyarország kötelessége megszüntetni ezt a törvényt. A zsidó vallás recepciós évfordulója alkalmával tartott ünnepélyen bölcs határozat hozott. Eszerint a hazai zsidóság nem fogadja el Trianont jogi alapnak, amelyben a felekezetek egyenjogúsítására kötelezve vagyunk, hanem magyar fegyverekkel akarja kiharcolni igazát. Csak Deák Ferenc i86i-iki beszédeiben, ahol a felfüggesztett alkotmányt védte s amely beszédeket Kónyi Manó oly kitűnő jegyzetekkel kiadott, találom ugyanezt a hangot. A numerus clausus eltüntetése nem zsidó kívánság, hanem minden magyar politikusé, ki az országát nem akarja visszavetni.

Én nem voltam olyan bátor, mint az izraelita gyűlés, amelyről megemlékezem. Hivatali elődömtől egy italméresi törvényjavaslatot örököltem, melyet a pénzügyi bizottság akkor már elfogadott s az öászes pártok esküdtek rá; Változtatni rajta nem volt módomban s még egy sürgetett, a bankóprés megállításához gyorsan pénzre volt szükségem. Tehát vállalnom kellett ezt a javaslatot. De midőn a képviselőházban egy nemzetgyűlési képviselő azt az indítványt tette, hogy a kocsmai engedélyekre is a numerus clausus hozassék be, én Trianonra hivatkoztam, hogy meg van tiltva felekezeti különbséget tenni a jogok elosztásában.

Most már az a kérdés, hogy merre megy az az út, amelyen a zsidóság külpolitikát csinálhat Magyarország feltámadása érdekében. Én jártam ezt az utat. Utolsó hivatalos külföldi utam Hamburgba vezetett, ott bankárokkal tárgyaltam, hogy külföldi kölcsönt kapjak addig, míg a forgalmi adó megindul, mert legyünk tisztában azzal, hogy a saját belső forgalmi adónk és nem a külföldi kölcsön szanált bennünket. Az átmeneti időre átmeneti kölcsönre lett volna szükségem. Később olvastam, hogy „zugbankár”-okkal tárgyaltam. Erre nem válaszoltam, mert a dolog nem érdekelt. A zugbankárok voltak: London legnagyobb bankháza, Newyork legelső bankára, ki ezért jött át Amerikából és Hamburgnak egy patricius cége, amelynek ősi palotájában volt a tanácskozás. A szoba falán különös díszítés, azoknak a pénzügyminisztereknek arcképei, akiknek a régi Hansa-város ősi cége valaha kölcsönt adott. Ilyen tapétát még nem láttam, mert japán kollégámtól kezdve Helfferichig, mindenki ott volt. A tanácskozás azzal végződött, hogy nagyon szép bankettet rendeztek tiszteletemre, de a kölcsönt nem kaptam meg. A szemükbe néztem és akkor láttam a világtőke urainak szemében azt, hogy pénzügyi politikát nem lehet csinálni, ha az ember közvéleményt nem tud magának teremteni. Aki szemben ült velem, az ugyanakkor adott félmillió dollárt

(mert hiszen zugbankár volt egyes pesti lapok szerint) a jeruzsálemi egyetem építésére. Ők azt hallották, hogy nálunk zsidóbérenceknek tartják őket. össze volt törve a híd, amelyen pénzügyi tervem átvitte volna nemzetközi megalázás nélkül az országot, miután itthon már a csizmába bujt önzés letaposott belőle annyit, amennyit birt. Emlékszem rá, utána az Alster-partján ültem. (Hamburgot mindig nagyon szerettem. Először azért, mert ellát az ember messze a tengerre s a Sternewarte-ről a világ forgalmát szemlélteti a földnek minden része felé. Másodszer azért, mert virágborította házai az Alster-öbleiig nyúlnak s boldog polgári otthonok képét mutatják. Harmadszor azért, mert onnét könnyen át tudtam rándulni Kopenhágába, ahol a csúf vöröstéglás Fruekirke áll s az a Jézus, aki mindig előttem van. Nem az, aki a keresztfán kiszenved, hanem az, aki kitarja két karját, hogy a világ minden szenvedői jöjjenek hozzá.) Elgondolkoztam.

A budapesti református egyház adózói a legszegényebb polgárok közül valók. Tegyük fel azt, hogy mi volnánk a leggazdagabbak, a világ tőkéi fölött mi rendelkezni és akkor megjönne a jugoszláv miniszterelnök és tőlünk kölcsönt kérne, de vele jönne az a hír, hogy a nisi protestáns bálon bombát dobtak be és a tetteseket senki sem találja. Mit mondanék én? Azt mondanám, hogy várok addig, míg a tetteseket meg fogják találni. Azután megfordult a gondolatmenetem. Mit tennék, ha nisi református lennék? Elnyomnám keserűségemet és megpróbálnám ott künn rávenni azt a nagy református tőkét, hogy adjon a belgrádiaknak pénzt. A többit ne kérdezzék tőlem. Azt *hiszem, aznap* írtam meg lemondóleveletem, de biztosan tudom, hogy azon éjszaka óta altatószert szedek. Ez azonban idegrendszer kérdése és nem szeretek tányérozni vele.

A magyar zsidóságnak azonban itt van a nagy hivatása. Ezt a külföldi közvéleményt sem a katolikusok, sem a protestánsok nem tudják leszerelni, csak ők. Ez az a külpolitika, amelyre ők kötelezve vannak, ha meg vannak is sértve, mert az ő sértésük a mi sértésünk s annak eltüntetése a mi politikánk. Kimenni és ezt a tőkét és sajtóját meghangolni Magyarország iránt, ez az ő nagy kötelességük azzal a Magyarországgal szemben, amelyen kívül – mint Mezei Mór mondta – nincs más hazájuk.

A magyar zsidóságnak ebben a külpolitikai harcában egy nagy fegyvert adok a kezébe. Ez hosszas kutatásom eredménye, és oly biztos vagyok igazságom felől, hogy bátran merem mind a három különböző felekezetnek, mely ma Magyarországon van, a keresztyéneknek, zsidóknak és antiszemitáknak bírálata alá bocsátani. Az az igazság ez: *A magyar antiszemizmus osztrák import, bécsi pirosító.* Keletkezett akkor, mikor Magyarország a milleniumkor elérte fénykorát, Wekerle hatalmas alkotásaival aranyvalutát teremtett, Budapestet nekiindította,

hogy világváros legyen, a szabadelvűség a jogban Szilágyi Dezsővel kibontotta szárnyait és Tisza István személyében itt volt egy hatalmas kormányzó erő, amely, ha rábízák, megakadályozza a világháborút. Akkor Bécs kiskocsmáiban Lueger polgármester elkezdte a „judeomagyarok” szidását és Magyarország elleni gyűlöletből okozta az antiszemitizmust. Sajnos, a keresztényszocialista párt, melyet ő ezen módon Magyarország és a zsidóság ellen szervezett, ellepte a bécsi udvart is. A bécsi Habsburgoknak, ha magántársaságban voltak, alig volt nyilatkozatuk, költeményben, írásban, vagy szóban, amely ne a Lueger gondolkozásán alapult volna. Lueger szította a magyar antiszemitizmust magyarelles szempontról. Ennek koronatanúja vagyok. 1906-ban Románia jubileumi kiállítást rendezett és én voltam a magyar pavillon igazgatója. Mikor a kiállítás megnyitására leérkeztünk, az egyik asztalnál nekünk volt terítve, a másik asztalnál ültek Lueger és társai. Nem hallottunk mást a szomszéd asztaltól, mint a judeomagyarok szidását. Lueger nyíltan azzal dicsekedett, hogy úgy jött Bukarestbe, hogy magyar földet nem érintett, hanem megkerülve egész Ausztriát, Csernovicon és Bukovinán át érkezett Romániába. Beszédében kijelentette, hogy Bécs képes inkább román marhát vásárolni, mint magyar állatot, a judeomagyarok iránti gyűlöletből. Hogy ennek a politikának mi lett az eredménye, azt tudjuk. Ausztria elérte azt, hogy Románia elvette tőle Bukovinát, a keresztényszocialista párt volt az első, amely a Habsburg-dinasztiát cserbenhagyta (ma is tiltakozik a visszahelyezésük ellen, ellenben vagyonukat lefoglalta), hogy elvesztettük a háborút és az állataink – azt hiszem – megmaradtak nekünk. Ez az osztrák bacillus nem egyszerre tört ki Magyarországon. A kanyaróhoz nyolc nap kell, míg az inkubáció tart a fertőzés után. Az osztrák antiszemitizmus, mint a tifusz-bacillus, sokáig lappangott. Csak mikor a két forradalom elszabadított mindent, akkor tudott erőre kapni. Magyarország visszanyerte függetlenségét és az osztrák importból a legrosszabbat tartotta meg magának, az antiszemitizmust, amely elriasztja a külföldi tőkét, amelyre legnagyobb szüksége volna mind a három felekezetenek, melyet előbb említettem.

A magyar zsidóságnak külpolitikai hivatása az, hogy *ezt* a nagy külföldi közvéleményt, amely ezen a címen van felsorakozva ellenünk, széttörje. A fegyvereket most megmutattam. Meg kell keresni a külföldi összeköttetéseket, melyek által Magyarország felszabadítása érdekében dolgozhatnak. Ez annál könnyebb, mert nagyon sok elszakadt magyar van odakint. Berlini száműzetésem idejéből emlékszem egy öreg lipói magyar zsidóra, kinek most kaptam halála hírért. Negyven éve volt már külföldön, de még törte a magyar nyelvet. Szíve hozzánk húzott és elmondta, hogy Berlinbe megérkezett gróf Tisza István meggyilkol-

lásának híre, ő és egész családja sírtak, mint a gyerekek. Ezek a szájak azok, amelyeken át a magyar zsidóság hozzáférkőzhetik a külföldi zsidósághoz, hogy ne magának, hanem egész Magyarországnak külpolitikát teremtsen.

Mindaz, amit eddig mondtam, azonban nem elég. A háborút a két protestáns nagyhatalom, az Amerikai Egyesült-Államok és a brit királyság nyerte meg. Ezért a protestantizmusnak nagy külpolitikai hivatásával fogom befejezni fejtegetéseim sorozatát.

A világháború mérlegszámát valószínűleg lezárhatjuk: a közép-hatalmak elvesztették a háborút, Franciaország elvesztette a békét, Oroszország visszament Ázsiába, ahonnan Nagy Péter annak idején nehezen cibálta ki és a világtörténet átment Amerikába. Egy győztes van, az Északamerikai Egyesült-Államok, kik össze vannak forrva a brit királysággal. Ez az összeforrás sokkal mélyebb és erősebb, mint gondolnók. Alig van Amerikában olyan előkelő család, amelynek ne volna vagy Londonban háza, vagy Skóciában golfpályája, vagy legalább egy angol hercegnő felesége. Igaz, hogy az amerikaiak, mint mindent, ezt az angol rokonságot is kissé túlságba viszik. Újabban már a westminsteri herceg képeit, sőt a történelmi nevezetességű kastélyokat is teljes egészükben átszállítják az Óceánon. Egy bizonyos, csak aki ebbe az anglo-saxon világba bele tud kapcsolódni, csak az tud kiemelkedni abból a zsombékból, amelyet ma Európának hívnak. Németország hosszasan hánytorgás után megtalálta *ezt az* utat. Locarnonak legfontosabb jelentősége abban áll, hogy Chamberlain a Mansion Houseban tartott beszédében Németországra köszöntötte a szeretet serlegét. Az angol szeretet serlege nem szokott üres lenni. Azóta a franciák kivonultak a Ruhr-vidékről, a brit csapatok Kölnből s a belgák a kölni zóna többi részéből. Egy szó, mint száz, hajókötélünket oda kell kötnünk a nagy angol gőzöshöz, hogy felvontasson bennünket úgy, ahogy az ember látja, ha Margate-től a Themsen felfelé megy, mikor száz és száz hajó várja a dagály megérkezését s egyszerre bevonulnak a Themsebe, magukhoz kapcsolván a kis uszályhajókat. Ilyen kis uszályhajó Magyarország. A kötél, amely minket összefűzhet, a protestantizmus. Ne áltassuk magunkat. Történelmi határaink nem érdeklék az angol-szász világot. Gazdaságilag sokkal gyengébbek vagyunk, semhogy miattunk érdemes lenne egy délafrikai, vagy egy kínai expedíciót felszerelni. De ők protestánsok. A legtöbbet nyomott könyv a két angol birodalomban ma is a biblia és a magyar protestantizmusnak ezen az utón kell külpolitikát folytatnia, miután az állam szervei azt nem bírják meg.

Olyan ember beszél belőlem, ki a próbát megtette. Nem az én szép szememért volt az, hogy az angol kormány a parlamentben hivatalosan kijelentette, hogy egyetért Magyarország pénzügyi politika

jávai. Nem véletlenségből kaptam meg az angol és amerikai sajtó támogatását, amerikai egyetemek meghívását. Igen, kihasználtam protestáns összeköttetéseimet az ország érdekében, mert úgy hittem, hogy ez a kötelességem és azért, mert amikor először tárgyaltam egy nagy diplomatával, minden hidegen hagyta őt. De mihelyt az elé a kérdés elé állítottam, hogy türük-e, hogy Erdélyben a kettős kereszt elnyomja a presbiteri egyházakat, akkor, valószínűleg életében először, felugrott helyéről és azt mondta: „Ezt nem tűrjük el.” Mióta Németország külpolitikája levetette a szerencsétlen „Gott strafe England” (Isten büntesd meg Angliát) jelszót és ő is hozzásimul a két nagy angol-szász birodalomhoz, azóta azt mondhatjuk, hogy három nagy protestáns hatalmasság van, mert Németországot a protestáns Poroszország vezeti és minden kísérlet, amelyet a franciák azért tettek, hogy a katolikus bajorokra hatva, elszakítsák őket a birodalomtól, a német önérzeten csúfos kudarcot vallott. (Pedig igazán megpróbálták mindent a tenktől kezdve a megvesztegetésig.) A mentőkötélünket tehát át kell dobnunk az angol hajó fedélzetére és akkor az egész protestáns világ velünk van. Meglepetve láttam azt, hogy a hollandiai jegybank elnöke tanácsadó leveleket küld nekem, amelyekben pártol és segít, mert protestáns vagyok. Meglepetéssel bontottam fel a zürichi lapok postáját, amelyek a magyar korona felemelését követelték tervem alapján és a legelső levelet svájci protestáns kézből kaptam, amely figyelmeztet arra, hogy a kiscgazdatársadalom úgynevezett képviselői nem fogják megszavazni a vagyonszármazást. Ők aggódtak értem. Mikor összehívtam, akkor sem szűnt meg az összeköttetés. Nagy angol és amerikai lapok küldték be kivágásaikat, amelyek ott künn még pénzügyi tervemben reménykedtek, mikor itt benn mások annak legnagyobb részét már elemésztették. Ez mutatja azt a rendkívüli erőt, amelyet a protestantizmus nyújt, ha felkaroljuk az összeköttetéseit. Sajnos, diplomáciai karunk összeállításánál ezt tökéletesen elfelejtettük. Előre kérték, hogy ne küldjünk ki reprezentáló arisztokratákat, előre figyelmeztettek, hogy annak az amerikai quekker leszármazottnak, vagy annak a skót presbiterianusnak az imponál, hogyha gyászolva lát egy nemzetet. Ha azt látja, hogy tud gyászolni egy nemzet, amely bajban van, akkor megnyílik előttünk a biblia szerint a szíve és erszénye is. Mi más utat választottunk. Nekünk a magyar „Prado” kell. (Az olvasó tudja, hogy Prado-nak hívják Madridban a képtárat, ahol a világ legnagyobb képei vannak elhelyezve.) Amit azonban diplomáciánk elrontott és elront naponként, azt a magyar protestáns egyházak jövátéhetik. Amint a magyar katolikus főpapságtól azt kívántam, hogy a pápa hatalmába kapcsolódjék bele Magyarország érdekében, amint a magyar zsidóság őrtállóitól azt kértem, hogy külföldi hitsorsosaikban szereljék le a Magyarország elleni ellenszenvet, mely nekünk

igen nagy tőkehiányba és még nagyobb kamatlábunkba kerül, úgy nem a protestáns egyháznak, hanem Magyarországnak kívánom azt, hogy külpolitikánk a protestáns egyházak útján tudjon bekapcsolódni az angol-szász világba. Nincs más eszközünk, tehát ezt kell felhasználni. Ennek első következménye az, hogy a magyar protestáns egyháznak minden hátratétele, különféle térítgetések, amelyeket néha látok, ártanak az országnak. A protestáns egyházakat Magyarország feltámasztása érdekében kell felemelni s ebből haszna lesz reformátusnak, katolikusnak és zsidónak egyaránt. Következik az is, hogy egy egyszerű biológiai tényt kell belátnunk. Minden biológiai tankönyv elmondja, hogy mihelyt egy szervezetnek a nagy agyában levő tudata nem működik, akkor más idegközpontok veszik át helyette a funkciót. Mi ugyanebben a helyzetben vagyunk. A mi államiságunk nem működik. Királytalan királyság vagyunk, alkotmánytalan jogfolytonosság) területileg egy vérző, csonka test, mely ideges reflexmozgásokat végez, mint egy lefejezett béka és *ezt politikának nevezzük*. Ezért a másik nagy idegközpontokra, az egyházakra kell elsősorban a sajtó megszervezésén kívül külpolitikánknak előkészítése végett támaszkodnunk. A magyar protestantizmus nem magáért küzd itt, hanem a jövő Magyarországaért. De meg tudja vívni ezt a csatát. Ha ki tudta verekedni a bécsi és nikolsburgi békét protestáns alapon, akkor meg tudja harcolni ezt a sokkal nagyobb küzdelmet is Magyarország feltámasztásáért.

A három protestáns egyház közül a luteránusnak az összeköttetései Németország felé nyúlnak, ellenben a reformátusok és unitáriusok mindig angol összeköttetések voltak. Ezt családomban láttam. Angol pénzen építettünk Pesten templomokat és kaptunk segílyt a protestáns gyermekotthonra. Ez a forrás kiapadhatatlan. Úgy látszik, mintha megfeledeztünk volna erről, vagy mi, vagy az állam, mely diplomáciájának spanyolfalát toltta az angol-magyar protestáns közeledés útjába. Az elmúlt költségvetési vita során külügyminiszterünk beszédet tartott. Egyetlenegy külpolitikai mondat volt benne, az, hogy a párisi követség létszámát szaporítani kell. Hát Franciaország fog bennünket feltámasztani? Az a Franciaország, amely a kisantantot felfegyverezi, amely gazdasági téren ránkparancsol egy szerződést és amelynek a közvéleménye oly irtózatosan ellenséges velünk szemben, hogy naponta jönnek hozzám azok, akiknek fiait a párisi üzletekből, gyárakból elbocsátották? Évtizedekre el van rontva ez a hangulat, de évszázadokra előre el van készítve a magyar-angol közeledésnek az útja» A magyar protestantizmus angol összeköttetései mutatják meg külpolitikánk kezdetét. Míg ez nem mozdul meg, nem hiszek semmiféle orientálódásban. A többi mind kavargó beszéd, mint a forgó derviseké, akiket egyszer láttam Konstantinápolyban egy

moseben maguk körül forogni addig, amíg szédelegve összeestek. Mert összes orientálóink elfelejtik, hogy kettő kell: nemcsak mi, akik orientálódni akarunk, hanem egy másik is, aki felénk akar orientálódni. Ezt egyedül a protestantizmus útján és csak az angol-szász világ felé tudjuk megtenni, amelyhez Németország is csatlakozott. Hogy ez nem lehetetlen, azt magamon tapasztaltam. Ha pénzügyminiszteri levelezésemet kiadnám, még döntőbb bizonyítékokat hozhatnék fel. De gondoljon csak az olvasó arra, hogy mikor a frankbotrány miatt, amelyhez hasonló Mária Antoinette nyakláncpöre óta nem volt a világtörténelemben, az egész világsajtó, élén Franciaországgal és a kisantanttal ellenünk fordult, az angol Times volt az, amely először tartotta védőpajzsát Magyarország fölé.

Ezzel befejeztem azt, amit a felekezeti külpolitikáról a magyar közönség előtt elmondandó voltam. Fejtegetésem azzal kezdődött, hogy minden kártyámat az asztalra teszem s a kártyámnak két oldala van. Ez a felekezeti külpolitika, amellyel itt fárasztottam az olvasót, belpolitika is. Abban a pillanatban, amikor nagy felekezeteink megtalálják azokat az óriási teendőket, amelyek Magyarország feltámasztása irányában a külpolitikában rájuk várnak, abban a szempillantásban elmúlik itthon a felekezeti torzsalkodás, friss levegő jön, amely elfújja a bacillusokat. Azt kérdem: Urak, nem érdemes-e ezt megpróbálni?

II.

**A MI IGAZSÁGUNKNAK MINDEN
ELLENSÉGI.**

Ne hánts a magyart!
Zrínyi Miklós.

EURÓPA 1950-BEN

Tudósítás a Népszövetség századik üléséről.

A Népszövetség jubiláris századik ülése elé a szokottnál is nagyobb érdeklődéssel tekintettek, miután a napirend főtárgya gyanánt Franciaország pénzügyi szanálása tüzetett ki. Az ülést megelőző bankettekén, tekintettel arra, hogy a Népszövetség eddigi működése folytán az ellentétek az egyes államok között rendkívül kiélesedtek, a toasztokat betiltották. A megnyitás napján a genfi tó partján épült hatalmas fehér palota zsúfolásig megtelt. A karzatot afrikai és ázsiai törzsek kiküldöttei töltötték meg, akik Wilsonnak ittfelejtett 14 pontján foglaltak helyet. Sorrend szerint ez alkalommal Mexikó képviselője, Senor Tia Juana elnökölt. Az elnöki megnyitóban Tia Juana köszönetet mondott a megtisztelő megbízásért, hogy a jubiláris gyűlésen elnökölhet, mert tudja azt, hogy ez nem neki szól, hanem ama nagy és lovagias nemzetnek, melyet képviselni szerencséje van. Anélkül, hogy a többi államot ezáltal kicsinyíteni kívánná, ki akarja emelni Mexikó érdemeit a parlamentarizmus legújabb fejlődése tekintetében, mert már huszonöt évvel ezelőtt, 1925-ben, a mexikói parlamentben csak egy ülésen kétszáz revolverlövés dördült el. Azóta örömmel látja, hogy az összes államokban a parlamentarizmus a mexikói példa után fejlődik tovább. A Népszövetség tanácsának megbízásából közli, hogy az utolsó harminc esztendő szokásához képest az elnyomott magyar kisebbségeknek ügye ismét az elhalasztó bizottsághoz utasíttatik. Jelenti továbbá, hogy miután Ausztria most századszor kivan csatlakozni Németországhoz, ennek megakadályozására a Népszövetség százmillió svájci frank kölcsönt szavazott meg Ausztriának. Ezáltal sikerül elérni azt, hogy a két alpesi ország, Svájc és Ausztria, teljesen egyenjogúsítva van, amit Ausztria oly feltétellel fogadott el, hogy a panaszkodási jogot továbbra is fenntartja magának. Ezen elnöki bejelentések után áttért a napirend ismertetésére, Franciaország pénzügyi szanálására. Senor Tia Juana bejelenti, hogy az Amerikai Egyesült-Államok, melyek immár Kanadát, Ausztráliát, Újzeelandot és Újfoundlandot is magukhoz csatolták, legjobb indulatú nemtörődömségüket (most indifferent benevolence) jelentették ki a Népszövetség iránt, amelyet Amerika elnöke, Wilson, alapított. Megengedték azonban a Fehér Házhhoz közelálló körök, hogy

Franciaország főbiztosául Mr. Samuel Uncle, passadenai struccfarmtulajdonos szerepelhessen, kit is ezennel melegen üdvözl, örömmel jelenti, hogy a grande nation, a francia nemzet, szintén megérett már a szanálásra és így Albániát kivéve, az összes kontinentális nemzetek a Népszövetség szana- és krematóriumában vannak már összegyűjtve. Ezzel az elnök az ülést megnyitottnak nyilvánította.

Elsőnek Csehország szocialista külügyminisztere jelentkezett szólásra, ki az utolsó pillanatban érkezett meg az államtól kapott kastélyából.

– Mióta – így kezdte beszédét – lassanként Csehország vette át az összes európai államok külpolitikájának vezetését, a Népszövetség mindinkább halad céljának megvalósítása felé. Legfőbb ideje volt már, hogy a francia nemzet, amelyet teljes jóindulatáról biztosít, szintén bevonassák a szanálási akcióba pénzügyeinek leromlása folytán. Sajnálattal kell kifejeznie, hogy Albánia, nagyhatalmi állására való hivatkozással, még mindig vonakodik a szanált államok sorába lépni. A maga részéről, miután az európai külpolitikának Csehország által való vezetése ily rendkívüli sikerekre vezetett, meg van győződve arról, hogy Franciaország szanálása is el fogja érni célját és az immár tátongó vá lett deficit eltűnik a francia költségvetésből. Hogy kellő erőfeszítéssel és nemzetközi türelemmel nagyobb dolgok is eltüntethetők, ennek bizonyságául felhossa a cseh állam statisztikáját, amelyben huszonöt év előtt még rutének, tótok, magyarok és németek szerepeltek, akik már úgy a választási listából, mint a statisztikából teljesen eltűntek. E következő politikai mellett – folytatta – csehül fogunk mindnyájan állni. Ami a svájci lapokban megjelent azt a támadást illeti, hogy a párisi külvárosi 1919. évi békekötésekben Csehország a ruténeknek külön parlamentet s már előbb Pittsburgban a tótoknak Szlovenszkóban autonómiát ígért, erre nézve megjegyzi, hogy a prágai kormány harminc év óta foglalkozik ezen ügyek gondos előkészítésével és reméli, hogy az előkészületek tovább fognak folyni. A maga részéről csak azért szólalt fel, hogy mint Franciaország igaz jóbarátja, bátorítsa a köztársaságot, hogy tovább is a cseh külpolitika nyomán haladva igyekezzék gazdasági életét rendbehozni.

Az általános tetszéssel fogadott államférfiúi kijelentések után Monsieur Non-Non, Franciaország kiküldöttje s egyúttal Franciaországnak prágai követe (ahol az európai külpolitika koncentráldott) jelentkezett szólásra. Mindenekelőtt köszönetét fejezi ki az Egyesült-Államoknak, hogy Mr. Samuel Uncle struccfarmtulajdonost Franciaország segítségére küldöttek. Tekintettel arra, hogy a Népszövetség eddig is struccmadárpolitikát követett, kétségtelennek tartja, hogy az sikereket fog elérni az elszegényedett és magát agyongyőzött Franciaország megsegítésében is. Határozottan elítéli az eddigi francia pénzügyminiszterek politikáját és azt hiszi, hogy diplomáciai kötelességének tesz

eleget, amikor az egybegyűlt nemzetek előtt kijelenti, hogy az a francia politika, amelyet Caillaux és utódai folytattak s mely a frankot fel akarta emelni annyira, hogy az ország megélhessen, végzetes (rouineuse) volt. A jelenlegi francia kormány a nagy francia írónak, Anatole Francénak *Lys rouge* című regényéből, amelyben egy kormány megalkotása van pontosan megírva, vette jelszavát és ez a jelszó a következő: „Előre hajthatatlan mérsékletességgel!” (inflexible moderalité). M. Non-Non ezután hosszas fejtegetésekbe bocsátkozott és kristálytiszta logikával mutatta ki, hogy nem a forgalmi adó származott a világháborúból, hanem a világháború származott a forgalmi adóból. Mélyértelmű fejtegetései általános feltűnést keltettek. Végül beszédét így fejezte be:

– Mint francia politikus, nem vagyok a frázisok hive és ezért csak ennyit mondhatok önöknek: Franciaország el fog pusztulni, de a szanalás halhatatlanul élni fog.

Az összes jelenlevők tekintete most Mr. Samuel Uncle felé fordult, ki láthatólag ruganyos lépésekkel ment fel az emelvényre. Beszédét egy papírlapról olvasta, amelynek másolatát ugyanakkor az egybegyűlt újságíróknak kiosztották. A velős és államférfiúi megfontolásra valló beszéd a következőképen hangzik:

– Uraim, örömmel jöttem ide és örömmel fogok távozni innét. Miután a struccok életét egész életemben tanulmányoztam, tudom, hogy Franciaországnak és Európának mire van szüksége. Egyelőre Európa térképének vizsgálatával vagyok elfoglalva. Ezt a legjobb indulattal teszem, bár hosszabb időt fog igénybevenni, mert mi az Óceánon túl vagy hegyek és folyók szerint osztottuk fel az államokat, vagy léniavonalban, itt a párisi békék, mint látom, teljesen összebonyolították az úgynevezett határokat. Én e határookra való tekintet nélkül fogok igyekezni feladatomat megoldani. Ma csak annyit jelenthetek ki, hogy amennyiben Franciaországnak aranykölcsönre van szüksége, ezt zár alatt fogom tartani, de a francia népnek meg lesz a joga ahhoz, hogy aranyban fizesse a kamatokat saját adójából. Végül egy önök előtt eddig ismeretlen pénzügyi igazságot kell, mint működésem alapelvét, feltárnom s ez a következő: Ne felejtsék el, hogy minden államháztartás két részből áll: kiadásból és bevételből.

A beszéd, amelyet rádió útján az egész világba szétkürtöltek, rendkívül mély benyomást keltett s mindenki azt hitte, hogy ezzel a mai ünnepélyes ülés véget is ért. Nagy meglepetésre azonban szólásra jelentkezett Süsdmeg bég, Albánia követe. Miután Senor Tia Juana elnök a szót az albán nagyhatalom követének megadta, ő tört franciasággal a következő beszédet intézte a szövetséghez:

– A cseh külügyminiszter úr szavaiban bizonyos gúnyos célzást véltem észrevenni az általam képviselt albán nagyhatalom iránt, mi-

dön azt mondotta, hogy az európai kontinens összes népei alávetették magukat már a Népszövetség szanálásának, de Albánia nem. Anélkül, hogy szavaimnak bármily célzata lenne, kötelességemnek tartom megjegyezni, hogy Albánia népe, a szkipetárok, már az első peloponézusi háborúban, tehát több mint kétezer évvel a világháború előtt megadták magukat az ellenségnek s vezetőik külföldre menekültek. Így tehát Csehországot több mint kétezer évvel megelőzték. A szanálási akcióban a magunk részéről nem kívánunk résztvenni, miután a nyugati kultúrát albán kultúrával pótoltuk és jelenleg a kecske-valuta szorzószámának megállapításával vagyunk elfoglalva. Nem akarom – folytatta Süsdmeg bég – a svájci vendégszeretetet megsérteni, de némely helvét lapnak Albánia elleni támadására válaszolni kötelességem nemes és lovagias fajommal szemben. E támadások odairányulnak, hogy Albánia koronként a szomszéd országok lakosait lelövöldözi, másodszor, hogy nem állunk alkotmányos alapon s így a népszövetségi okmányok Wilson elnök úr által tervezett eredeti szövegével ellenkezésbe jutottunk. Mindkét támadást vissza kell utasítanom. Nem tagadom, hogy a szkipetárok koronként egyes lövéseket intéznek szomszédállamok lakóira, de hivatkozom az olasz diktátornak, Mussolininak, 1924-ben a korfui eset alkalmával leadott nyilatkozatára, amely szerint a Népszövetség ugyan egyenlő jogokat biztosít minden tagja számára és minden háborút eltilt, de egy nagyhatalom nem tűrheti azt, hogy őt szabadságában korlátozzák és maguk az emberleövöldözések még nem tekinthetők háborúnak. Albánia is ezt az elvet tartja szem előtt, amit Mussolini diktátor a korfui esetben a Népszövetségnél keresztül vitt. Ami a másik vádat illeti, hogy Albániának nem volna alkotmánya, erre nézve föl kell világosítanom az egybegyülteket, hogy mi az alkotmányok egy új formáját, a köztársasági monarchiát valósítottuk meg. Ez az albán nép legfelsőbb ügye s az a körülmény, hogy én, Süsdmeg bég, az egész kormányt és a notablek gyűlését kénytelen voltam szétkergetni, ez nem alkotmányellenes cselekedet, hanem azon hibás felfogásnak a következménye, hogy midőn a leggazdagabb notablekból álló minisztériumot összegyűjtöttem és a régi császárok és királyok mintájára felszólítottam a kormány tagjait, hogy adják át nekem tárcáikat, ezek megtagadták tárcájuknak és a bennük levő értékeknek átadását, így kénytelen voltam a szkipetárok ősjogánál fogva a tettek mezejére lépni s a kormány tagjait tárcájuk nélkül hazabocsátani.

Miután több szónok szólásra nem jelentkezett, Senor Tia Juana elnök kijelentette, hogy Franciaország szanálásának programja az elhalasztó-bizottsághoz utasítatik, amely a huszonöt év óta működő, az elhalasztást ellenőrző bizottsággal együtt fogja a programot a nemzetek és az európai béke javára megoldani. Az ülés befejeztével a Népszövetség épületére felhúzták a Népszövetség új zászlóját, amely fehér mezőben struccmadarat ábrázol, amely fejét a homokba dugja.

EURÓPÁT RENDBEHOZTUK.

Ez a történet mulatságosan kezdődik, de attól félek, hogy nagyon csúnyán fog végződni.

Boldogult békeidőben a villamoson igyekeztem kifelé a Zugligetbe s egy bankifju szavalt a másiknak rendületlenül:

– Nálunk borzasztó, folyton jubileumok vannak. Most a főpénztárnok jubilált. Egy undor. Végül ő maga járt körül a gyűjtőívvel. Én is jegyeztem egy forintot. A pénzből vettünk egy emléktárgyat és egy bankettet rendeztünk. A szivarokat maga a főpénztárnok adta. Én kiszámítottam, mikor a trabuccót felém nyújtotta, hogy nyolcszor tizenkettő az kilencvenhat, kivettem tizenkét trabuccót és zsebrevág-tam, így visszakaptam a pénzemet.

— És – kérdezi a másik ifjú – a pénztárnok nem mondott semmit?

— De azt mondta: Maga talán trafikot akar nyitni az én szivarjaimból Budakeszin?

A győztes Európa éppen így járt Amerikával. Nem tudtak győző ellenfeleink hova lenni az amerikai barátságtól. Parisban President Wilson-avenue nyílt meg, Prágában Wilson-pályaudvart építettek, Olaszországban, ha jól emlékszem, 3400 város választotta Wilsont díszpolgárrá s most megjelenik Amerika és visszaveszi a szivarokat, amiket Európának a jubileum alkalmával kölcsönadott. Ennek a fele sem tréfa. Először a francia kormánynak, amelyet leginkább szorongat az Egyesült-Államok hatalmassága, egy félhivatalos híradása jelent meg, amely szerint még nem biztos az összeg, amelyet Amerika követel. Most már biztos. Az Angol Bank egyik igazgatója megállapította, hogy a nagy Unió mennyi aranyat kivan vissza volt szövetségeseitől. Olvasóm, ülj le egy székbe és fogd meg jól a karját, mert le fogsz szédülni és a földre esel. Amerika volt barátaitól 11.000 millió dollárt követel aranyban. Ezzel csakugyan trafikot nyithat tul az Óceánon. Nagyon jellemző, hogy az a két ország, amelyre a szorongatás rájött, Franciaország és Olaszország, hogy védekeztek. Franciaországban Caillaux azon a címen, hogy a papírpénzforgalom ellensége, hatmilliárddal felemelte a papírpénzforgalmat. Az olasz kormány egy fascista kommünikét adott ki, amely szerint a spekulációt le fogja

törni. Hát erről én is tudnék egy nótát énekelni és most egyelőre csak annyit súgok, hogy ez éppen olyan, mintha valaki eloltja a lámpát és azt hiszi, hogy akkor megdöglöttek a muslicák, amelyek a szobában voltak. Isten veled, Szent Péter gyönyörű kupolája, amelyben valaha majd kifecamítottam a lábamat, míg a lámpáig felkapaszkodtam. Isten veled, Paris büszkesége, Arc de Triomphe, amit mikor utoljára láttam, a Longchampsnál lenyugvó nap bíborszínbe vont. Mindketten találkozni fogtok a Morgan és Társa-bankház valamelyik pánceszobájában bíborfény nélkül. Mert Európát rendbehoztuk.

Az igazat megvallva attól félek, hogy túl rendbe hoztuk. Eszembe jut egy székelyföldi körutam. Akkor érkeztem éppen egy góbé faluba, mikor a tagosítási eljárást befejezték és arról volt szó, hogy az új térképet aláírják. Egy aláírás hiányzott még, egy községi lakost kerestek. Az asztal körül álltak vad mócok és furfangos góbék, de egyik sem tudott írni. Végre az egyik megszólal:

– A Mínya bá' az tud írni, de túl szépen ír.

Ezt mi nem értettük meg, akik a „vármegyéből” jöttünk. (Az igazi székely a többi magyart mind vármegyének hívta, azért, mert 1848 előtt a székelyföldön nem volt vármegyei szerkezet.) Hívják elő a Mínya bát. Mínya bá' megérkezett.

— Írja ked alá a térképet.

— Instálom, nem tehetem, mert túl szépen írok.

Végre vallatóra fogtuk és kisült, hogy végrendelet-hamisítás miatt öt esztendőre be volt csukva és polgári jogait elvesztette. Ez volt a Mínya bá' túl szép írása. Az európai békét is ilyen túlszép sikerült Paris környékén rendbehozni. Most azt képzelem, hogy nem vagyok sem magyar, sem európai, hanem, mint Herczeg Ferenc „Cserebőrűek” című novellájában, egy marslakó, távcsövön nézem a földet. Ismeretes, hogy az a marslakó igen csodálkozik, hogy itt ezen a glóbuszon a lakók mindegyre más bőrt húznak és különös istentisztelet tartanak, egy kerek asztalnál színes lapokkal játszanak. Ez a marslakó a következő megfigyeléseket teszi, amiből megállapíthatja, hogy Európát túl rendbehoztuk:

Három nagy gazdasági erőcentruma volt ennek a földrésznek. Az első, az Elszász-Lotharingiával egyesült Rajnavidék. A lotharingiai vasérc és a rajnamelléki szén egymásra találván, megteremtették az óriási acél- és kokszipart és a vegyi gyáraknak töméntelen sokaságát. Ezt a Békével kettétépték. A vas Franciaországban van, a szén Németországban. A marslakó tehát kénytelen megállapítani, hogy akármilyen nyelven beszéljenek ezek a halandók, önmagukon ejtettek halálos sebet. A természet által összeforrasztott kincseket széjjelszedték, ami éppen olyan, mintha egy nagy gépgyárat apró kovácsműhelyekre parcelláznának el. Itt van a nyomorúság egyik oka. Túl szépen sikerült.

A második nagy gazdasági erőcentrum volt Szilézia. Ezt ronccsá törték, lengyelek, németek és csehek osztozkodtak rajta. Könnyű az újságban azt olvasni, hogy Lengyel- és Németország között vámháború van, de nehéz azt megérezní, hogy egy apró kis vámháború húszezer munkást tesz ki az utcára már az első napon s azok éheznek ott szegény porontyaikkal. Mindegy nekem, hogy németek-e vagy lengyelek, hanem hogy nincs betevő falatjuk a kitűnő Béke folytán, az bizonyos. Ez is túl szépen sikerült.

A harmadik gazdasági egység volt a Kárpátok medencéje. Nem én, mint magyar mondom, hanem a legnagyobb francia földrajzíró, Elisée Reclus lelkesedve kiált fel: íme, egy tökéletes gazdasági egység, * Magyarország. Egy hegyrendszer által körülfogva, egy folyamrendszer által összekötve, klímája kiegyenlíti egymást, mert ha az Alföldön szárazság van, akkor a Vág völgye, vagy Erdély szolgáltatja a termést; felül van sója és fája, alul van gabonája s a felvidéki tót lejöhét nyáron aratni, hogy egész télen át eltarthassa kenyérral fatornyos hazájában a gyermekeit. Ezt egy kalapácsütéssel, mint egy gyönyörű velencei tükröt összerombolták, úgy hogy egyetlen része sem tud külön feltápaszkodni. Ez a harmadik, ami túlszépen sikerült, mondom, most nem én, hanem mondaná a marslakó, akinek bizonyára sokkal több esze van, mint az európai békecsinálóknak.

A GENFI SÓHIVATAL MINT SZÖVETKEZET.

Amennyiben a magyar királyi kormány minden rang és fizetés nélkül politikai leveli béka állást szervezne, ezt talán megpályázom. Mellékletül beküldöm majd még 1925-ben megjelent cikkeimet, melyekben előre bátor voltam jelezni, hogy a Népszövetség ülészaka mit fog végezni. Három szó: Mosszul, Ausztria, Magyarország.

A mosszuli kérdésben kifejttem azt, hogy nagy kár volt megengedni, hogy egy kedves földrajztudós-miniszterelnökünk belekerüljön a mosszuli bizottságba, mert ennek két következménye lesz. Az egyik, hogy a bizottság jelentését papírkosárba fogja dobni a Népszövetség, a másik, hogy Anglia ránk megharagszik. Ez tökéletesen beüött. A Népszövetség a mosszuli bizottság jelentését látván, hirtelen egy új bizottságot küldött ki, amelyben bennehagyta az előbbi bizottság svéd tagját, de (ismeretlen okból) a magyar bizottsági tag helyett Uruguay követét küldte bele. Most már minden józaneszű ember előtt világos, hogy Kis-Ázsiát nem azok ismerik jobban, akik azt bejárták, hanem az, aki egész életében Uruguayban lakott. A megboldogult békeidőben egy kedves rokonomat felkereste egy ügynök és felajánlotta neki a perui konzulátust. Ő haragosan válaszolt:

– Hagyjon békében, nem tudok peruiul.

Az ügynök felugrott helyéről:

– Hát azt tetszik hinni, hogy a Frankl konzul úr tud uruguayul?

Úgy látszik, most Uruguay tud mosszulul. Végül is, amint olvastuk, a bizottság és a Népszövetség nagyszerű határozatot hozott, kimondván azt, hogy a hágai békebírószék fogja megkérdezni, hogy a minden népek felett álló Népszövetségnek hogyan kell szavaznia. Ezt nálunk még a lovászpatonai olvasó kör sem tette volna meg. De ezt a mosszuli kérdést érdemes megnézni, mert igen messze kezdődik – Jókainál. Igen, Jókainál. Jókai Mórnak két nagy író, Mikszáth Kálmán és Herczeg Ferenc adták jellemrajzát. Ez a két zászlóvivője irodalmunknak különféle fényvetítőkkel világította meg a föld legnagyobb mesemondóját. Különös azonban az, hogy egyetlen mondat van, amely mindkettőjük munkájában közös s ez a következő: „Jókai a törököket nem úgy látta, mint amilyenek a törökök, hanem ahogy

mi képzeljük a törököket.” A legkülönösebb azonban az, hogy ebben az egy mondatban nincs igaza sem Mikszáth Kálmánnak, sem Herczeg Ferencnek. Ezt a mosszuli kérdéssel fogom bizonyítani. Törökország 1918 október 30-án tette le a fegyvert a győztes antant hatalmak előtt. Ettől a perctől kezdve megfigyeltem a törökök mozdulatait. Körülbelül arra az időre, amikor minket, magyarokat, Neuilly-be kiharancsoltak, a törököket Sévres-be hívták ki az egyesült és szövetséges hatalmak. A hatalmak össze is gyűltek a kitűzött időre, mikor egy sürgöny jön, hogy a török küldöttség lekéselt a vonatról. A hatalmak egymásra néztek és újabb határidőben állapodtak meg. A törökök ezt a határidőt is elfogadták. Mikor ott ülnek az asztalnál, megérkezik a távirat, hogy a török küldöttség vezetője gyomorgörccsöket kapván, nem indulhattak el Konstantinápolyból. A harmadik terminusnál az idegeskedő hatalmakat az a meglepetés érte, hogy a török kormány hirtelen lemondván, az új kormány a küldöttségtől megvonta a bizalmat és így nem volt, aki elinduljon. Vagyis, amint Jókai szultánjai és Ali Csorbadzsi basája szíjják a nargilét, amit először egy csibukdzsi kipróbált és közben sakkoznak nyugalommal, mert várják, hogy a hátuk mögött a kizmet megjelenik: azonkép játszotta Törökország béketárgyalásait, mintha a Janicsárok végnapjainak platánjai alól keltek volna fel. Mikor nagy szorongatások után végre a sévres-i békét Mehmed szultán aláírta, a török nemzet elcsapta szultánját és Musztafa Kemal összetörte a porcellánbékét. Most a kérdés az, mi volt ez a nagy sakkjáték, amit az ozmánok végigjátszottak, mikor oly szépen ki volt készítve a békéjük, mint a mi Trianonunk; franciának, angolnak, olasznak, görögnek ki volt osztva a része Törökország testéből. Mi volt az a láthatatlan kizmet, amelynek megjelenését várták? Ali kezei hosszúak. Törökország addig sakkozott, amíg megmozdultak Indiában a mohamedánok. Egy indiai küldöttség jelent meg Londonban s ebben a pillanatban itt volt a kizmet, vagyis a legfőbb hatalomnak, Angliának a közvéleménye nem engedte Törökország teljes eltiprását. Ezt csak ketten nem vették észre: Lloyd George, Anglia miniszterelnöke és Görögország. De Ali kezei hosszúak. Lloyd George, bár teljes többsége volt, egy nap azt érezte, hogy a miniszteri pad kettéválik alatta és ő a pad alatt maradt. Angol palotaforradalom buktatta meg Anglia miniszterelnökét. A másik, aki nem vette észre, Görögország volt. A görögök visszahívták Konstantin királyt és azzal a jelszóval, hogy Konstantinápoly Konstantiné, elindultak, hogy megverjék a törököket. Ez a felvonulásuk éppen olyan sikerült volt, mint szegény Potiorek tábornoké Valjevónál. A kisázsiai harctéren Musztafa Kemal pasa úgy körülölelte a görögöt, hogy, mint az iskolás könyvben tanultuk, őt török őt görögöt dögönyöz örökös örömök között, föld dörög, dörbörög, ördögökhöz kö-

nyörög. Vagyis mikor az athéni kormány sürgönyt küldött a Kis-Ázsiában levő görög hadsereg főparancsnokának, helyette Musztafa Kemal pasa sürgönyözött vissza, hogy a főparancsnok egész vezérkarával már az ő fogságában van. A görögöknek nem volt egyéb hátra, mint hogy agyonlőtték saját minisztereiket.

Így Törökország új békét kapott, görögök, franciák, olaszok szépen kivonultak Kis-Ázsiából. De maradt Mosszul. Törökország voltaképpen ma csak Kis-Ázsia, Konstantinápoly és partvidéke. Az ozmán birodalom többi részét az antant hatalmasságai felosztották. Nem tudom, hogy a mi iskoláinkban tudják-e, hogy ebből a részből a Népszövetség 18 új államot alkotott. Azért kérdezem, mert az ottlakó kurdok, druzok és törökök nem tudják. Ezt nevezik t. i. a népek önrendelkezési jogának, amelyen békéink alapulnak és ezért van az, hogy Mezopotámiában, hol a határokat tologatják, hol a királyokat, hol Szíriában a franciákat. A megmaradt Csonka-Törökország és a szomszédos Irak között maradt egy semleges zóna a fegyverletételkor, ez Mosszul. A törökök nagy meglepetésére a független és önálló Irakból angol katonák kezdtek kijönni és Mosszul vidékén elfoglalni a petróleumtelepeket. Ez a mosszuli kérdés, amelybe nekünk kár volt beleszólni. Hiába minden földrajzi bizonyítás, Angliának az igazsága közben még erősebb lett. Miután a washingtoni konferencia a népek terheinek megkönnyítésére elhatározta a tengeri haderők korlátozását, már csak azért is, hogy annyi szén el ne fogyasztassék, rögtön e határozat után az összes érdekelt hatalmak még nagyobb hajókat kezdtek építeni, de most már petróleumtüzelésre. Miután pedig Angliának sok petróleumra van szüksége, világos, hogy a Mosszul-kérdésben ő nem engedhet. Innen van az, hogy a Népszövetség ismét megragadta az alkalmat, hogy önmagától megijedjen és átalakuljon sóhivatallá. Egyelőre Hágától függ, hogy hogy fognak majd később szavazni, de már előre is kijelentette mind a két állam, Anglia és Törökország, hogy csak akkor fognak engedelmeskedni a Népszövetségnek, ha az ő javukra dönt. Azt hiszem, a Népszövetség teldntélye így ismét meg van alapozva. (Eredmény az első félidőben: egy angol megintés Magyarország kárára.)

Ausztria. Valahányszor a Népszövetség összeül, Ausztria először rendez egy nagy mozgalmat, hogy ő minden áron Németországhoz akar csatlakozni, azután miniszterei elmennek Genfbe és elkezdik kiabálni: „Az Istenért, tartsatok vissza, hogy valahogy ne csatlakozzam.” És ezért a Népszövetségnek, vagy valaki másnak fizetnie kell. Ez is szószerint beteljesedett. Néhány nappal a genfi ülészak megnyitása előtt megjelent Bécsben Löbe, a berlini birodalmi gyűlés elnöke és a Városház előtt zuhogó esőben tízezrek esküdtek meg a Németországhoz való csatlakozásra. Erre az osztrák kancellár és külügy-

miniszter Genfben sietnek és előadják a Népszövetségnek, hogy ők vissza tudják tartani Ausztriát a csatlakozástól, ha ezért megfelelő jutalomdíjban részesülnek. A Népszövetség rögtön megijed Ausztriától is. Tüstént elhatározzák, hogy Ausztria pénzügyi ellenőrzését megszüntetik, nagy költségektől megkímélik, a katonai ellenőrzést is enyhítik, – azt csak Magyarországon kell szigorúan venni. Mikor idáig jutottak, akkor Ausztria hitelezői a Népszövetség pénzügyi bizottságában azt indítványozták, hogy a Népszövetség ennek az Ausztriának, mely olyan szíves volt a nagy kölcsönt elfogadni” másfél százalékkal olcsóbban, mint Magyarország, legalább azt kösse ki, hogy tíz év alatt, ha még egyszer bajba jutna, aláveti magát a Népszövetség ellenőrzésének. A bizottság hivatkozott arra, hogy ez a kikötés benne van a Magyarország által elvállalt feltételekben. A vezető bécsi újság így írt: „Mikor Ausztria arról értesült, hogy a sogenannte ungarische Formel-1, az úgynevezett magyar formulát akarják vele szemben alkalmazni, a kancellár tüntetőleg elhagyta a termet.” Másnap, mintha egy orgona pedálját megnyomják, az egész osztrák sajtó, a szociáldemokrata laptól kezdve a vezérlő merkantilista hírlapig, egyhangúan búgott fel: „Ausztria nem tűrheti, hogy önállóságát és függetlenségét úgy megkössék, mint Magyarországot, mert ő nem gyarmat.” (Szó szerint idézem.) Erre a Népszövetség ismét megijedt és megígérte, hogy Ausztria még valamit fog kapni. Hogy mit, azt én már sejtem, azt is tudom, hogy ki fogja megfizetni, de nem merem megmondani, mert magyar vagyok.

Most arra kérem jóbarátaimat, volt minisztertársaimat, vegyék elő 1925 szeptember 11-étől szeptember 17-éig a bécsi nagy lapokat. Olvassák el bennük, hogy Ausztria hogy tiltakozott az ellen, hogy az ő alkotmányát, az ő önállóságát, az ő függetlenségét a magyarral egyformán kezeljék. Ilyen lealázást Ausztria nem tűr. És ha ezt elolvassák, azt kérdezem: nekik nem száll úgy a fejükbe a vér, mint nekem? Nekik nem szorongatja semmi a torkukat? Hiszen én emlékszem rá, mikor Bánffy alatt, Széli Kálmán alatt, Wekerle alatt, Tisza István alatt itt állt a magyar parlament, egész Európa hallgatta külpolitikában a szavát. És tetszik tudni, hogy akkor Bécsben mi volt? Fölmentem a Reichsrat egyik ülésére. A karzatról láttam (Badeni volt a miniszterelnök), mikor a nagynémet képviselők Wolff Károly elnöklete alatt gyermektrombitákkal, kereplőkkel, léniákkal és dobokkal hangversenyt rendeztek. Erre megindult a cseh rohamcsapat, a németeket kiszorította a folyosóra. Wolff urat egy külön rendőr csípte nyakon s egyszer csak a terem közepén megjelenik Wolff alszakállal és fekete szemüveggel és elkezd kiabálni. Ez volt az osztrák parlament, míg a bódét be nem zárták. Én pedig büszke voltam rá, hogy magyar vagyok. És most? Most nem tudom folytatni a diktá-

last. Még egyszer kérem miniszter barátaimat, olvassák az osztrák újságokat. Talán jövőre lesz annyi erőm, hogy elmondjam, hogy áll most Magyarország a Népszövetség előtt.

Egy jó hírt mégis kell mondanom.

Európa 1950-ben cím alatt fentebb indítványt tettem, amelyet a Népszövetség máris elfogadott. Persze csak részben. Ők minden indítványt csak részben fogadnak el, mert különben a következő ülésnek nem volna napirendje. Azt indítványoztam – emlékszik rá, aki akar, – hogy a Népszövetség századik ülésén készítsenek egy külön lobogót, azt húzzák fel a Palais des Nations ormára s a zászlón legyen fehér mezőben egy struccmadár, amely fejét porba dugja, örömmel olvastam, hogy indítványom részben keresztülment. Csakugyan szerkesztettek egy lobogót, csakugyan felhúzták a népszövetségi palotára. Egyelőre egy kék tojást ábrázol 54 rápingált húsvéti csillaggal. Most már csak várni kell, ez még csak a 35-ik ülés. A századik ülésig a tojásból ki fog kelni a struccmadár, – addig a port a közönség szemébe hintjük. Felbátorodva eme vívmányunkon és látva, hogy a Népszövetség Mosszultól kezdve Ausztriáig mindenkitől megijedt, újabb javaslatot teszek. A genfi tó partján álló palota ormán nincs felirat. Ezt bepályázom. Bismarck hatalma tetőpontján ezt mondta: Mi németek csak az Istentől félünk, mástól senkitől. A Népszövetség mai állapotában írja fel palotája homlokzatára:

Mi csak az Istentől nem félünk, mástól mindenkitől!

TUTENKAMEN FELÉBREDT.

Ki ne emlékeznék arra, mikor Mikszáth Kálmán Új Zrinyiászában feltámasztja a szigetvári hősöket. Azok feljönnek Pestre, kormány és pártok a legnagyobb zavarba jutnak s a végén Zrínyi Miklóst ki-nevezték egy bank elnökévé; a közgyűlésen újabb baj támad, a részvényesek nincsenek megelégedve Zrínyivel, erre ez jelt ad, vitézei berohannak és „Jézus, Jézus” kiáltásokkal (éppen ez a pont volt, amiben különböztek Zrínyi és a részvényesek) le akarják vágni a jelenlevőket. Végül is leviszik őket a bank pánccsalmájába. Tutenkament sokkal könnyebb volt megszólaltatnom, mert őt már előttem föléb-resztették 4500 éves álmából. Lord Carnarvon pénzén az amerikai Carter több évig kutatta a királysírok völgyét, míg a homokbuckák között ki tudta nyitni Tutenkamen kriptájának ajtaját. Ettől kezdve a Fáraó a Hír repülőgépen reklámmotorjával bejárta az egész világot és mint a francia lapok (ne tessék elfelejteni, hogy ők hű szövetségesei az angoloknak) állandó rovatban írták, a Fáraó megkezdte bosszúját. Először egy légy megcsípte lord Carnarvont és az a csípésbe belehalt. Carter megbetegedett. Lady Carnarvon, aki repülőgépen sietett férje megmentésére, még el sem szakadt az első pár cipő, mondaná Hamlet, férjhez ment. A Fáraó folytatta bosszúját. Lady Carnarvon egy nagyon magasrangú angol tiszthez ment nőül, akiről kisült egy nagy válóperben (párisi lapok csemegéje), hogy magas rangfokozatait úgy érte el, hogy minden fokozatnál előbbi feleségét kölcsönadta egy feljebbvalójának és ő szerényen meghúzódott egy mellékszobában, míg előlép. A válópör a Fáraót még mindig nem elégítette ki, írják a francia lapok. A perköltségek annyira rúgtak, hogy Lady Carnarvon műkin-cseit el kellett árverezni. A Fáraó bosszúja nem szűnt meg. Lovat neveztek el róla, másnap az istállótulajdonos meghalt. A lovat eladták, új gazdája két hétnél tovább nem bírta, ő is belepusztult. Most a lovat más névre keresztelték és egész Paris várja, hogy ki fog meghalni előbb, a ló, vagy az új tulajdonos, mert a Fáraó él és bosszút áll. így csak protekciómát kellett felhasználnom, hogy a felébredt egyiptomi felségnél audienciát kapjak. Az audiencia szövege itt következik, teljesen hiteles, miután előzetesen bemutattam a sajtóiroda főnökének, ki mellette fekszik bebalzsamozva.

— Mi, a Nap Fia, a Királyok Királya, az apály és dagály föl-tétlen Ura, fogadunk téged, rabszolgája az Elúszott Földnek. Négy-ezeröttszáz év után, mindeneket megvizsgáltam és szerencséd van, hogy eltaláltad az igazságot, csak a Protekció nem változott a vilá-gon, ez örökkévaló. Más minden elhagyta helyét.

— Talán elméd tudja azt, hogy őseim és én is egész életünkben feltámadásunkra dolgoztunk. Ezért építettük nagy sírjainkat és tu-dósaink gondosan kimérték annak kapuját, hogy mikor felkelünk, a nap felkeltével, szembentaláljuk magunkat a nappal. Fölbredtem, – a nap nem volt a helyén. Az Elúszott Föld tudósai megmagyaráz-ták nekem, hogy a nap a földdel együtt vándorol és egy csillag felé halad, amit ők Herkules csillagképletnek neveztek el. Ezért nem volt ott a nap, ahol én hagytam. Sok ezer esztendő fog elmúlni, míg meg-tudjátok, hova megy veletek együtt. Nem volt helyén az Isten sem. Én az egy Istent akartam imádni, de leszavaztak. Láttam nálatok, hogy egymás Istenével ütitek egymást és azt a prófétát, akit fára szögeztek, hogy szeretetet tanítson, nem merik követni. Az ő Istene is vándorol. A harmadik, amit a nap és Isten után kerestem, az arany volt. Országomból elvitték az Elúszott Földnek emberei. De már ott sem találtam meg. Megmutatták végül a Kötőtű-utcában (a Fáraó itt bizonyosan a londoni Threadneedle-street-et érti, ahol az Angol Bank pincéje van), a britonok hazájában. A britonok, mert aranyuk van, megtetszettek nekem. Vannak Tudósaik és Álomfej tőik, kiket ők minisz-tereknek hívnak. Az én tudósaim a csillagok nagy igazságait kutatták, mert tudták, hogy az igazságot nem szabad az emberhez közel keresni. Ezt ti elfelejtettétek. Legkevésbé szabad az emberek zsebében keresni azt. Mennél közelebb értek az emberhez, annál rosszabbul jártok. A britonok tudósai megtanítottak arra, hogy már a föld és állatok titkait ismerik. A földről tudják azt, hogy ama nagy víz, amit ti At-lanti óceánnak hívtok, egyszer keresztültört a szoroson és a Nílusig egy középtengert csinált. Így az én birodalmamtól elúsztatta tarto-mányát, a ti földeteket. Mivel gondosan megtanítottak legújabb igaz-ságotokra, hogy a csehek nevű nép Szvatopluk birodalmát visszave-hette ezer év múlva és a román nevű nemzetség a Tiszáig juthatott azon a címen, mert egy Traján nevű császár kétezer évvel ezelőtt ott uralkodott, én az egész Elúszott Földet, amit ti Európának hívtok, mely a miénk volt, vissza fogom szerezni. Briton tudósaitok azt is mondot-ták nekem, hogy ti, kik nem vagytok a napnak fiai, a majomtól szár-maztok. Ezek mind a mi majmaink voltak, tehát őseiteket tőlem kap-tátok. Rabszolgák vagytok és jövevények. Ezt ne felejtsetek el, mi-kor előttem hódoltok most és akkor, ha még egyszer fölkelek.

— Ama hosszúfogú és füstölgő britonok között, kik gyerekek módjára labdákat rugdalnak, tetszettek nekem ama törvények, me-

lyek szerint ha a nép lázong, nem mint az én időmben, a Fáraót üzik el, hanem az álomfejtőket. Ez nagyon bölcs berendezés. A Fáraó Így mindig nyugodt lehet, az álomfejtőket pedig folyton kergetik. A britonok, akikről azt mondták, hogy ti többiek is utánoztátok törvényeiket (az egyiptomi etikett szabályai szerint itt hallgatásba merültem), annyira bíznak a rabszolgánépben, hogy álomfej tőiket velük választatják s ezért megbízottakat, kiket képviselőknek hívnak, eldugott szobákban kigolyóznak, hogy a népnek tanácsába ültessék őket. Mindezeket jól megértettem és azért kérdezlek, az Elúszott Föld legelúszottabb földjének rabszolgája, hogy a ti kormányotok is annyira bizik-e népében, hogy, mint a britonok mondják, titkos szavazással küldi be a nép tanácsába kiszemelt rabszolgáit.

— Ó, felséges Királya a Királyoknak, a mi kormányunk nem a városok bűnös népében, hanem a falu őszinte és önzetlen gazdáiban bízik.

— Értelek, sápadt idegen. Ezért nálatok a városokban nyíltan kell leszavazni és a falvakban van csak titkos szavazás.

— Ó, Fia a Napnak, ne dobj ki kegyedből, amiért elmédet megfordítom. Kormányunk éppen megfordítva tett, a városokban szavaznak titkosan és a falvakban nyíltan, mert annyira bízik a falu népében, hogy tudja, hogy titkos szavazással egészen másképp szavaznának, mint nyíltan.

— Beszéded zavaros kezd lenni, idegen. Azt akarod elhíttetni velem, hogy a nép megbízottai mind ott voltak, mikor ezt a britonoknál nem ismert szokást meghozták?

— Felséges Fáraó, népünk megbízottainak több mint a fele nem volt ott, mikor ezt a törvényt meghozták, hanem másutt tanyáztok. Mert nálunk a nép megbízottai, kik ezért fizetést kapnak, nem kötelesek megjelenni. De a választók, akiket nem fizetnek, azokra kimondja a törvény, hogy kötelező a megjelenésük, A Fáraó arca elhalványult:

— Te rabszolgája az elúszott és általam visszaszerzendő földnek! Nem akarom hinni, hogy csúfot üzesz felségemből. Mondd nekem azt, hogy a ti kormányotok, álomfejtőitek, maga indítványozta, hogy a népnek kötelezően kell leszavaznia?

— Felséges király, a mi álomfej tőnk nem ezt indítványozta, hanem a néptanács őt leszavazta.

— Most már értelek, sápadt idegen. A britonokat követitek. Mikor az álomfej tőt így leszavazták, mindjárt elkergették és mást ültettek helyébe.

— Légy kegyes hozzám, ó Királyok Királya, nálunk nem így történt. Még aznap este a leszavazott álomfejtő tiszteletére lakomát rendeztek azok, akik leszavazták.

A Fáraó sápadtan felállt:

— Elég. Négyezeröttszáz esztendő alatt minden elvándorolt és kimozdult helyéből. A nap, az Isten, az arany és a józan ész is. Most visszamegyek kriptámba. Még jönni fogok, hogy az Elúszott Földet, akár majmok voltatok, akár emberek, ősi jogomnál fogva visszaszerzzem. De még várok. Sokáig kell várnom. Tudósaitok és álomfejtőitek a mi bebalzsamozásunk helyett egy új mérget találtak ki, amit minden népségteknek mirigyébe belecsepegtettek és most lassan mind abba pusztultok bele. Ezt a mérget párisi békekötéseknek hívják.

Tutenkamen erre eltávozott. Meglátjátok, sokáig nem fog szólni, csak várja, míg a nagy mérég elpusztítja az Elúszott Földet.

AUSZTRIA SZABADSÁGHARCBA INDUL.

Bölcs Akiba összeszedheti sátorfáját és begöngyölheti gyékényét, amelyen eddig azt az igazságot árulta a világnak, hogy „semmi sincs új a nap alatt.” Most lesz valami új a nap alatt. Ilyen még nem volt. Ausztria szabadságharcba indul. Ezt nem én találom ki, a „pénzügyi regényíró”. (A pénzügyi regényíró címet és jelleget díj- és illetékmentesen kaptam meg egy képviselő úrtól, aki, amíg miniszter voltam, úgy bókolt előttem, hogy mindig félttem, hogy a feje lágyára esik. Mihelyest megbuktam, mindjárt láttam, hogy nem esett a feje lágyára, mert azonnal köszöntvén utódomat, *Kállay Tibor* barátomat, a nagy lendületben hatalmasan belém rúgott, mondván: „ilyen pénzügyi regényírókra többé az ország gazdasági berendezkedését bizni nem lehet”. Ha a képviselő úr tudta volna, hogy Tibor barátom nem pénzügyi regényeket, hanem pénzügyi *novellákat* fog írni a forgalmi és kereseti adóról, talán mindjárt *Bud Jánost* köszöntötte volna föl, mert hej, „a szerelem.....állandó, csak a tárgya változó”).

Az osztrák szabadságharcot bejelentette Ausztriának egyik legnagyobb újságvezető és Európának egyik legelsőrendű lapja, a *Neue Freie Presse* 1925 október 9-iki esti számában egy hatalmas vezércikkben, amely így végződik: „Most következik az osztrák szabadság feletti döntés.” A cikk címe is jó: *Das gemütliche Damoklesschwert* (A kedélyes Damokleskard.)

Most már kissé össze kell szednem magamat, hogy egyik szavam a másikba ne öltsem. Körülnézek a szobámban. Van itt szabadságharc is, Ausztria is. Különös, hogy sohasem találkoztak eddig. Itt van a tolószekrényem legelső fiókjában egy fekete acélkard, belevesve Fringia: Franciscus Rákóczi in nomine gentis insurgit omnis. Ezzel verekedett egy Jókay a magyar szabadságért Rákóczi Ferenc mellett, amíg egy Károlyi el nem árulta a fejedelmet.

Itt van az erdélyi *Compilata* és *Approbata Constitutio* régi példánya. Az ükapám Bocskayvai és Bethlen Gáborral így verekedtek ki Ausztriával szemben a függetlenséget és vallási jogokat. Van azután családi *Corpus Juris*ünk is. Ezzel Verbőczitől kezdve vívtak

Ausztria beolvasztása ellen. S az asztalomon a maga kezeírásával Jókai arcképe, aki 1848 március 15-én kezdett új forradalmat.

Ezen az oldalon Ausztria nincs. Ausztria szobám *másik falán van*. Három nagy osztrák történetíró művét őrzöm, de egyikben sem találtam nyomát, hogy valaha az osztrákok szabadságharcot csináltak volna. Azaz, hogy pontos legyenek, Dél-Tirolban *Hoffer András* parasztvezérnek volt szabadságharca, ez igaz. Az is igaz, hogy császára cserben hagyta és az is igaz, hogy Ausztriának éppen ezt a részét, amely a Brenner-hágó alatt van, az olaszokhoz csatolták, és úgy latinositják, hogy nem csodálnám, ha holnap megjelenne Mussolini diktátornak egy dekrétuma, amely szerint Hoffer Andrást Andrea del Cortenak kell hívni.

A mai Ausztria, Alsó- és Felső-Ausztria, Salzburg, Karintia, Stájerország és Bécs soha szabadságharcot nem vívott. Ellenben azt olvasom, hogy Nagy Lipóttól kezdve, aki a Wien-folyó partján levő kishalászárosból fejedelmi székhelyet teremtett, a császárok minden országból minden kincset Bécsbe hordtak. Vannak az osztrák történetben is népies jelenetek. Például nagyon szép, ha a magyar koronázás hatalmas felvonulásával összehasonlítjuk, mikor a tiroli Landgrafot beiktatják. Ez sokkal kedélyesebb. A tiroli Landgraf megérkezik egy tehénnel. Erre egy paraszt a tömegből pofonüti. Mind a ketten tehén nélkül a templomba mennek. Ez a tiroli koronázás. Megható.

Miután az osztrák császárok mindent Bécsbe vittek, természetesen, hogy Ausztria szabadult meg legelőbb a Habsburgoktól. Amint IV. Károly egyik adjutánsa leírja, *Lammasch*, az utolsó nagy osztrák miniszterelnök, annyira sietett bejelenteni, hogy a keresztényszocialista párt is beállott a köztársaság kikiáltói közé, hogy az esernyőjét az előszobában felejtette. Ez eddig az osztrák szabadságharc egyetlen jelvénye.

Most azonban kezdődik a nagy csata. Ausztria nem tűri azt a jármot, amelyet rátettek és megkezdi szabadságharcát azért, mert mint a *Presseben* olvastuk, a Népszövetség egyik főtitkára, *Sir Arthur Salter*, tiltakozott az ellen, amit Genfben Franciaország keresztül akart vinni, hogy Ausztriát minden pénzügyi ellenőrzéstől mentesítsék. Egy hírlapi cikkben azt írtam annak idején e nevezetes próbálkozásról, hogy ha Ausztria nem tudta teljesen lerázni magáról a Népszövetség ellenőrzését, kellett ott lenni valakinek, aki Franciaországgal szemben ezt megakadályozta. Ez a valaki Anglia lehet. Csakugyan Anglia szólalt meg. Anglia kívánsága az, hogy Ausztria ugyan a népszövetségi ellenőrzés minden költsége alól felmentetik, de legalább annak vesse alá magát, hogy tíz esztendeig joga lesz a Népszövetségnek őt elméletileg ellenőrizni és még három évig az osztrák Nemzeti Bankban legyen egy (úgy látszik angol) ellenőrző. Ez az, amit Ausztria nem tűr, az

összes pártok tombolnak ellene és mikor arra hivatkoznak, hogy Magyarország sokkal súlyosabban csorbította meg önállóságát, mert hús esztendőre magára vette az ellenőrzést, kisebb kölcsönt kapott, – igaz, hogy viszont azt a jogot kaptuk, hogy nagyobb kamatot fizethetünk, – akkor az osztrák sajtó kimondja (némi célzással szól a gróf, íróné *Beniczkyé Bajza Lenke*): mi nem vagyunk Macedónia. Ausztria nem akarja eltérni azt, hogy ez a Magyarországhoz képest minimális és neki egy krajcárjába sem kerülő ellenőrzés meg legyen, mert önállóságáért és függetlenségéért harcba száll.

Ha jól emlékszem, annak idején a kormányt támogató összes magyar pártok kijelentették, hogy Magyarországnak olyan népszövetségi ellenőrzést, mint az Ausztriáé, nem szabad elfogadnia. Ebben igazuk is lett. *Nem olyan* a mi ellenőrzésünk, mert Ausztria nem nyugodott volna bele abba, hogy hús évig a nyakára üljenek.

Most Ausztria felkötötte a kardot. Különös okból pattant ki a dolog. Négy szemközt szólva, az Osztrák Nemzeti Bank kormányzója, dr. *Reisch* volt pénzügyminiszter, kissé elszólta magát, azt mondván, hogy nem szeretné, ha angol ellenőrző jönne be a Nemzeti Bankba, mert ők orosz váltókat leszámítottak a Népszövetségtől kapott pénzből. Az angolnak ez, úgy látszik, nincs inyére.

Most már leteszem a *Neue Freie Presse*t és felveszem az angol *Financial News* nagytekintélyű szaklapot és abban azt olvasom, hogy az angolok fel vannak háborodva. Anglia nemcsak pénzt adott Ausztriának, hogy talpraálljon, hanem egy külön törvényt is hozott, amelyben Nagybritannia elvállalja Ausztria hitelezőivel szemben az osztrákokért a készfizetői kezességét. (Sokat forgattam az angol törvényért, a Statute Boek-ot, de ilyen törvényt nem olvastam.) Ausztria el is fogadta a pénzt és most kisül, hogy annak egy részét kölcsönadta Anglia legnagyobb ellenségének, kiszállítván Oroszországba osztrák gyártmányokat, viszont a szovjet megtette azt a szívességet, hogy egyedül Bécsben épített külön pavillont a kirakó vásáron, a Herbstmessen. Az angolnak ez nem tetszik. Ő nem azért adott pénzt, hogy Ausztria az ellene áskálódó Oroszországot financozza.

Vizont értjük az osztrákok felháborodását. Nem elég az, hogy ők elfogadták a pénzt Angliától és a Népszövetségtől. Nem elég az, hogy felmentik az ellenőrzéstől és annak minden költségétől. Nem elég, hogy oly jó üzletet csinálnak kivitelben, hogy 1926. első felében az osztrák bevétel már csak a fele annak, ami tavaly volt, vagyis Ausztria kereskedelmi mérlege rendkívül kedvezővé változott. Mindez nem elég. Még azt is meg akarják tiltani az angolok, hogy ők az angol pénzt az oroszoknak adják kölcsön. Azt hiszem, az olvasó érzi a nagy felháborodást, ami az osztrák nép lelkén dühöng.

Ebből kell kitörnie az osztrák szabadságharcnak. Persze az ügy-

nevezett logika azt kívánná, hogy Ausztria *Angliának* menjen neki. De az angolok nagyon goromba emberek, mert az első nyikkanásra kitörök az embernek a *kamatlábát*. A szomszédnak van esze és a *Népszövetségnek* megy neki, annál is inkább, mert ő a dédelgetett rajkója a genfi sóhivatalnak.

Tekintetes Haza, méltóságos Világ, nagyméltóságú Népszövetség és Kapcsolt részei! Most legyünk elkészülve arra, ami még nem volt. Ausztria megindul Genf ellen. A fegyverzet már készen van. A háború anyagi részét fedezi Attila kincse, *amelyet tőlünk vittek el* Felveszik II. Lajos páncélját, *amelyet tőlünk vittek el* Fejükre teszik Bocskay koronáját, *amelyet tőlünk vittek el* Azután felülnek az arlbergi vonatra, melyet *az antant pénzén* villanyosra alakítottak. És így megérkezik Ausztria Genfbe a nagy csatára. Ilyen csihi-puhit még nem látott a világ.

Kedves Nénémasszony-Népszövetség, most már ajánlom, hogy vegye fel a legkiváltázottabb viganóját. Azután még valamit mondanék. Nagyon félttem, hogy valami szégyen ne essék az új familiánkon, mert *mi* már ismerjük a szomszédot. Nagyon jól tud levetköztetni. Kedves Nénémasszonnak meg az eddigi erkölcsi bizonyítványai, magunk között szólva, kissé gyengén állnak. Először is tudjuk, hogy kedves papája Wilson tanár úr, de a házasságot nem törvényesítették Amerikában és így Nénémasszony zabi gyerek maradt. Hát ezt a keresztlevelet jó lesz nem sokat mutogatni.

Van azután a magyar telepesekről is egy siralmas levél. Ezt is jó lesz az asztal fiókjában hagyni. Még két bizonyítványa van Nénémasszonnak. Az egyik a mosszuli. A törökök és angolok egyformán felügyelnek kegyelmedre, mert ha a háziszabály 16-ik szakaszát, amelyet mind az ötvennégy gyermeke aláírt, kegyeskedik betartani, akkor most a világ összes hatalmait össze kell szedni, hogy Törökországot és Angliát elzárják pénzügyileg, gazdaságilag és végül megtámadják hadilag. Hát ezt nem ajánljuk. Van azután itt még egy bizonyítvány, amelyet a nagyhatalmaktól méltóztatott kapni, a korfui ügyben, ahol Mussolini kijelentette, hogy egy nagyhatalmat nem kaphat a Nénémasszony, úgy, hogy eddig egyetlen szerelmes rajkója van, Ausztria és ez a Szeپی is neki indul most. Jó lesz előle elmenekülni.

(Az igazat megvallva, Mussolini diktátor kollégámnak nem nagy szerencséje volt. Olyan szépen indult az a korfui kérdés. Két olasz tábornok Görögországban autózik az albán határ mellett. Az albánok ősi skipetár szokás szerint megölik az olaszokat. Olaszország elégtételt kap Görögországtól. Bocsnatkerést és pénzt, ezt megkapják. De ez nem elég. Egy éjjel megmozdul az olasz tengeri hajóhad, megjelenik Korfu szigete előtt, a mely úgy van odaékelve az olasz csizmaszár és görög patraszi partvidék közé, hogy elzárja az Adriát. Az olaszok

hősiesen küzdenek. Egyetlen ágyúlövessel leterítenek egy régi toronyt s abban megölnék tizenhárom ártatlan embert. Erre partraszállnak az olasz csapatok, fölhúzzák az olasz zászlót. És most érdekes elolvasni az akkori olasz lapokat. Ezek szerint az Adria kulcsa ezután Olaszországé, Olaszország nem rendelheti magát alá a népszövetségi szerződésnek, amelyet aláírt, mert ő nagyhatalom. Négy száz évvel ezelőtt Korfu már egyszer Olaszországé volt, tehát történelmi jogai vannak. Az olasz Aquila Imperiale kibontja hatalmas szárnyát és Korfura letelepszik. Most jön a szerencsétlenség. Kisült, hogy az olasz admirális, aki egyetlen lövéssel tizenhárom ártatlan embert megölt, tévedésből tizenhárom menekült örményt végzett ki, akik *amerikai védelem* alatt állanak. Hja, ezt nem tudtam – mondja Mussolini. Mihelyt ez a szó, *Amerika* megjelenik, az olasz lobogót bevonják, az olasz matrózok elmennek, az olasz hajóhad elvonul és Olaszország elfelejti Korfut. Lettek volna ott tizenhárom magyar telepesek, Korfu még ma is Mussolinié volna, a Népszövetség jóvoltából.)

Az osztrák nagy szabadságharc tehát meg fog kezdődni. Nekünk is lesz részünk benne, mert az osztrák két fronton támad. A második front úgyszólván készen van. Az osztrák hadsereg elbujt a francia kereskedelmi szerződés rácsa mögé és onnan beleharapott Magyarországba. Nem arról van szó, hogy francia pezsgőt, camember sajtokat olcsóbban lehet ezután beszállítani, mert nálunk úgy sem tudja ezután senki sem megfizetni, hanem arról van szó, hogy Franciaországnak olyan kedvezményeket adtunk, amelyeket a legnagyobb kedvezmények alapján Ausztria magának lefoglalt és abban a pillanatban, mihelyt ezt megtudta, kijelentette, hogy a magyar bor vámját nem törli el, ellenben felemelte a magyar liszt vámját.

Vagyis az osztrák szabadságharcban mi tökéletesen győztünk, amennyiben sikerült a közös vámterület összes hátrányait megkapnunk, a közös vámterület minden előnye, a nagy gazdasági egység és aranyvaluta nélkül. Ez lesz az osztrák szabadságharc lefolyása.

Amivel fejtegetésemet végzem, az nem egy pénzügyi regényírónak fabulája. A valódiság bizonyítását a királyi ügyészségünk rögtön elrendelheti, mihelyt megfejtette azt a sok keresztretjvényt, amelyet neki minden olvasónak be kell küldeni, hogy cenzúrázhassa, amin az egész külföld agyonnevetheti magát. Valóságos történet, amit itt elmondok, tanukat hozhatok bőven.

A nyarat abban a kertben töltöttem, ahol tavaly, vagy tavalyelőtt gróf *Bethlen István* miniszterelnököm időzött. Ugyanabban a szobában laktam, mint Bethlen István és ugyanazzal a kutyával, *Caesarral* sétáltam, amely őt kísérte. Ezt a Caesart én megfigyeltem. Szent-bernáthegy-i és magyar vizslának a keveréke. Érdekes volt látni, hogy tör ki rajta az öröklött tulajdonság. Először a *szentbernáthegy-i* fajta

mutatkozott, mert ha völgyben mentem vele, rögtön felszaladt a legmagasabb hegyoldalra és ott oly erősen kezdte kaparni lábával a földet, hogy a fagyökereket is kiirtotta. Ez annak az őznek a maradványa, amelyik a Szent Bernát-hegyen a hóban a megfagyott utasokat kikaparta, míg a barátok odajutottak segítségül.

A Caesar azonban *magyar* is. Mikor előttem ment és kis tacsók, pincsik kergették, harapták, rájuk sem nézett. Cigány és egyéb nemzetiségőt nem érdekl. Hanem szembe jött az utón egy vele egyenlő magasságú osztrák Spitz-kutya. Rögtön kiütött a háború. Spitz és Caesar összeverekedtek. A Spitz mindig elszaladt, csakhogy a Spitznek több esze van, mint Caesarnak . . . Mikor egyszer megyünk, a Spitz, amelynek hegyes orra van, kidugta ormányát egy kerítés mögül és beleharapott a Caesar orrába, aki nem tudta ezt viszonzni, mert tompa magyar orrot adott neki a természet. Alig tudtuk bekötözni a vérző orrát.

Caesar azonban *magyar* és ennél fogva ismeri a párbaj kódexet. Eltűnt. Egész nap nem tudtam megtalálni. Este a kertész hozta be. Még mindig ott ült a kerítés előtt és várta, hogy kijön az osztrák Spitz, hogy *egyenlő feltételek mellett* felvehesse a mérkőzést. De az osztrák Spitz nem jött ki. Ezért azt mondtam Caesarnak:

– Kedves Caesar, mi ketten ne búsuljunk. Minden szabadságharchoz kellene sebesültek. Enélkül nincs a dolog. Ez az üzansz. Mi ketten leszünk a nagy osztrák szabadságharc sebesültjei és nagyon jól fogunk járni. Mert a bécsiek mindent elkövetnek az idegenforgalom emelésére. Lueger városa cionisták kongresszusával töltötte meg szállodáit. A bécsi opera háta mögött van a Duna folyó szobra. Ott van a Tisza-folyó szobra is a magyarság kedvéért, de hiába erőltetem eszemet, a Tisza sohasem folyt Ausztriába.

Mi fogunk kapni egy szabadságemléket a Stoss Ím Himmelgasseban. És meglátod, Caesar, minden március 15-én, amikor kilebelen a tavasz lehellete, ki fog vonulni az osztrák veterán zenekar és eljuttassa a mi emlékünkre ezt a harci riadót, nekünk magyaroknak: Oh, du lieber Augustin! Es le tesznek az emlékünkre egy virsli tormával. A virsli a tied lesz, a torma nekem jut, mert a tormától néha jól fogok sími.

LÁZONG A SZOMSZÉD.

A genfi sóhivatal 1926. tavaszi ülészsaka a rendesnél is nagyobb nyöszörgések között nyílt meg és még kevesebb eredményt hoz, mint eddig. Miután Németország belépett a Népszövetségbe, nem kevesebb, mint négy állam jelenti ki, hogy ha nem kapnak ök is állandó helyet a tanácsban, akkor kilépnek a szövetségből. Ez egészen világos, mert hiszen a Népszövetség célja az volt, hogy kegyelmes urak a genfi tó partján pipeskedjenek rosszul alkalmazott szanálásokkal és jól alkalmazott pávatollakkal. Hogy minket hogy fognak számon kérni, nem tudom. Egy bizonyos, hogy Ausztria nagyon röviden szerepelt a műsoron, dacára annak, hogy néhány hétig Ausztriának legösibb része, Tirol, lázongott és a Népszövetség döntését követeli. Nem tudom, az olvasó mennyire kísérte figyelemmel a bécsi és olasz lapokat, ahol meglátható, hogy mivel a párisi békék Tirolt a Brenner-hágóval kettévágták és annak déli része Olaszországnak jutott, 250.000 németosztrák rekedt Olaszországban s Mussolini kijelenti, hogy ezeket viszszalatinosítja, mert valaha latinok voltak. Ezzel nem sérti meg a békeszerzödéseknek a nemzeti kisebbségekre vonatkozó szakaszát, mert ö nem tekinti kisebbségnek, hogy az a kétszázötvenezer német ott van. Ezért betiltotta a német iskolázást, leszedette a német cég-táblákat a falakról s a német szerkesztöket az újságokból és ha jól tudom, nyolcvanezer német családnak parancsolta meg, hogy olasz nevet vegyenek fel. Végül fenyegetően felemelte öklét, hogy a Brenneren túl is átvizsi az olasz zászlót, ha emiatt valaki meg mer mukkanni. A tiroliak ezért lázonganak és szidják – nem Mussolinit, ami nagyon veszélyes volna, nem is a Népszövetséget, amelyhez a békeszerzödések szerint menniök kellene, hanem a saját kormányukat. Tirol a legösibb része Ausztriának. Merán mellett ott van Tyrol ösi vára, amelynek szellös kemnátáit végigjárva gondolkoztam azon, hogy a középkori ösök milyen keményhátú emberek lehettek, mikor a vadbörökön itt aludták át éjszakáikat. Ez Ausztria igazi alapja, Bécs későbbi császári telepítés. És most az így elszakított 250.000 östirolit Mussolini kinevezi olasznak, a „Tirol” szót is eltünteti, a kerületnek „Felső Adige” a neve s jaj annak, aki nem hiszi el, hogy ö

mindig római volt. Persze. Egyszer rómaiak voltak. De ezen az alapon az óbudai izraelita hitközséget is fel kell oszlatni, mert 450 évig ott a római katonák táboroztak. A tiroliak egyik gyűlést tartják a másik után, mert eltápassák őket. Hiszen Hofer András onnan indult el Napóleon ellen, Walter von der Vogelweide ott énekelt, a Nibelung-ének ott keletkezett. Most ez mind olasz. Mussolini azt mondja, hogy ő Dantét teszi a bozeni német költők helyébe. Ez nagyon különös lesz, mert az én Dante-kiadásomban Dante felszólítja a német császárt, hogy jöjjön be Olaszországba és csináljon rendet. Vajjon mit gondolhatott Mussolini, mikor Dantét idézte a tiroliak elnyomására? Az bizonyos, hogy Olaszország nem tűri, hogy a tiroli kérdésből kisebbségi kérdés legyen és a Népszövetség azzal foglalkozzék. Ő maga nyomja el a németeket és ahhoz neki nem kell segítség. Ezek a jámbor tiroliak a napóleoni háborút kivéve, soha a politikában másképp nem szerepeltek, mint bőrnadrággal és nagy golyvával, különben a császárnak voltak hű fegyveresei. Politikai háborúságuk legtökéletesebb mértéke az, amit Kralik Richard leír „Österreichische Geschieh teljében, amelyet tudtommal az osztrák középiskolákban tanítanak, elmondva, hogy mikor Napóleont a szent szövetség száműzte Elba szigetére, felesége, az osztrák Mária Lujza, visszajött atyjához kisfiával, a reichstadti herceggel Bázelen át Ausztriába. A tiroliak nagy politikai fogadtatásra készültek és amint Králik leírja, a hazatérő hercegnőnek és fiának, a római királynak diadalívet állítottak, amelyen politikai tudásuk egész tartalma volt felírva: „Hier ist Tirol.” (Itt van Tirol.) Erre mi már régen rájöttünk, mikor Kisigmádon a templomra ráírták: Készült itt helyben. Tiroltól több nem telt. Azonban népgyűléseken kavarg, ökölbe szorítja a kezét, sőt meg is mutatja az öklét a saját kormányának, mert nagyon fáj nekik ezeréves népük olasz elnyomása. Valamennyi gyűlésen elfelejtik, hogy van egy Népszövetség és nekik van egy st.-germaini békéjük, amely biztosítja a kisebbségek jogát s ennél fogva a Népszövetséghez kellene menni, ha lázongani akarnak Olaszország ellen. De ezt nem teszik. S ennek két oka van.

Az egyiket így olvassuk: A Népszövetség, mondják az olasz lapok, fog Ausztriával foglalkozni, hogy 12 millió schilling kölcsönt engedélyezzen műtrágya beszerzésére és 40 tejszövetkezet megalakítására. Erre jó nekik a Népszövetség.

De van egy másik okuk is. Mihelyt ők joguk szerint a Népszövetséghez mennek, mert igazságtalanság érte őket, Magyarország is odamehet Nyugat-Magyarország miatt. Mert amikor a st.-germaini békét a legyőzött Ausztria megkötötte, az érte harcoló Magyarország testéből elvett egy darabot. Mi nem kétszázötvenezer, hanem négy-százötvenezer embert veszítettünk és ezt Ausztria azzal indokolta,

hogy Bécs éllemezése miatt szüksége van arra a területdarabra, mely a Fertőig terjed. Ma tudjuk, hogy ebből semmi sem igaz. Bécs éllemezése nem függ össze Nyugat-Magyarországgal, még kevésbbé fog vele akkor összefüggni, ha a Népszövetség még tejszövetkezeti kannakkal is ellátja egész Ausztriát és ezért mi ugyanakkor visszakövetelhetjük Nyugat-Magyarországot, mikor ők Déltirol elolaszosítása miatt szót emelnek. Nagyon fáj a tiroliaknak? Egész a szívük mélyéig hat? Elhiszem. De ha nekik fáj az a kétszázötvenezer ember, nem gondolnak arra, hogy itt van a szomszédban egy másik ország, amelynek az fáj, hogy kétharmadrészét vették el és három és félmillió magyart, akiknek szintén nem ismerik el a kisebbségi jogát s hogy ezek közül négyszázötvenezer magyar állampolgárt maga Ausztria kebelezett be? Ha nekik nagyon fáj Tirol, amit értek, nem jut eszükbe, hogy itt a trianoni határon innen van egy másik nép, amelynek még jobban fáj az, hogy ők, a szövetségeseink, hasítottak bele a mi testünkbe? Holott soha meg nem hódítottak minket, már pedig az olaszok győztek a vittoria di veneto-i csatában Ausztria ellen.

Nagyon szeretném abban a nagy lelki háborúságban, amely napról-napra nő, osztrák barátaimat megkérdezni, emlékeznek-e arra, hogy az utolsó pillanatban nekem még volt egy tervem, amellyel még sokat meg lehetett volna menteni? A st.-germaini béke már be volt cikkelyezve, ennél fogva a nagyhatalmak arra az álláspontra helyezkedtek, hogy Nyugat-Magyarország az osztrák békében már Ausztriának adatott. Akkor én egy formulát ajánlottam, amely nem volt új, mert az 1867-i osztrák-magyar és az 1868-i magyar-horvát kiegyezésből volt lemásolva. Ott is volt egy vitás területrés, Dalmácia. Dalmáciát az osztrák törvény osztráknak vette és Ferenc József császár így szentesítette. A magyar törvény Dalmáciát magyarnak tartotta! és Ferenc József magyar király így szentesítette. Végül abban történt megegyezés, hogy miután a két fél nem tud megállapodni, a tényleges állapot marad fenn addig, amíg kiegyezést nem kötnek. Ez volt az; én formulám a nyugatmagyarországi kérdés megoldására. Az osztrák st.-germaini békében maradjon benn, hogy az egész úgynevezett Burgenland (mindenesetre Burgok nélkül) Ausztriáé. A trianoni békébe tétessék bele, hogy Nyugat-Magyarország Magyarországé marad és alkalmazzuk az 1867-es és 1868-as formulát, amely szerint ez a terület a tényleges tulajdonosnál marad addig, amíg a két ország egymással meg nem egyezik. Miután akkor még nem a népszövetségi tejskannáról, hanem arról volt szó, hogy azért kell Ausztriának ez a darab magyar föld négyszázötvenezer magyar állampolgárral, mert Bécsnek kell éllemeznie, én felajánlottam azt, hogy erről a területről zárt vonatokban vámmentesen szállítjuk Ausztriába az éllelmiszereket. Különösen főzelékekről és tejtermékekről volt szó. Nem lett volna jó ezt elfö-

gadni? Akkor most lenne egy erkölcsi alap, amellyel Ausztria a Népszövetséghez megy és a déltiroliak elnyomása ellen fölemelheti szavát. Ausztriában is vannak gondolkodó fejek, nekik is ismerniök kell Kant elemi szabályát, hogy ha valakivel tárgyalok, először bele kell magam találni az ő gondolkodásába. Gondolkodjanak az osztrákok a mi fejünkkel és akkor meglátják, hogy az ő kisebbségi jogait akkor játszották el, mikor elvették Magyarországtól azt, amit ők Burgenlandnak hívnak s amely sohasem volt Ausztria. Megtetézhethetném ezt az okoskodást azzal, hogy Ausztria nem győzött le minket és befejezhetném azzal, hogy Ausztria Magyarország tiltakozása ellenére ment a világháborúba, mert a magyar kormány vissza akarta tartani s miután belementünk, kitarottunk mellette hűségesen, míg végül el nem vettük mindketten s erre ők elvették még ráadásul tőlünk, azt hiszem, cseh segítséggel, a mi nyugatmagyarországi véreinket. Eddig csak mi éreztük ezt a sebet, most érzi Ausztria is. Addig Ausztria nem szólhat a kisebbségi jogok védelméről, amíg Nyugat-Magyarországot nekünk vissza nem adja. A gazdasági érv, amellyel magunknak ezt a kárpótlást követelték, azóta semmivé lett, a minoritási elve pedig vagy van, vagy nincs. Ha van, akkor Magyarországra nézve is van, a magyar államnak is lehet német minoritású lakossága Sopron körül és akkor Ausztria is védheti az ő déltiroli német minoritását Olaszországgal szemben. De ha nekünk nem adja vissza a mi kisebbségünket, milyen alapon fog Mussolini olaszosító politikájával szemben állást foglalni? Ezért lázong Tirol. Ez a lázongás nem is fog elülni.

Hogy a Népszövetség tehetetlen, az nem újság, ezt már többször láttuk. De újság az, hogy a Népszövetség kedvence, Ausztria, nem meri igénybe venni a Népszövetséget, mert ha megtenné, akkor vissza kellene menni a st.-germaini és trianoni békék alapjaihoz és ezekben az alapokban megtalálná Magyarország igazságát.

Még egy másik oka is van Ausztriának, hogy dacára az ősi Tirol borzasztó sérelmének, mely feltétlenül a Népszövetség elé tartoznék, éppen a Népszövetség előtt hallgasson s ez az, hogy végre megvan az osztrák-magyar kereskedelmi szerződés, amelyet Ausztria a Népszövetségnek és a Népszövetség főmozgatóinak köszönhet. Franciaország a nyakunkba vetette a pányvát, mikor a francia-magyar kereskedelmi szerződéssel az önálló magyar vámterületet tönkre tette. Ezzel belekényszerített bennünket az osztrák gazdasági szerződésbe. Mihelyt ezen az úton megindultunk, megállás nem volt sehol. Diplomáciánk dilettáns lefetyelése meghozta gyümölcseit. A bécsi diadalmi cikkeket írtak, az önálló magyar vámterület eltűnt. Helyette van egy új, amelynek az eredménye az lesz, mint az egyik vezető bécsi lap írta, hogy többé nem fog tizenegyezer szabó, tizenegyezer bőrmunkás és kétezer kalapkészítő munka nélkül lézengeni, mert Magyar-

országon fogják eladni portékájukat. Nem gondolnak arra, hogy ha ezeket a Népszövetség segítségével munkába állítják, tizenegyezer magyar szabómunkást, tizenegyezer magyar börmunkást és kétezer magyar kalapkészítőnőt kell nekünk elbocsátani, mert ezek maradnak munka nélkül? Ezért én értem Ausztria lázongását és rögtön velük fogok lázongani, mihelyt megértik azt az igazságot, hogy nemcsak Olaszország igazságtalan Ausztriával szemben, hanem Trianon meg sokkal gonoszabb Magyarországgal szemben.

BÉCS.

Bécs az operettek, kiállítások és kongresszusok városa, ezért Páneurópa is ott akar megszületni. Bécsset, azt mondhatnám, századokon át gyakorolták császárai arra, hogy a vendéglátás sportját űzze, keringővel, goblenekkel, kedves humorral és a pénztárcák gemütlich kiszivattyúzásával. Ha most nézzük az 1815-iki bécsi kongresszus aktáit, azt olvassuk, hogy Bécsnek a kedvessége volt az oka, hogy a kongresszus oly sokáig tartott, hogy Talleyrand ezt a híres mondást röpítette világgá: „A kongresszus nem halad, hanem táncol” (Le congres ne marche pas, mais il dance). Tudvalevően I. Sándor orosz cár, a szent szövetség megalapítója, volt az előtáncos és több ízben figyelmzették, hogy ne forogjon annyit, mert felborítja az európai egyensúlyt. Azóta a császárok belenevelték Bécsset ebbe és hol antiszemita, hol cionista kongresszust rendeztek, aszerint, amint az a világ hangulata szerint a bécsi szállodákat és mulatóhelyeket megtöltötte. Hogy a mai bécsi gondolkodás milyen a Habsburg-urolkodókkal szemben, akik a mi pénzünket, a horvátokét és a lengyelekét mind Bécsbe fektették bele, hogy kongresszusok, operettek és kiállítások rotundájává műveljék ki, annak jellemzésére el kell mondanom egy történetet és bár sikamlós dolgokat nem szeretek, szó szerint kell adnom, mert igaz. (Egy kis jóleső megbotránkozás az élet fűszeréhez tartozik.) Tény dolog, amit itt leírok. Egy barátom a nyáron elment az ischli császári villába, amelyre mi magyarok igen jól emlékezünk. Sokszor ott döntöttek sorsunk felett és a híres ischíi klauzula is ott született meg. Az ajtóban egy öreg kertész kapargál.

– Meg lehet nézni a császári nyaralót? – kérdi a magyar.

– Az attól függ, – feleli az osztrák kertész és a markát tartja.

Miután ettől függött, barátom megfelelő borralalót adott és a császári villa látható volt. Az öreg kertész végigvezeti barátomat a kerten és akkor a magyar azt kérdezi:

– Szokott itt valaki nyáron lakni?

– Igen, – felel a kertész, – a Habsburg-mispóchéból jön el valaki.

Barátom megdöbben. Ezt a kertészt bizonyosan a szociáldemokrata kormány hozta ide gereblyézni.

– Maga szociáldemokrata?

– Dehogy, – feleli a kertész, – én még az öreg császárral jöttem ide, mikor a Schratt ide beköltözött.

Ez a bécsi felfogás császárról, politikáról, színészetről és kongresszusról. Ilyen miliőben nyílt meg tavaly a páneurópai kongresszus. Lukács György tisztelt barátom csakugyan teljesítette kötelességét. Felszólalt Trianon ellen és hangoztatta, hogy magyar kérdés is van e nemzetközi gyülekezetben. Éppen úgy megtette kötelességét, amint nem mulasztotta el akkor, mikor Brüsszelben egy a Ballplatzon nevelkedett volt külügyminiszterünk aláírta a románokkal való megállapodást, amely a magyar földbirtokosokat kisémmizi. Lukács György megtagadta ennek az okmánynak az aláírását. Most is hű volt önmagához és hozzánk és ha a politikus Politisz elnök ezért meg is róttá, négy szemközt bizonyosan igazat adott neki. De ez az a mód, amelyet a volt nemzetgyűlés kiküldöttei eddig mindig elmulasztottak Kopenhágától Prágáig és a finn tavakig hirdetni a világnak azt, hogy van magyar kérdés és az nincs megoldva, hirdetni annál is inkább, mert most nincs emigrációnk, mint volt 1849 után, mely nekünk dolgozik, hanem van Károlyi Mihály jazz-bandája, amely ellenünk muzsikál.

A kongresszus legfőbb szónoka természetesen a kitűnő és lelkes gróf Coudenhove-Kalergi volt, akit roppantul ünnepeltek. Bécs azt mondja, hogy Páneurópának fogják hívni azt, amit ő elképzelt, tehát Európai Egyesült-Államnak, vagy európai vámunióknak, – mindegy. Ennél a szónál érdemes megállni. Az európai vámunió gondolata magyar gondolat. 1885-ben Matlekovits Sándor, a szabad kereskedelemnek ez az örökké fiatal bayardja vetette fel, mikor az akkori országos kiállítás alkalmával egész Közép-Európa közgazdái, Schmoller Gusztáv berlini egyetemi tanár vezetése alatt Budapesten ülést tartottak és Matlekovits eszméje nagy visszhangra talált. Mondanom sem kell, az olvasó úgylis kitalálja, hogy Németország volt az első, amely erre a gondolatra vámemeléssel felelt – ellenünk. És most már gróf Coudenhove-Kalergit kérem, hogy nemes hevével kezdje el ezt a vámuniót Ausztriában. A magyar kormánynak figyelmét fölhívtam arra, hogy amióta a Népszövetség Ausztriát megszervezte, megsegítette, nálunknál százszor jobb helyzetbe hozta, pénzzel ellátja, az osztrákok a defenzív gazdasági politikáról egyszerre csak áttértek az offenzívába. Elfogadtak a szocialista párt támogatásával egy olyan vámtarifát, amely kínai fallal veszi körül Ausztriát, tehát ellene van nemcsak Magyarország érdekeinek, hanem az egész páneurópai mozgalomnak is. Ha hozzáteszem, hogy Csehország, amelynek külügyminisztere, dr. Benes, sürgönyben üdvözölte a páneurópai kongresszust és minden jót kívánt céljainak megvalósításához, ugyancsak Magyarország ellen nagy védvámot teremt, hogy a magyar malom-

ipart és mezőgazdasági kivittelt tönkre tegye, akkor Coudenhove-Kalergi tudni fogja, hogy mielőtt bármiféle vámunióról beszélne, először az osztrák és cseh vámtarifát kell lerombolni, hogy Magyarország és a többi állam ezekkel az országokkal közlekedhesek.

Akik azonban egy egységes vámunióra gondolnak, valamit elfelejtene. Egységes vámunió egységes pénzrendszer nélkül lehetetlen. Kellene tehát egy egyesült európai valuta. Most azt kérdelem: ki hiszi el azt, hogy a svájciak hozzá fognak járulni ahhoz, hogy a svájci frank annyit érjen, mint az osztrák schilling, vagy a magyar pengő, vagy a hollandok mikor fogják odaadni aranyfedezüket ahhoz, hogy a francia és olasz valutát alátámasszák? Hiszen a latin pénzunióknak, amely rokonnépeket fűzött össze békés időben és amely Svájc, Franciaország, Belgium, Görögország és Olaszország között jött létre, ennek is kimúlás lett a vége. Amíg valaki a körnek ezt a négyesítését, vagyis azt, hogy hogyan lehetne közös vámterület külön valutával, meg nem fejtí, addig semmiféle vámunió itt nem lehetséges.

Igenis, lehetséges azonban más, amiről, sajnos, kevés szó esett. Először is legalább addig menjünk el, hogy az útleveleket eltöröljük. Hiszen békében és Budapestről San-Franciscoig utaztam útlevelem nélkül és senkinek eszébe nem jutott megkérdezni, ki vagyok. Hozzáteszem, Amerikában még arra sem voltak kíváncsiak, hogy hova megyek. Bementem a boltba, vettem ezer mérföldet és az ezermérföldes tekercsből a kalauz levágott annyit, amennyit utaztam. Hogy hova megyek, ahhoz a Pacific-vasútnak semmi köze nem volt, mert ő tényleg a fuvar árát akarta rajtam behajtani, de a magámdolgaimra nem volt kíváncsi. Ma azonban, ha Fiúméből utazik valaki Bécsig, ötször, ha pedig a régi Orient-expresszen akarna menni, vagy esetleg Rómáig akarja folytatni útját Budapestről, ha jól tudom, tizenötször nézik meg, hogy ki fia-borja, nem-e veszélyes betörő, vagy – bocsánatot kérek – nincs-e rendőri felügyelet alatt. A másik, amit keresztül kell vinni – és ez az első, ha Páneurópára egyáltalán számítunk – a szó szabadsága. A postát és sajtót át kell eresztetni minden határon. A Pesti Hírlap egy száma eljutott, keresztülörve az ellenünk felállított szellemi barrikádot, egy levált részbe. Azt mondom, Csehszlovákiába, mert nem ott volt. Olyan levelet kaptam, hogy meg kellett törölni a szememet. Nem azért, mert a Pesti Hírlapról és nem azért, mert az én cikkemről volt szó, hanem azért, mert örülnek, hogy magyar nemzeti újságot kaptak. A helybeli intelligencia összegyűlt, letették a lapot az asztalra és felköszentették minket, a lap munkatársait. Oly ritkaság ma a leváló részeken egy magyar nemzeti újság, mintha egy csendes-óceáni szigeten jelennék meg egy angol yacht. A páneurópai kongresszusén meg kell kérdezni, oly gyenge-e az újonnan alakult s a *mi* testünkben kiszakított államok belső állaga, hogy néhány újság-

lap már szétveti azt? Ha pedig nem olyan gyenge, hanem oly erős, mint ők mondják, mi értelme van annak, hogy az egyszerű betűt és szót eltiltják? Ez az első, ami nélkül nincs Páneurópa és ezt, ha még egy kongresszus lesz, hangoztatni kell a magyar kiküldöttek, akár rendreutasítja érte az elnök utólag, akár nem, mert ez a mi nagy igazságunk.

*

A páneurópai mozgalom csakugyan megindult. Belgium, Franciaország és Németország óriási acélgyárai megkötötték a középeurópai acéltrösztöt. Francia lapok hozzátesszik, hogy ezzel Németország fölénye előtérbe lép és közös érdekek szálai nyúlnak át a határokon, amelyeket annyi vér festett. Ez Páneurópai

*

A magyar választókerületek beszámoló zuhatagában egy ellenzéki vezér ezt mondotta: „Elég volt nekünk a nyugati kultúrából. Tisztelt uram, éppen ez az, arait a kisantant kivan tőlünk, mert azt akarja, hogy hagyjuk ott Nyugat-Európát és menjünk vissza valahova Turánba, Ázsiába. Ez Pánázsia!”

MIRE MEGVÉNÜLÜNK?

A volt Stáció-, most Baross-utca és a Koszorú-utca sarkán volt az a sárga ház, ahol egyszerre láttak napvilágot Jókai „Mire megvénülünk” című regénye és e soroknak írója. Furesa ház volt ez. Hátul istálló, amelyben a lovak lábai megpókosodtak, mert bár Jókai lovakat vett, Jókainé sohasem engedte azokat befogatni. Az udvaron három hatalmas újfundlandi kutya, Szolimán, Zulejka és Néró. A kut körül gyöngytyúkok és csirkék hápogtak. Baloldalon volt Jókaiék lakása, hosszú folyosó, amelyen gyerekipóm minden nap végigkopogott, végig fikuszok és pálmák. Az ebédlőben ült Jókainé Laborfalvy Róza, öreg korában is fejedelmi nő, római arcéllal, Volumnia tekintetével. Körülötte a legkülönbözőbb állatok sokasága: macskák, kutyák, mókusok. Benn a sarokszobában rózsaszínű gyertyák fénye mellett a világ legnagyobb álmodója írta a „Mire megvénülünk”-et. A regény első címe kérdőjellel végződött, így: „Mire megvénülünk?” Azt kérdi benne, hogy mi fog elkövetkezni, mire a vénség ránk tör és felelt is rá különösen. A regény főalakja, Lóránt, mindenben csalódik, fegyvert fog maga ellen, de a családja kicsavarja kezéből. Ezt álmodta Jókai. Milyen különös ... A házat, ahol születtem, azóta lebontották, de nem lehetek panaszos, a hálás nemzet rólam is megemlékezett. E helyen egy emléktábla van, amely előtt naponként sokan és sokáig állanak. Ez van ráírva: „Feltételes megállóhely.”

Mire megvénülünk. Mi lett akkorára? Egy más világ. Egy összetört Magyarország és egy különös emlék. A világháború legcsodálatosabb eredménye az volt, hogy miután Magyarország Ausztriáért ment

ugratta, mégis Ausztriának adtak oda egy darabot Magyarországból, amihez hasonló eset az emberiség történetében nem fordult elő. Azt a legyőzöttet jutalmazták meg, aki belement a háború megkezdésébe. Tehát Nyugatmagyarországból Burgenland lett. Jókai nem ismerne rá. Miután Ausztria folyton panaszkodik a külföldnek, annyit fektet be a levált magyar részbe, amennyit negyven év alatt nem tudunk ott elkölteni. Külön vasutat építettek, amely Wiener-Neustadthoz közelebb hozza Kőszeget, a Fertő taván gőzhajózási vállalatot alapítottak,

Bécsben autóbusszvállalatok jöttek létre, hogy a Burgenlandot – amely szót azelőtt soha senki nem ismerte – meglátogassák. A kis Savanyúkúton nagy épületek emelkednek, kiállítás is volt ott, vagyis a magyar nyomorúság helyett külföldi pénzen, igaz, hogy összesírt pénzen, nagy lendület. Szinte minden erejét ide koncentrálja Ausztria, csakhogy minél jobban elszakítsa tőlünk. És a furcsa az, hogy egyhez nem mer hozzányúlni.

Jókai, mikor álmodott, a magyar szabadelvűség híve volt, az is maradt egész politikai pályáján. Ennek a szabadelvűségnek a tetőpontját a magyar egyházpolitika a polgári házassággal érte el. Az osztrákok, akik nagyrészt klerikális vezetés alatt állanak, a levált Nyugatmagyarországon mindent meg mertek változtatni, csak a szabadelvű magyar egyházpolitikai törvényeket voltak kénytelenek életben tartani. Az osztrák polgári törvénykönyv házassági joga oly bonyolult, hogy minden nap van válópör, ahol vagy az erkölcstelenség törvényesítettik, vagy a törvényesség lesz nevetségessé, mert jelenleg a tulajdonképpeni régi Ausztriában a helyzet az, hogy ha katolikus ember elválnak hitestársától, akkor a polgári hatóság, a Landeshauptmann ad neki engedélyt, hogy új házasságra lépjen. Ez Dispensehe. De a törvény ezt a házasságot nem ismeri el és Így törvényesen engedélyezett házasságokat a bíróság felbont, sőt erkölcsteléneknek minősít összes következményeikkel együtt, mihelyt azok elébe kerülnek. Ebbe a bonyodalomba az összes osztrák jogászok furfangos esze sem bir rendet hozni, ez a helyzet szétdől száz és száz családot. Csak egy helyen van lelkinyugalom, Nyugatmagyarországon. Mert ott magyar törvény van, egy magyar törvény, amelyet a liberalizmus hozott. Azt a nyugatmagyarországi embert a mi választójogunkkal nem tudjuk idecsalni, mert ő már hozzá van szokva a haladottabb nyugati titkos szavazáshoz, nálunk pedig a falvakban a nyilvános szavazás erkölcstelensége dívik. A sajtószabadságunk sem csábítja ide, mert Ausztriában esküdtszék van, nálunk nincs. De egy van, ami ide tartja, a házassági jog. Az maradt meg neki Magyarországból és ez a szabadelvűség eredménye.

Amint Magyarország 1867-ben, önállóságra jutván, nem merte hatályon kívül helyezni az Erdélyben behozott osztrák polgári törvényeket, mert Ausztriának volt magánjogi rendszere, mi pedig, mint a protekciók tipikus nemzete, sohasem bírtunk egy magánjogi rendszert kiépíteni, úgy megfordítva, a magyar szabadelvűség nagy felháborulása, amely az egyházak felekezeti házassági joga fölé egy egységes magyar állami jogot teremtett, nemcsak nálunk biztosította a felekezeti békét, hanem ott él, hogy a magyarságot hirdesse azokban a részekben is, amelyeket mi sohasem fogunk Burgenlandnak hívni, akárhány száz milliót is fektet bele Ausztria, hogy Bécshez ölelje.

Érdemes elgondolkozni azoknak, akik a szabadelvűségben egy

csökevényt, elmaradt gondolkozást látnak, amellyel szemben akár a reakció, akár a szociáldemokrácia, vagy a fassizmus jogosult és nem veszik észre azt a nagy vonzóerőt, amely íme, egyetlen nagy szabadelvűségben, az egyházjogban nyilvánult meg.

Mire megvénültünk, eltűnt a szabadelvűség. Nem is hiszem, hogy megérjem feltámadását. Pedig míg a numerus clausus taszító erőt fejt ki, kikergetve 2500-3000 ifjút az országból, megakadályozva, hogy az itthon nevelt magyar fiúk diplomájukkal a levált részekben letelepedve, ott fenntartsák a magyarságot, tehát lerombolja a kötelekeket a levált részekkel, addig ez az egy piciny szál, amelyet Wekerle és Szilágyi nagy elméje alkotott s amit Jókai oly lelkesen szavazott meg, az egyházpolitika törvénye összeköti velünk Nyugatmagyarországot és Ausztriának minden kölcsönkért pénze, a császártalanná lett császárváros minden ragyogása nem elég, hogy elfeledtesse velük azt, hogy magyarok voltak, mert a családi életben, a házasságban most is ott lakik Magyarország. így vénültünk meg s így felelhetünk Jókai kérdésére.

A „Mire megvénülünk” regény folytatása ezután az, amint Jókai leírta, hogy főalakja, Lóránt, nem találja meg többé helyét a világban, visszavonul, az emberekkel nem érintkezik és kertjében várja a nagy Véget.

A. E. I. O. U.

Ha-ha-ha! Az ember ritkán nevetethet ebben az elkámficsorodott világban, *de most mégis* kacagnom kellett. Egy *régi* könyv akadt kezembe, Mária Terézia idejében nyomták 1745-ben Bécsnek városában. Szerzője Gheien úr, címe Wienerische Beleuchtungen, Bécsi kivilágosítások. A könyvben az van elmondva, hogy nagy ünnepély van a császárvárosban, mivel Mária Teréziának másodszor született Károly főherceg nevű fia. A hétéves háború izgalmi közben tudvalevően minden évben született egy főherceg a bécsi Burgban. E „höchstgewünschte Geburt”, nagyon kívánatos születés tiszteletére megbízott az udvari poéta, hogy transzparens kivilágosításokat szerkesszen Bécs házaira és azokat nagy sikerrel véghez is mívelé. A legragyogóbb és leghatásosabb közöttük ez volt: A. E. I. O. U. (Austria erit in orbe ultima, magyarul szólva: Ausztria fog utolsónak megmaradni ezen a világon.) A hofpoéta szép verszetben meg is magyarázza ezt:

*Österreich also fest wird stehen
Bis der Himmel und Erd' vergehen.*

(Az osztrák császárság meglesz, mikor a föld és ég már elmúltak.) A hofpoéta neve Johann Karl von Newenstein.

Úgy látszik, nem jól találta el a próféciát. Föld és ég megvan, de az akkori osztrák monarchiából egy császárság nélküli Ausztria maradt, ahol egyáltalában nem akarnak transzparensket gyújtani új főhercegek születésére. Maradt azonban egészen más. Egy kis Ausztria, melynek legelső dolga volt a birodalom minden részéből odahordott császári vagyont magának lefoglalni. Még Bocskay koronáját sem akarja nekünk kiadni. Ugyanakkor pedig annyira nem akar tudni az osztrák császári házról, hogy a múltkor, amikor háromszáz nyomorba jutott udvari lakáj nyugdíjának valorizációját kérte, a következő idézést bocsátotta ki: Tekintetes (Wohlgeboren) Habsburg-Lothringeni Zita úrnőnek. Maradt azonban annyi, hogy Nyugat-Magyarországot elszelték tőlünk és mindegyre kezdődik a Németországhoz való csatlakozási mozgalom. A berliniek tudniillik elhiszik azt, hogy az osztrákok csatlakozni akarnak és ezért Löbe, a német reichsrat elnöke máris nagy propagandafelolvasást tartott Bécsben. Röttön el is érte a hatást, az olasz lapok kíméletlenül megtámadták

Németországot és Ausztriának különféle jókat helyeztek kilátásba, ha nem csatlakozik.

Így marad Ausztria utoljára magnak és még ma is sikerül neki hol a Népszövetségtől, hol az antanthatalmaktól elszedni minden jót Magyarország elől, amely miatta ment háborúba és miatta ment tönkre a békében. Legjellemzőbb erre, hogy mikor a Népszövetség a pénzügyi szanalást Ausztriában és Magyarországon is keresztülvitte, két egészen más eredmény állott elő. Nemcsak abban, hogy Ausztria nagyobb kölcsönt kapott, hogy érte a külföldi hatalmak biztonságot vállaltak s elengedtek neki minden hadikárpódást, Magyarországnak pedig kisebb kölcsönt adtak, a saját pénzünkön szanaláltak minket és szanalás címén a nyakunkba sóztak egy jóvátételt. Hanem amikor ez az állami szanalás beteljesedett, Ausztria gazdasági szanalást kért a Népszövetségtől, ami nálunk teljesen elmaradt, mondván éppen, hogy ő a legutolsó az államok között, amint már a transzparens is ezt hirdette 1745-ben. A legkülönösebb dolog itt következett. A Népszövetségnek megesett a szíve Ausztrián és kiküldte két szakértőjét, W. T. Layton-t és Charles Rist-et. Ezek nagy tanulmányukat tavaly be is nyújtották a Népszövetségnek s ennek utolsó két fejezetében, melyek egyike (a IV.) belső gazdasági kérdésekről, másika (az V.) Ausztria gazdasági jövőjéről szól, azt ajánlják a Népszövetségnek, hogy tegye lehetővé, hogy Ausztria gazdasági közvetítői szerepét mennél jobban betölthesse, tehát a szomszéd államokkal mennél kevesebb akadállyal folytathassa kereskedelmét, ipari és mezőgazdasági cseréjét. A Népszövetség ennél is tovább ment. Magyarországnak meghagyta, hogy engedelmeskedjék ennek a kívánságnak s így jött létre a szerencsétlen külkereskedelmi provizórium és így kötöttük meg a nyomás alatt az osztrák kereskedelmi szerződést, amelyet az osztrákok húztak.

Mihelyt Ausztria mindezt megkapta, vagyis először a pénzügyi szanaláshoz szükséges milliókat, másodsor a jóvátétel elengedését, harmadsor a magyar kereskedelmi szerződést, tehát a magyar vámtarifának feldöntését, abban a pillanatban mit olvasunk? Ausztria nem akar utolsónak maradni a világon és a jövőre készül azzal, hogy hátat fordítva minden népszövetségi ajánlásnak és saját könyörgésének, most egy új vámtarifát készített, amely nemhogy közeledni akarna hozzánk vagy a többi szomszédhoz, hanem az eddiginél sokkal hatalmasabb módon el akar zárkózni tőlünk. Itt azután nem ismer kíméletet. Bauer, az osztrák szociáldemokrata párt vezére, kimondja, hogy az, hogy a magyar búza és rozs megdrágul, tehát az osztrák munkás kenyere, nem olyan fontos, mint az, hogy ők magas vámtarifát kapjanak. Nincs még egy ország, ahol egy munkáspárt vezére ezt merte volna hangoztatni. És csakugyan mindennek nekiindul a tarifa, ami egyáltalában kézzel elérhető. A plajbász vámját

háromszorosra teszi, a borotvát nyolcszáz aranykoronáról kétezer aranykoronára és nincs olyan áru, ruha, cipő, vaj, hús vagy gabona, nem is szólva a vasgerendáról és lámpáról, amiből ő, hogy Ausztriát gazdagítsa, ne akarná a külföldet megadóztatni. Mert itt fordul most meg az osztrák gazdasági politika. A könyörgéseknek vége van, azok elérték a céljukat, tehát átmegey a defenzívából a támadásba. Elkészítette új nagy fegyverét és a távozó osztrák parlament azzal a nyugodt öntudattal mehet majd haza, hogy a nagynémetek a németek ellen, a szociáldemokraták a munkások ellen és valamennyi párt Magyarország ellen elkészített már egy oly vámtarifát, amely Bécs gazdagítását és azoknak a gazdasági cseréknek a megszakítását jelenti, amelyekért Genfben ment könyörögni Ausztria, amely nem akar a világon utolsónak maradni.

Hogy teteje is legyen a dolognak, a szociáldemokraták fentebb említett vezére, dr. Bauer, még a gabonamonopóliumot is be akarja hozni, mert így még jobban meg lehet zsarolni Magyarországot. Hiába nézek szét feljegyzéseim között, hiába kutatom át könyvtáramat, ehhez hasonló vámpolitikai sakkhúzást, amikor a szociáldemokrata párt áll be árdrágítónak csak azért, hogy a külföldön előbb már bevádolt szomszédokat megadóztassa, erre nem tudok példát találni. A népek közeledésében, a gazdasági csere kifejlesztésében, abban a törekvésben, hogy a volt monarchia népei, ha széttagolva is, legalább meg tudjanak élni, úgy látszik, Ausztria csakugyan mindent elkövet, hogy utolsó legyen és beváltsa jelszavát: A. E. I. O. U.

Most már ez az ő dolguk is, a mienk is. Ők a magukét nagyon jól elintézik. Mi, azt hiszem, a mienket igen rosszul, mert valahányszor a Népszövetség Genfben összeül, összes félhivatalosaink azt trombitálják, hogy Magyarországot sokkal jobban fogadták, mint Ausztriát. Tessék megnézni az eredményt, amit mondtam, de tessék megnézni mást is. Ausztria semmiféle jóvátételt nem fizet. Magyarország pedig most fog rájönni arra, hogy 1927. június 30-án már 2,500.000 aranykoronát kell fizetnünk és ez az összeg évenként nőni fog, míg 1943. december 31-én már hétmillió aranykoronát fogunk fizetni a magyar adózók zsebéből idegen országnak azért, mert szanálnak minket, vagyis a külső szanálás belső elvérzést jelent. Magyarom, ez kellett neked! Nem az, hogy magad építsd fel magadat és megtartsd pénzügyi függetlenségedet, hanem meghajolj a Népszövetség előtt, amely utoljára megcsapol és mi elhitejtük magunkkal, hogy jobban járunk, mint Ausztria. Csakugyan jobban járunk, amennyiben végül igaza lesz nálunk Carlyle-nak abban, hogy az adóhordóba nagyon mélyen verjük be a csapot. Ez lesz a magyar szanálás eredménye, ha közben nem lépünk a Népszövetség elé új kéréssel és akkor, de csak akkor Ausztria letörölheti híres mondatát, mert nem ő, hanem mi leszünk az utolsó: Hungária erit in orbe ultima!

TRIANON.

Mikor a magyar békeküldöttség vonata Parisba megérkezett, először gondos rendőri és katonai felügyelet mellett lefényképeztek minket, azután autó-omnibuszokba csomagoltak, amely szépen elkerülte a főútvonalakat, a gyönyörű nagy operának csak a kupolája hátulját láthattam. Ujjlenyomatot nem vettek fel rólunk. Másnap olvastam a *Matin*-ben, hogy a párisiak csalódtak kijövetelünkben, a „magyar küldöttség túlságosan szerény ruhában jelent meg”. Úgy látszik, azt gondolták, hogy ha nem is kócsagos főveggel, de legalábbis cifra szűrben és pici ezüst gombokkal fogunk a vasutból kiszállni.

Neuillyben egy kis kacér palotában szállásoltak el. Mikor szállásunkon mosdani kezdtem, a pincér benyitott s *ijedve* kirohant: – Bon Dieu, hiszen ezek nincsenek tetoválva. (Itt meg, úgy látszik, indiánokat vártak bennünk.) A palota kitűnően volt berendezve, apró kis csigalépcső, süppedő, hangfogó szőnyegek, nagyszerű tükrök. A tükrökre igen fontos szerep várt. Az egyik szobában volt egy tükör, mely egész a mennyezetig ért. Egyszerre csak megfordul a tükör és kijön belőle: – gróf Bethlen István, Magyarország jelenlegi miniszterelnöke. Én azt hittem, hogy egy Jókai-regényben vagyok, még a lap-számát is meg tudtam mondani, hogy hol, az Aranyember ötödik kötetének abban a fejezetében, mikor a komáromi Brazovics-házban a Szent György-kép a falon megfordul sarkaiban és kilép belőle a száműzöttnek hitt Tímár Mihály, hogy megnézzé Tímeát. Csakhogy én nem Jókai-regényben voltam, hanem a kegyetlen valóságban, nem Komáromban, hanem Parisban és nem azért küldtek ki, hogy nagyszerű meséken tűnődjem, hanem hogy a békemunkánál valami segítséget tegyek. A tükörnek azonban nagy feladata volt, mert vannak rosszul nevelt francia férjek, akik akkor is utána loholnak feleségüknek, mikor arra semmi szükség nincs. Ilyenkor, míg a férj a kilinccsel megbirkózik (ami maga egy másik remekmű volt), a tükörben a hölgy eltűnik és a férj egyedül találja legjobb barátját, akivel folytathatja megkezdett beszélgetéseit afelett, hogy Caillaux-t guillotindra kell-e tenni, vagy a pénzügyminiszeri székbe. (Caillaux azért jut eszembe, mert a mi utcánk-ból látható volt az a szanatórium, ahol ő hazaárulási idegbetegségben

feküdt Clemenceau uralma alatt.) Az én szobám gyönyörű ablakából egy fát láttam, amelytől megrémültem. Nem vagyok babonás ember, pedig elég okom volna rá: pénteken születtem és pénzügyminiszter voltam. A fára az volt felírva: Ültetettett *1526-ban*, – éppen a mohácsi vész esztendejében és ez volt csakugyan a mi második Mohácsunk.

A bizottság működése lassan kezdődött. Először a különféle hatalmak adták át megbízó leveleiket. Egyszerre csak Honduras köztársaság is jelentkezett, hogy vele békét kössünk. Nekünk fogalmunk sem volt arról, hogy Hondurassal háborúban vagyunk, ezért Bécsbe kellett sürgönyöznünk, ahonnet megtudtuk, hogy miután az Észak-amerikai Egyesült-Államok Németországnak hadat izentek és Honduras Amerikával tartott, mi pedig Németországgal, ennél fogva Hondurassal is békét kell kötnünk.

A franciák nagy különbséget tettek ellenségek között. Míg a németek béketanyáját drótsóvényekkel vették körül, nekünk magyaroknak becsületszóra elhitték, hogy nem lépjük át Neuilly kapuját engedelem nélkül. Ezt a becsületszót meg is tartottuk. Csak egy barátunk járt túl a franciák eszén, de ő is csak a francia valutapolitikát tréfálta meg, – ő mindennap húszszor bement az állatkertbe és kijött annak a túlsó kapuján. Nem azért tette ezt, mintha egy kenguruba lett volna szerelmes, hanem mert valutapolitikát üzött. Valahányszor bement, papír 5 frankossal fizetett és visszakapott 4 ezüst frankot, 4 ezüst frank pedig négy *svájci* frankot jelentett. Így lassanként sikerült Neuilly környékét lecsapolni az ezüst pénztől.

Egyetlen jóbarátomat sértettem meg a hosszú internáltság alatt, ez báró Lers Vilmos volt. Őneki, aki a nemzetközi jognak legjobb ismerője volt Magyarországon, az a rossz szokása volt, hogy a legrégebbi vigéc anekdotákat mondotta el az asztalnál. Én ezt három napig kibírtam, de akkor megcsipett az ördög és Lers Vilmosnak, aki a Szepességből származott, azt mondtam, hogy úgy látszik, a lőcsei kalendárium második kiadásának a kefeleenyomatán dolgozik. Ettől kezdve Lers nem tréfált többet, hanem rettenetes bosszút állt. Egy hét múlva újságlapot szerkesztett, melynek csak két első sürgönyére emlékszem. Ezek a következők: „Budapest, 1920. február 1. *A kormány elhatározta, hogy minden állást az arra legalkalmasabb egyénnel fog betölteni. A kormánynak ez az elhatározása országszerte a legnagyobb elkeseredést keltette. Budapesten tüntetésektől tartanak.*” Második sürgöny: „Budapest, 1920. február 2. *A kormány a Magyar Távirati Iroda útján félhivatalosan kijelenti, hogy alaptalan rosszakaratú koholmány az a hír, mintha ő minden állást a legmegfelelőbb egyénnel akarna betölteni. Erre a nyugalom az egész országban helyreállott.*”

Amint elzártságunk engedni kezdett, megláttuk azt, hogy a mi sorsunk már előre meg van pecsételve. Aki valamely minisztériumban

dolgozott, tudja, hogy ha egy beadvány érkezik például a pénzügyminiszterhez, az kiadja „véleményes jelentéstétel végett” a pénzügyigazgatóságnak, Budapesten az adófelügyelőségnek vagy az illetéki szabási hivatalnak. A mi egész kötetekre menő védekező iratainkat a nagyhatalmak így adták ki véleményadás végett a cseheknek, románoknak, jugoszlávoknak és lengyeleknek. Amit mi válaszul kaptunk vissza, az nem a nagyhatalmak elhatározása volt, hanem a későbbi kisantanté. Ezért oly rettentő a trianoni békének minden szava.

Amit mi akkor így ösztönszerűleg megéreztünk, azt a későbbi közzétett emlékiratok tökéletesen igazolták. Wilson titkára két kötetben adta ki feljegyzéseit és okmányait és azokban megállapítja először azt, hogy Wilsonnak fogalma sem volt Európa földrajzáról (a fiumei kérdésről!), másodsor, hogy idegbajban szenvedett már akkor, mikor Newyorkból elindult és ez a neurasthéniaja fokozódott a sok hercehurca között, melyben Európán végig vitték. Lloyd George-ról német forrásokban is olvasható, hogy buzgón golfozott, mikor béketárgyalások alatt a táviratokat neki felolvasták és egy német jelentés szerint, mikor azt mondták neki, hogy Transsylvania (Erdélyt) Románia akarja, azt kérdezte volna, *hogyan hol van az a város?*

Így az egész diplomácia francia kézben fonódott össze és a kisantant szöcsövein át harsogott a mi fülünkbe. Egészen világos az, hogy Franciaország először nem akarta Nyugat-Magyarországnak Ausztriához való csatolását, nagy oka volt *ehhez*, félt – aminthogy ma is fél – hogy Ausztria Németországgal egyesül és akkor még egy nagy darab földet lakosaival együtt ellenségéhez visz át. A többi hatalomra nézve teljesen közömbös volt Nyugat-Magyarország sorsa. De mert Magyarország hónapokig veszekedett azon, hogy Friedrich István jogforrás-e, vagy nem és így nem tudott oly kormányt alakítani, melyet az antant elismerjen, az osztrákok ügyes politikával nekimentek és sikerült nekik Nyugat-Magyarországot is elszedni tőlünk. Magunknak köszönjük tehát balsorsunknak ezt az utolsó kalapácsütését is,

A szerződés irtózatos hurokja így tökéletesen a nyakunk köré fonódott. Semmi segítség nem volt. Történt ez ugyanakkor, amikor a nagyhatalmak közül egyetlen egy sem akart Magyarország részéből egy darabot is magának elfoglalni, kivéve Olaszországot, amely Fiumét akarta megkapni – Jugoszláviától! Szálljunk magunkba és ne szidjuk ezért az olaszokat. Mert mi volt az igazság? Negyven esztendeig túrtük azt, hogy Fiumében volt egy kormányzósági palota, abban egy kormányzó és egy pár magyar tisztviselő, akiknek senki a világon nem engedelmeskedett. Ez volt fenn a hegyen. Lent a városban volt egy nagy kaszárnya, abban volt egy horvát tábormeg, akinek egy horvát ezred engedelmeskedett. Odaát pedig, a nagy óra alatt, ült a „Rappresentanza” (olasz nyelven) és egyetlen törvényt végre nem hajtott,

amelyet Budapesten hoztak. A bizottságokat senkisésem alakította meg, melyeket a magyar parlament Fiúméra kiterjedőleg is megparancsolt. Mi pedig mindezt negyven esztendeig nem láttuk.

Hegedűs Sándornak az volt a gondolata, hogy Fiúmében, ahol annyi magyar pénzt dobtunk a tengerbe, hajójáratokat szervez meg. Ezen azután meg is bukott. (Hihetetlen gondolat is egy tengeri kikötőbe tengeri hajókat járatni!) Fiume megünnepelte a „Megmentő” olasz királyt, de hajók nem járnak a kikötőjében. Lassanként fű fogja kiverni a szép mólókat.

A többi nagyhatalom Magyarország területe iránt semmiképen sem érdeklődött. Ezért Trianon igazi története két részből áll: az úgynevezett nagyhatalmak rétegéből, mely elnézett Magyarországot felett és a kisantant kívánságaiból, amely szétszedte a Kárpátok medencéjét. Mindkettő mögött pedig a magyarság irtózatosszerű veszekedése, párttusája és elkésett politikája lappangott és tetőzte be a mi pusztulásunkat.

DR. BENES.

Húsvéti harangok szólnak és a színházakban Parsifal mennyei motívuma hangzik: Jézus szemei tekintenek az emberiség szenvedésein keresztül. Szobámban ülök és sírok, először történik, hogy nem magamat siratom, hanem az összes győzteseket és legyőzötteket.

Talán e könnyek tárgyilagosságra bírnak. Én, a legyőzöttek leglegyőzöttebbje, a bukott magyar miniszter, ha magam körül tekintek, arra a meggyőződésre jutok, hogy dr. Benes ma Közép-Európa legkiválóbb államférfia, aki a monarchia romjaiból népének önálló államot emelt. A Parisban folytatott tárgyalások alkalmával mindig meg tudta akadályozni azt, hogy a monarchia helyreállíttassék és a későbbi években, midőn a két legnagyobb győztes állam, Anglia és Franciaország, összekülönböztek, mindig Benes volt az, aki Parisban, Londonban vagy Genfben a legszerencsésebb formát találta meg arra, hogy a szövetséges hatalmakat egy jegyzőkönyv felvételére rábírja. *Most is azon van, hogy Lengyelországgal, sőt talán még Oroszországgal is barátságos tárgyalásokat kezdjen.* Kétségtelenül ő a kisantant megalkotója, amely Magyarországot drótsövényekkel vette körül.

Igyekszem minden irigységet és keserúséget elfojtani magamban, hogy kiváló tulajdonságait tárgyilagosan megítélhessem, bár *mi* magyarok szenvedtünk legtöbbet általa. A cseh sajtó gyakran Európa Bismarckjának nevezi Benest. Ez gyengéd túlzás. Julius Caesar óta csak egy Bismarck született és *nézetem szerint a legközelebbi Bismarckot a boldog amerikai földrész fogja teremni.* Ezek politikai óriások, akik világot alkotnak. Dr. Benes egészen más tényező, *ő nem tartozik azon egyéniségek közé, kik világeseményeket idéznek fel, hanem azokhoz, akik a világeseményeket nemzetük részére kihasználják.* Természete inkább id. gróf Andrássy Gyulára és az olasz Cavourra emlékeztet. Mindenesetre elsősorban áll. Annál meglepőbb, hogy Magyarországot és néha Ausztriát is kijelentéseiben milyen különös módon kezeli. Magyarországon a prágai szenátusban tartani szokott beszédeiben *vagy fagyosan keresztülsiklik, vagy pedig kijelenti, hogy a magyar felsőházzal szülő törvényjavaslatot még felül fogja vizsgálni.*

Ha jól tudom, dr. Benes egyike a Népszövetség legbuzgóbb tag-

jakiak. E szövetség szabályzata, amelyet, sajnos, igen jól ismerek, a nagy és kis nemzeteket egyenjogúaknak tekinti és miután Magyarország és Csehszlovákia is egyenjogú tagjai a Népszövetségnek, *igen groteszkül hatna, ha például a magyar minisztérium arra határozná el magát, hogy Csehszlovákia törvényjavaslatait felülvizsgálja atekintetben, hogy a rutének autonómiájukat tényleg megkapták-e, vagy hogy a cseh parlament némely pártja az ismert szeszpanama ügyében nagyobb alkotást hozott-e létre, mint a magyar felsőházzal szóló ártatlan törvényjavaslat.*

Azt hiszem, hogy Bismarck sohasem tett volna ily kijelentést. Mikor ez az óriás hatalma tetőpontján állott, mikor Franciaországot legyőzte, a német birodalmat megalapította, emellett Oroszországot féken tartotta és egyik kezével a Samoa-szigeteket, a másikkal Nyugat-Afrikát hódította meg Németországnak: sohasem jutott eszébe, hogy a francia szenátus alapszabályait, vagy – tisztelettel mondván – a Samoa-szigetek alkotmányát akarja felülvizsgálni.

Ezt az álláspontomat nemcsak Magyarország, de Ausztria miatt is úgy mondhatnám, egész Európa vegetatív élete szempontjából ki kell emelnem. Nem tudom kiverni fejemből egy rendkívüli böcs és nagyhatású könyv emlékét, mely a világháború alatt, gondolom 1916-ban, Amerikában és Angliában jelent meg. E könyv címe – nagyon jól megjegyeztem – a következő: „Bohemia case for independence” (Csehország joga az önállóságra). *E mű szerzője dr. Benes.* Arra kérném a csehszlovák köztársaság nagytekintélyű miniszterét, olvassa át mégegyszer ezt az érdekes könyvet és akkor különös következtetésekre fog jutni. Ott ő saját népe önállóságáért és a monarchia szétdarabolásáért küzd. Az utóbbi tekintetben oly messzire megy, hogy mindig számszerűleg megjelöli, hány cseh ezred adta meg magát az oroszoknak és szerbeknek. De még ennél is tovább megy és ez az, ami a mostani helyzetre nézve fontossággal bír. Dr. Benes kitűnő munkáját Csehországra és Morvaországra vonatkozó, gondosan összeállított statisztikai tabellákkal látja el és ezekkel azt igyekszik bizonyítani, hogy Csehország és Morvaország más területrészek nélkül, mint önálló állam fenn tudja magát tartani. Etekintetben oly részletekbe bocsátkozik, hogy a széntermeléstől a cukorrépaművelésig mindent felhoz, amit alkalmasnak talál arra, hogy az angol és amerikai polgárok előtt szemléltető módon bizonyítsa, hogy Csehország és Morvaország együtt teljesen önállóan fenn tudják magukat tartani és további terjeszkedésre szükségük nincs.

Könnyen el tudom képzelni, milyen nagy sikere volt e könyvnek az angolul beszélő világban, – hiszen e könyv megjelenése után kezdtek csak Washingtonban az önálló Csehország kérdését szellőztetni – mert egyszer már beutaztam Amerikát és ismerem ezt a nagyszerű népet, amelynek kezeibe most a világtörténelem le van téve. A „bus-

ness” mögött, a napi *üzlet* mögött minden amerikaiban ott szunnyad a „selfgovernment” gondolata, az az ösztön, hogy minden népnek és népecskének joga van önmagáról rendelkezni, de egyiknek sincs joga arra, hogy önkényét más népekre kiterjessze. Mély megindultsággal állottam Philadelphiában az egyszerű „Independence Hall”-ban, ahol az amerikai népek e nagy gondolatát Washington hirdette és soha nem fogom elfelejteni Carlyle halhatatlan szavait, melyeket a „French Revolution”-ban megírt: „Boston kikötője fekete lett a teától és ekkor kezdte meg a demokrácia győzelmi útját, mely a világot meg fogja hódítani.”

Benes könyve, valamint a bölcs és filozófáló Masaryk propagandája elhitették az angol és amerikai néppel, hogy a csehek nem akarnak egyebet, mint *önkormányzatot*. Eziránt az amerikai nép megértéssel viseltetett, aminthogy a cseh nép is ezért küzdött. *Ha Csehszlovákia igen tisztelt miniszterének könyve csak egy szótaggal is megemlítette volna, hogy a csehek a tótokat és a kárpáti ruténeket, valamint ott lakó nagy magyarságot és becses németségét szintén saját államukba akarják bevonni, hogy ilyen módon oly államot alkossanak, amelyben a lakosságnak több mint fele a cseh nyelvet nem ismeri, sohasem tudta volna az angol-amerikai világot meggyőzni arról, hogy a „Bohemias case for independence” mögött zsákmányolás rejtiözik.*

Ezért merem állítani, hogy *Benes*, a kiváló államférfi, *saját könyvével a legnagyobb ellentmondásban áll* és ezért merészelem megkockáztatni azt az állítást, hogy Benesnek most, miután népe részére önálló államot alkotott és Európa politikájában vezető szerepet visz, ha memoárjait mégegyszer átolvasná, ugyanarra az eredményre kellene jutnia, amelyre én jutottam, hogy tudniillik *nem az amerikai népszellemnek megfelelően történik az, hogy Magyarország olyan elbánásban részesül, mint amilyent először is a trianoni békeszerződés folytán, másodsor a határkiigazítás elmaradása folytán és harmadszor a reárártott gazdasági nehézségek folytán napról-napra eltűrni kénytelen.*

Nincs jogom hozzá, hogy Csehszlovákia érdemes külügyminisztere felett kritikát gyakoroljak, de nem tudom elfojtani azon legbensőbb meggyőződésemet, hogy *összes fáradozásait, amelyek arra irányulnak, hogy a szétszakított Európából jegyzőkönyvek által egy eleven kontinenst foltozzon össze, meghiúsítja egy másik politikus, az a Benes, aki a prágai szenátusban Magyarország felett felügyeleti jogot akar gyakorolni és aki sem Magyarországnak, sem Ausztriának nem adja meg egy egyszerű és szolid gazdasági közeledés lehetőségét.*

Nekünk magyaroknak tíz év előtt nem volt fontosabb dolgunk, minthogy a magyar parlament házszabályrevíziója felett egymással futballt játszunk. A különböző pártok izzó gyűlölettel küzdöttek egymás ellen és az részesült a legnagyobb tapsban, aki a politikán a leg-

nagyobbat tudott rúgni. Ebben az időben dr. Benes buzgó sportember és labdarúgóbajnok volt. Ha ő erre még emlékszik, akkor nem fogja lekicsinylően megítélni azt az igénytelen nézetemet, hogy *ennek a futballpolitikának egyszer mégis véget kell vetni, mert különben nemcsak Magyarország és Ausztria, de egész Európa tönkremegy.*

Húsvéti asztalomnál ülök és keserves könnyeket hullatok győztesekre és legyőzöttekre gondolva, mert ha tovább is így folynak a dolgok, akkor az egész európai kontinens sorsa meg van pecsételve.

VÉNASSZONYOK NYARA.

Amint a fenti cégtáblám mutatja, cikkem diplomáciáról szól.

Köszönöm, jól vagyok. A nyáron szerencsésen átestünk s miután legfőbb kiviteli cikkeink közé tartozik a magyar operettek gyártása, amelyek minden külföldi városban szerepelnek, felhívom operett-szerzőinket és íróinkat arra, hogy készüljenek a „Pangalosz” című operett verselésére és megzenésítésére. Ritkán volt ilyen kitűnő csemege. Egyszer felhívtam már a fentnevezett urat, hogy vigyázzon, mert baj készül, de ő nem hallgatott reám. Csak így történhetett, hogy mikor legmelegebben ült egy szigeten, elfogta egy hadihajó és mert a hajó kapitánya Pangalosz pártjára állott, a többi hadihajó ezt a naszádot lövöldözte; ugyanakkor társát, a hadügyminisztert, ki éppen szemlét tartott a csapatok fölött, elfogták s végül kiszült, hogy Pangaloszné öexcellenciája selyemcsempészettel foglalkozott egy masamódüzlet számára. A szöveg tökéletes. Zenei motívum gyanánt ajánlom a régi Népszínház kitűnő operettjének, a „Kanári hercegnődnek dalait, amelyekből különösen a kórusok számára a „Kedves generál Patakéz és Kedves generál Bumbardosz, Bumbardosz és Patakéz, Patakéz és Bumbardosz” használhatók fel.

Nagyobb színjáték folyt le Genfben. A színpalak itt is recsegték, de végül is maga az ünnepély megtörtént, Németország belépett a Népszövetségbe s egyelőre szónoki sikert aratott. Németország ezzel erősebb lett, de a Népszövetség kezdi rosszul érezni magát. A délamerikai államok azon igen praktikus és a mai kényszeregyezsége világban érthető álláspontra helyezkednek, hogy tagjai ugyan a Népszövetségnek, de tagdíjat nem fizetnek. Brazília kilépett és oly veszekedés támadt azon kérdés fölött, hogy Spanyolországnak állandóan legyen-e széke a Népszövetségben, vagy csak időközönként, hogy végül Hispánia is megunta ezt az állapotot és kijelentette, hogy „nem ér a nevem”. Ezt ugyanis így szokták kiáltani a gyerekek, mikor szembekötösdit játszanak.

Egy jelenettel azonban a Népszövetség adós maradt. Elképzelem magamnak azt, hogy valamely kisebb állam, például Kína, csekély 400 millió lakossággal, képviselője útján fölvetné azt a kérdést, hogy

a népszövetségi szabályzat értelmében csak oly állam lehet tagja a *nemzetek ligájának*, amely a világháborúból származó kötelezettségeinek eleget tett. Hiszen előbb Magyarországnak, majd pedig Németországnak a fölvétele azért húzódott oly sokáig, mert ezt a kötelezettség-teljesítést a Népszövetség tanácsa még nem látta befejezettnek. Most ez a négyszázmilliós Kína a nem egészen negyvenmilliós Franciaországtól azt kérdezhetné, hogy eleget tett-e mindannak, amit a világháborúban ígért. A kínai követ véletlenül átutazott az Egyesült-Államokon és félfüllel hallotta, hogy Franciaország annak az Uniónak, amelynek Kínában nagy-nagy érdekeltsége van, megszámlálhatatlan milliárdokkal tartozik és fölvehetné azt a kérdést, hogy Franciaország ezek után tagja maradhat-e a Népszövetségnek és különösen, hogy a tanácsban szónokolhat-e Németország és Anglia mellett, – igen vagy nem. A válasz, azt hiszem, meglepő volna. A francia közmondás szerint a nevetségesség öl és Franciaország, mely mindjobban elveszti a súlyát a Népszövetségben Németország otléte miatt, arra a különös eredményre eszmélne, hogy nem vacsoráznak vele kisantantbeli barátai, hanem körülvigyáznak, hogy kínjukban micsoda faira másszanak. Mi készen tartjuk számukra ezt a falat, melybe *mi* vagyunk befalazva és melyre rá van írva: Trianon.

Midőn a Népszövetség fölvette Németországot, színpadi aktust végzett el, amivel azonban ezt a szövetséget nem mentik meg. Annál kevésbé, mert nem véletlenség, hogy a Daily Express című angol lap azt mondta, hogy nem ez a szövetség az, mely a békét biztosítja, hanem az angol birodalom csináljon egy szövetséget azokkal az államokkal, amelyek vagy az ő dominionjait képezik, vagy pedig hozzá barátilag csatlakoznak. Ez az a szövetség tudniillik, amit én várok. Egyelőre azonban megvolt az őszű parádé, nemcsak Anglia és Franciaország – Németország nagy ellenségei – üdvözölték a belépő Germániát és adtak neki teljes jogot, hanem felállott a japán követ is és nagy csodálkozásomra Ausztria. Mert Ausztria nevezetes női személy, Míg Németország nem volt benne a Népszövetségben, Bécs áradozott a francia-szerelemtől. A párisi kiállításon külön bécsi pavillon épült, a bécsi opera Parisba ment vendégszerepelni és mert egy évet *töltöttem* Ausztriában, *láttam*, hogy az utolsó stájeri gugás kappan is francia frankot vásárol. Most egyszerre megváltozott minden. Ausztria megtalálta német szívét és köszönti nagy testvérét, Germániát.

És most jön az én kérdésem. Miért nem szólalt meg ott Magyarország? Németország nekünk fegyvertársunk volt, értünk vért az északi és déli Kárpátokban. Két éves németországi tartózkodásom alatt megtanultam, hogy a jelenlegi német közvélemény, le a tankönyvekig, el van keseredve Magyarország iránt két ok miatt. Először azért, mert az összeomlás pillanatában gróf Andrássy Gyula által

kötött osztrák-magyar-német, de elsősorban magyar-német szerződést minden ok nélkül felmondta egy magyar külügyminiszter. Másodszor azért, mert Károlyi Mihály gyávaságból kiszolgáltatta Mackensent az antantnak. Ezt a csorbát nekünk ki kell köszörszünk annál is inkább, mert mi jobban ragaszkodunk Németországhoz, mint Ausztria, miután mi nem voltunk hozzászoktatva ahhoz, hogy császárok tartsanak ki minket. Miért nem szólalt meg a magyar külügyminiszter és miért nem üdvözölte azokat a németeket, akikre nemcsak a múltban volt szükségünk, de még nagyobb szükségünk lesz a jövőben, mikor – amint a példa mutatja – a nagy német birodalom az angol-amerikai érdekkörbe már bekapcsolódott? Nem vagyok más, mint egyszerű finác és számolok. Mibe kerül berlini követünk lefényképezett palotája? Ő nem figyelmeztette a kormányt, hogy Németország vár egy jó magyar szót? Mibe kerül genfi expozitúránk? Ők sem szóltak semmit, hogy illő Magyarország részéről most megszólalni? És mire való a külügyminiszterünknek, kinek személyesen igen jó barátja vagyok és akinek egyes dolgait igen helyeslem, Genfben utazása?

Semmi kétség, a magyar állam egy történelmi pillanatot mulasztott el. Ez azt jelenti, hogy a Ballplatz teljesen beköltözött hozzánk, mert azelőtt Ausztria volt az, amely mindig elkésett egy gondolattal. Az adófizetők pedig számolják a követségek milliárdjait is, az utazások millióit is és a külföldi színészi kirándulások költségét is, akkor, amikor a Nemzeti Színházban lyukas a statiszták könyöke és az Operában az igazgató maga jár körül, hogy a villanykörtéket lesrófojja. Tisztelt uraim, most nekünk erre nincs pénzünk, sőt akik ilyet tesznek, számadással tartoznak.

A vénasszonyok nyara van itt. A budai hegyekben már úgy bíborba borultak a bokrok, mintha díszpolgárok vagy borgőzös kortések lennének. Jöhet egy szellő, mely megrázza a fát vénasszonyok nyarán s akkor elkezdenek hullani a mandátum-levelek.

A GURULÓ FRANK.

A világháború nagy szereplői már majdnem mind kiadták emlékirataikat. Nagyon siettek vele. A francia forradalom után száz esztendő telt el, míg annyi memoár megjelent, hogy Taine megírhatta belőlük a *Les origines de la France contemporaine*-jét. A magyar kiadásból, amelyet az Akadémia „A jelenkori Franciaország kialakulása” címmel bocsátott közre, éppen az utolsó kötet hiányzik. Ebben az utolsó kötetben Taine hiteles adatok alapján bizonyítja, hogy Napóleon, ez az epileptikus lángész Moszkvából tovább akart menni Szibérián keresztül Indiáig, hogy mint az egész föld meghódítója, a föld túlsó oldaláról diadalmasan jöhessen vissza Franciaországba.

A mostani világháborúé csak két nevezetes szereplője van, aki még nem adta ki emlékezéseit, ezek: *Foch* marsall, a nagyszerű katona és gróf *Berchthold* Lipót, a volt osztrák-magyar monarchia volt külügyminisztere, aki a szerb hadüzenetet a magyar miniszterelnök ellenzése dacára keresztülvitte. Fochnak már több milliárdot ígértek emlékirataiért, – francia források szerint írja is már őket, – meggyőződésem azonban az, hogy ez a hatalmas stratégia csak a katonai helyzeteket fogja újabb világításba helyezni, de a világháború okaira felvilágosítást adni nem fog. Gróf *Berchthold* Lipótról pedig előre megállapíthatom, hogy egyebet nem fog letenni a világtörténet asztalára, mint nagy gondossággal, gyönyörűen megkötött nyakkenőjét. Ezen nem szabad csodálkozni, – senki sem adhat többet, mint amije van.

A megjelent emlékirattömeg világosan bizonyítja, hogy a világháború egy olyan irtózatos, régen megindult zuhatag volt, amelyet sem gróf Tisza István, sem más feltartóztatni nem tudott. Bizonyít azonban mást is. Azt, hogy az európai kontinensnek Franciaország lett az ura. A háború előtt Elzász-Lotaringia nem volt az övé. Afrikai gyarmatai az angolok által körülfogva. Politikája reszketett a német fegyverektől és egyetlen biztos szövetségese a bizonytalan Oroszország volt.

A háború eredménye az, hogy Franciaország megkapta Elzász-Lotaringiát, Afrikában pedig olyan nagyszerű birodalmat alapított,

amelyből hiányzó embertömegeit – igaz, hogy fekete színben – pótolhatja. Nagy ellenségétől, Németországtól elszedte minden fegyverét és ami a legfontosabb, az egész európai kontinensre a szövetségeseknek olyan hálózatát borította, amelynek fogantyúja az ő kezében van. Csehország, Lengyelország, Románia, Jugoszlávia, Görögország, mind a francia Marseillaise dallamára füttyölnek, sőt fegyvereiket is mind a francia hadvezetőség által előírt módon szerzik be.

És most következik a csoda. Amikor a háború megindult és Franciaország félnék állapotában politizált, száz francia frankért száz svájci frankot adtak. Amikor az óriási győzelem bekövetkezett és a békekötés megindult, száz francia frankért csak negyven svájci frankot adtak. Mikor a Ruhr-vidék megszállásával Franciaország még jobban megmutatta erejét, már csak huszonhat svájci frankot kapott az, aki száz francia frankot fizet; ma pedig már húsz franknál tartanak, bár a svájci frank is sülyedt azóta.

Itt van a nagy misztérium és e kápráztató színjáték mögött áll láthatatlanul – Amerika...

Franciaország azt hitte, amikor az Északamerikai Egyesült-Államoktól a háborúban segítséget kért, hogy – bankár nyelven szólva – vele egy történelmi kasszaüzletet kötött. Csakhogy tévedett. Amerika Franciaországgal határidőüzletet kötött, „mit noch” szállítással. (Vagyis annyiszor kell szállítani, ahányszor a megrendelő parancsolja.) Itt vagyunk most.

Amerikának egy dreadnoughtját sem kell megmozdítani és egy repülőrajt sem kell elindítani: Franciaország sorsa és ezzel az egész kontinensé az ő kezében van. Mert a francia köztársaság több mint négymilliárddal tartozik az Amerikai Egyesült-Államoknak.

Amerika és Franciaország erről hat évig hallgattak. Sőt 1924-ben, amikor a francia frank inogni kezdett, egy amerikai pénzcsoport fel-támasztotta megint a francia pénzt. Ezt két okból tette: először azért, mert az amerikaiak mindig rokonérzéssel voltak Franciaország iránt, másodszer azért, mert zsiros üzlet volt, de à javából. Az egész budapesti és bécsi tőzsde földrevágódott tőle. Most azonban Amerika elvesztette türelmét, jobbanmondva: a frank már annyira lement, hogy érdemes Franciaországtól megkérdezni, hogy mikor méltóztatik fizetni? Természetesen dollárban, vagyis anyagi javakban és nem frankban.

Tessék elképzelni a francia pénzügyminisztert, akitől majd Amerika azt kérdezi, hogy mikor méltóztatik fizetni. Anglia rögtön csatlakozik a kérdéshez, mert Franciaország neki is tartozik és az angolszász testvérek nem hagyják el egymást, ha pénz behajtásáról van szó.

A kérdés már úszik az Óceán felett. Aki az Északamerikai Egyesült-Államok alkotmányát ismeri és olvasta Bryce-nek nagy könyvét,

a „The american commonwealth”-et, tudja, hogy az amerikai alkotmány szerint külpolitikai kérdésekben nem az elnök dönt, hanem a szenátus, illetve annak külügyi bizottsága és e bizottság elnöke. *Ezt a nagyhatalmat Borahnak hívják, ő az, aki hetenként kérdezi már Franciaországot, hogy mikor méltóztatik fizetni és határozottan pénzt követel. Értsük meg, igazi pénzt, nem európai, hanem vagy dollárt, vagy anyagot. Jelentősen hozzáteszi, hogy abból a több mint négy-milliárdból, amit az Unió a francia köztársaságnak kölcsönadott, egy-milliárdot meghaladó összeget a háború után kapott Franciaország és arra használta fel, hogy – kölcsönadja a kisantant államainak. Lehetséges tehát, hogy az a francia pénzügyminiszter, aki ezt a nyomást megkapja, – és már kapja – még egy nagyon különös dolgot fog tapasztalni. A francia államnak a háborúból a feje felett lebeg 130 milliárd kincstári váltó. Ez minden pillanatban a francia pénzügyminiszter fejére szakadhat. Mihelyt Amerika elgurítja a frankot, nincs az a pénzügyminiszter, aki ezt a lavinát meg tudja állítani.* Úgy, hogyha a tengerentúli nagyhatalomnak, amelynek átadtuk marakodásunk folytán a világpolitikai vezetést, eszébe jut a francia frankot annyira lenyomni, amennyire akarja, még megérhetjük, hogy egy szép napon a milói Vénuszt is be kell csomagolni, sőt ha Amerika igen nagy hajót épít, esetleg a Notre Dame templomának gyönyörű gót ívezetét is elvihetik Newyorkba.

Most azt kérdezi a kedves olvasó, hogy mi közöm nekem, a volt magyar pénzügyminiszternek ahhoz, hogy a francia pénzügyminiszter feje mekkorát koppan? Míg Parisban kint voltam, én megtanultam megszeretni azt az igazi francia népet, melyet mi nem ismerünk, mert mi Franciaországot csak Zola-regényekből és a németek leírásából ismerjük. De én Neuillyben végigjártam a francia kisburzsoá boltjait. Ennél becsületesebb, törekvőbb, igénytelenebb emberfajt alig lehet elképzelni. Kora reggeltől késő estig dolgozik és vasárnap megelékszik azzal, hogy öten vagy hatan egy üveg almaborral kimennek a Bois de Boulogneba és ott egy kötélen ugrálnak, amíg el nem fáradnak. Ez az ő multságuk. Az egyik kisburzsoá, akinél az órát csináltattam és akinek, hogy kellemetlenségem ne legyen, mingyárt a szemébe mondtam, hogy magyar vagyok, ezt felelte nekem:

– Monsieur! Après la guerre mondiale la fallite mondiale. (Uram! A világháború után jön a világsód.)

Én tehát csak sajnálhatnám, ha ezt a francia kisburzsoát baj érné. Csakhogy a guruló frank – amint fentebb is jeleztem – nem akadt meg Franciaországban. Az a több mint egymilliárd dollár (nincs annyi papírosom, hogy magyar koronára ezt át tudjam számítani: olyan rengeteg összeg), amit a francia köztársaság a háború után kapott amerikai felszabadítójától, nem maradt Franciaországban, hanem

Franciaország kölcsönadta a lengyeleknek, románoknak, szerbeknek és csehszlovákoknak és most kezd a dolog engem érdekelni.

Mert mihelyt fejbekoppantják a francia pénzügyminisztert Amerikából, az esetleg a homlokához csap és azt mondja:

– „*Én behajtom az én adósaimon ezt az egymilliárdon.*”

És ez az adós a kisantant. Erre pedig annyival nagyobb hajlandósága lesz a francia pénzügyminiszternek, mert Franciaországban az adóemelés nem nagyon könnyű dolog. Én évekig feküdtem Németországban és láttam, hogy ez a nagy nép tűri csendesesen, lázadások nélkül irtózatosszerű szenvedéseit. Egy igen jó barátom, nagyhírű orvos, filozófus és zenész, egymásután adta el először bronztárgyait, aztán elefántcsontgyűjteményét és könyveit, végül az étlapját vonta össze egy tojásra naponként, de nem szólt egy szót sem, hanem dolgozott tovább. És míg mozdulatlanul az ágyamban fetrengtem, észre kellettennem, hogy sziléziai szobaleányom elviszi a két törülközőmet és inget varr magának belőle. Ezt Németország összeszorított ajakkal kiállotta, Franciaország nem tudná kiállani.

Annakidején egy nagy francia pénzügyi szaktekintély azt mondta nekem:

– „Könnyű az úrnak Magyarországon ilyen rettentő adókat kivetni, mert önök le vannak győzve. De hogyan mondjuk mi meg azt a népnek, hogy azért kell több adót kivetni, mert *győztünk* az egész vonalon?”

Ezért a francia pénzügyminiszter a rajta keresett dollárokat a kisantanton fogja keresni és akkor ki fog sülni, amit most csak a kulisszák mögött látunk, hogy *ez a továbbadott kölcsön az, ami a minket körülfogó kisantantot összetartja.* Mihelyt kihúzzák alóluk a frankalapot, akkor a kisantant államférfiai megmaradnak egy félévenként együttvacsorázó kitűnő társaságnak, akik, mint a menüből olvastuk, a kaviártól kezdve pezsgőben főzött káposztáig mindent megkapnak, míg mi itthon Budapesten koplalunk. De a kisantantból több aligha fog ezután fenmaradni. A nagy ragaszték, ami összetartja őket, *a guruló frank,* kihull.

Európa új probléma előtt fog állani. Ezt a problémát sem gyakorlott bürokráták, sem félrehibázó diplomaták, sem nagyképű politikusok megoldani nem tudják. Itt kell valakinek lenni, aki mer egy fantasztikusát mondani, és mert Jókai-vér vagyok, én ki merem ezt a szót mondani. Az én indítványom a következő:

– Nagyméltóságú Népszövetség! Tekintetes Hazai Miután minket már a sárga földig lefegyvereztek és az utolsó garasig megszántak, tisztelettel ajánlom, hogy ha azt akarják, hogy Európában béke legyen, adják Magyarországnak azt a *hatalmat és erőt,* hogy

lefegyverezze a kisantantot. Ebben az esetben az európai béke egészen biztosítva van.

– Ti pedig, nagy urai a kisantantnak, akik a Népszövetségnél mindegyre bevádoltok minket, legyűrt magyarokat, mikor a frank gurulása folytán majd megint összejöttek a ti banketteteken, a „Történelem „túlvilágából egy hangot fogtok hallani, amely nem hallgat el soha. Vérfagyasztóbb, mint Macbeth boszorkányainak rikoltása és ezt fogja harsogni folyton:

– „Megöltétek Magyarországot! Megöltétek Magyarországot! Megöltétek Magyarországot...!”

RÓKA-FOGTA CSUKA, CSUKA-FOGTA RÓKA.

Nem tudom miért, de egész nap Mátyás király anekdotája jut eszembe a róka-fogta csukáról és a csuka-fogta rókáról. Hiába aprózom lépteimet, megint csak hallom: róka-fogta csuka, csuka-fogta róka. Freud pszichoanalízise alapján talán rájövünk arra, hogy honnét merült fel bennem ez a hang. Kezemben a lapok, amelyek szerint Európa legfontosabb politikai és gazdasági problémája a francia frank drámájában újabb felvonásvéghez jutott csattanó, már amint az francia darabokban szokás. Caillaux terve megbukott és magával rántotta a minisztériumot.

Caillaux költségvetési egyensúlyt ígért, de éppen az egyensúly nem volt meg költségvetésében, másodszer a diktatúra „délégation” cím alatt megvolt, harmadszor, hogy adóterve rejtélyes. „A rejtély mögött egy nagy hatalom van, a választó és ez az, amiről Caillaux nem beszélt.” Ez a nagyhatalom azután Herriot képében megjelent és leütötte Caillaux-t és minisztériumát.

Az Amerika-ellenes hangulat egyre nő Franciaországban és kétesnek tartom, hogy a francia állam az adósságok törlesztése tekintetében a Bérenger-szerződésen túlmenő kedvezményeket kapjon a tengerentúli nagy Uniótól. Franciaország, főkövetelése Amerikában az, hogy amennyiben Németország nem fizetne Franciaországnak, ő se fizessen a nagy Uniónak. Nincs amerikai polgár, aki ennek a kívánságnak keresztülvitelére vállalkoznék, mert a szenátusban jól hallottuk, hogy mihelyt ehhez hozzájárulnak, abban a pillanatban az Északamerikai Egyesült-Államok ismét bele vannak kapcsolva az európai viszályba és ez az, amitől ők megiszonyodtak. Így áll elő egy olyan helyzet, amely már kezdi velem sejtetni, hogy miért gondolok Mátyás királyra, a róka-fogta csukára és a csuka-fogta rókára.

A világháború, mint mindenki látja, nincs befejezve. Embert ölnek öngyilkosságok által és nemzeti vagyonokat rombolnak le a valuták összetörésével, tehát az 1914-ben megindult folyamat halad tovább. Legcsúfosabb pontja e hörgő küzdelemnek az volt, mikor Poincaré öt évvel ezelőtt tenkjeivel bevonult a lefegyverzett Ruhrvidékre és minden héten újabb szobrot leplezett le, újabb beszédet

tartván, hogy megtörje *ezáltal* a németek erejét és fizetésre kényszerítse őket. Mennél több szobrot leplezett le és mennél több beszédet tartott, a németek annál kevésbé fizettek. Ez természetes. A francia csapatok összetörték a rajnai és ruhrmelléki nagyszerű német ipar gépeinek nagy részét, elfulladásztottak egy csomó bányát, halálos ítéleteket hoztak, százezreket védtelenül kergettek ki otthonukból és a marokkói katonák különösen nekiindultak, hogy egyes német hölgyekkel megismerkedjenek. A német sajtó egy részének sajtóságos tapintata folytán minden egyes esetben óriási betűkkel le volt írva az illető hölgy neve, lakcíme, a merénylet összes részletei, ruházattal és anélkül, hogy még a dédunokák számára is megmaradjon, hogy mi történt a nagymamával a Ruhrvidék megszállása alkalmával. Végül is, miután Anglia nem akart a kalandban (értem a pénzügyi kalandot és nem a marokkóiakét) résztvenni, Franciaország mind kevesebb szenet, ércet és anilint kapott Németországtól s a Ruhr-megszállásnak vége lett azáltal, hogy Dawes pénzügyi szakértő Amerikából megérkezett és létrejött a franciák visszavonulása fejében a Dawes-terv, amely megállapítja, hogy Németország mit fizet. Azóta Németország fizet is pontosan.

A nevezetes az, hogy ha e szerződést elolvassuk, senki sem tudja megállapítani belőle, hogy mennyi ideig fog Németország fizetni. Ha franciákat kérdezek, nem tudják. Németeket kérdezek, nem tudják. Angolokat kérdezek, – ők tudják. Szerintük Németország még harminchétt esztendeig fog fizetni Franciaországnak. A Dawes-tervnek volt egy ravasz francia mondata. Féltek a valuta ingadozásától s miután meg voltak győződve, hogy nem a francia frank, hanem a német valuta fog ingadozni, kikötötték, hogy Németország nem pénzben, hanem természetben: szénben, ipari teljesítményekben, sőt halikrában és méhrajokban teljesítse kötelezettségeit. Ezzel először is nagyot ütöttek a francia közgazdaságon, másodsor alaposan megcsípték Angliát, amely sohasem fogja elfelejteni, hogy így a franciák nem vásárolván angol szenet, szénsztrájkba kergették az országot. De harmadszor bekövetkezett a csoda. Mikor Franciaország Amerikában a Bérenger-egyezményt megkötötte, Amerikának nem kellett sem szén, amit ő is exportál, sem méh, sem halikra, hanem pengő dollár, vagyis ők nem európai valutát, legkevesbbé francia valutát – ők tudták, hogy miért – kívántak, hanem csengő amerikai tallért. Ez az, amit Bérenger, Franciaország követe aláírt, *még* pedig aláírt hatvankét és fél évre.

Most már kezdem megérteni Mátyás király példázatát. A német valuta a Dawes-terv alapján stabilizáltatott, a francia pedig megrokkant. Németországot ez nem érinti, miután ő természetben fizet, de Franciaországot érdekli, mert neki dollárban kell teljesíteni kötelezettségeit. Ezért nem megy bele Amerika abba, hogy összekapcsolják a Dawes-tervet akármicsoda francia-amerikai megállapodással. Most

jön azonban Mátyás király bölcs meséjének a teteje. Mi lesz harminchét év múlva? Harminchét év múlva, mondják az angolok (mert a franciák és németek nem tudják), Németország már nem fog fizetni, Franciaország azonban még mindig fizetni fog Amerikának, sőt, miután a francia köztársaság iránt különös előzékenységet mutat Newyork, évről-évre folyton emelkedik az a milliós dollárösszeg, amit Franciaországnak Amerika pénztárába be kell szállítania. Ebből egyszerűen az következik, hogy harminchét év múlva Mátyás király csakugyan megjelenhet. A róka úgy megfogta a csukát és a csuka a rókát, hogy nem lehet őket elválasztani. Történik pedig minden úgy, amint történni szokott, vagyis úgy, ahogy már régen volt. Senki sem akadályozhatja meg Amerikát, miután azt soha meg nem Ígérte, hogy azokat az államadósági kötvényeket, amelyeket ő Franciaország terhére kibocsát, bárkinek eladja. Harminchét év múlva jelentkezhetik egy vállalkozó, akit talán Németországnak fognak hívni. Nincs érdekesebb és izgatóbb olvasmány, mint egy szép külkereskedelmi statisztika. Ha ezt lapozgatom, évekre visszamenően azt látom, hogy rendesen minden újabb találmány, a biciklitől kezdve a repülőgépekig, Franciaországból indul ki, de két év múlva már nem Franciaország gyártja és szállítja azokat, hanem megtanulták a németek, ők jobban, rendszeresebben és olcsóbban adták azt az egész világnak. Lehet, hogy az a huncut német harminchét év múlva annyira meggyarapodik, hogy ő veszi meg Amerikától azokat a kötvényeket, amelyekkel Franciaország tartozik Newyorknak, annál is inkább, mert akkor azoknak már igen jó értékük lesz, mert a magas tőketörlesztés arra az időre van áttolva. És akkor Franciaország megéri azt, amit egyszer már megért.

Egy ilyen találmánya volt az is a francia esprit-nek, hogy a Suez-csatornát át kell vágni. Mi is emlékszünk arra, hogy Lesseps Ferdinándot Budapesten ünnepelték és ennek tiszteletére ő nyolcvan éves korában született fiát Istvánnak keresztelte. Lesseps szobra ott áll a szuezi csatornánál is. A szuezi csatornát éppen úgy, mint Széchenyi Lánchidját, egy részvénytársaság által építették. Egyszerre különös dolog történt. A francia eszmével teremtett szuezi csatorna részvényeit megvette valaki. Teljesen ismeretlen volt, hogy kik működtek közre a párisi tőzsdén. Egy szép napon azonban felállott az angol parlamentben Disraeli, a későbbi Lord Beaconsfield, Anglia miniszterelnöke és bejelentette, hogy az angol kormány az, amely a szuezi csatorna összes részvényeit megvásárolta s a francia társaság immár az angol kormány birtokában van. Azóta Anglia ül is a szuezi csatornán és nem ereszi el.

A történet megismétlődhetik harminchét év múlva, mikor Németország megszabadult a Dawes-fizetésektől. Franciaország arra ébred-

bet, hogy összes adósságkötvényeit, amelyek Amerikában vannak s amelyekért irtózatot dollárokat fizet, valamely láthatatlan kéz Németországba juttatta és Franciaország fizet reparációt Németországnak. Ez a róka-fogta csuka története a francia valutanyelvre lefordítva, tehát neki is jut belőle tanulság. Ha így történik, a francia történelem megismétli magát. A mi történelmünk is mindig megismétli magát. A tatárok elpusztítottak minket és IV. Béla talpra állított. A törökök itt ültek százötven esztendeig és egyszer csak eltűntek, Magyarország megint egész lett, Haynau és Paskievics 1849-ben egyszerre vertek agyon bennünket és a königgrätzi csata után ismét felemelkedtünk. Ma a kisantant ül rajtunk. Ki tudja, mit hoz a jövő akkor, amikor a francia valuta rothadása folytán elszakadnak mindazok a kötelékek, amelyek a kisantant erejét Franciaországhoz kötik?

Mátyás királynak csakugyan igaza volt: róka-fogta csuka, csuka-fogta róka, entente fogta mindakettőt.

ÁRMÁNY ÉS SZERELEM.

Nagy tragédia öt felvonásban.

Schiller Frigyes német költő után francia színpadok számára kivonatolva.

Első felvonás. Ármány.

Poincaré és *Izvolzki* a Quai d'Orsay palotájában megegyeznek abban, hogy „Franciaország és Oroszország megkísérli százados álmának megvalósítását: az egyik Elzász-Lotharingia, a másik Konstantinápoly elnyerését”. (*Izvolzki* bordeauxi leveléből.) E célból Franciaország Oroszországnak ad pénzt, viszont a Balkán-államokat látja el hadiszerral, hogy felrobbantsák Törökországot és aláaknázzák az osztrák-magyar monarchiát.

Vándordioráma: Nikita fejedelem Montenegróban elsüti az első ágyút Szkutari ellen. Az első és második Balkán-háború megindul»

*Poincaré*t köztársasági elnökké választják. Néptömeg „*Poincaré la guerre*” kiáltással vonul el az ablak alatt.

Ellenjátékosaik: Berlinben egy nagytehetségű színjászó, *Póz-eidon*, ki lendületes beszédekkel, de jó szándékkal maga ellen zúdítja a világot. „Es ist erreicht!” Bécsben *Nagy Nyakkendő* rögtön beleugrik a hálóba. Az utolsó jelenetben megjelenik *Magyar Mihály* és *Nagy Nyakkendő* diplomatafrakkját vissza akarja tartani, de az a kezében marad. A háború kitör. *Izvolzki* felkiált: „Ez az én háborúm!” (Emlék-irataiból.)

A zenekar az orosz himnuszt játssza: Életünket a cárért.

Második felvonás. Szerelem.

Edvárd király (ekkor walesi herceg) léptet fakó lován. Már hatvan éves, még nem tud trónra jutni, jobb szeret Franciaországban tartózkodni. A nők itt nagyon csinosak. Ő, német asszonyok, miért nem tudtatok ti szebbek lenni? Heine Henrik megírta rólatok, hogy olyan laposak vagytok, mint a lüneburger Heide. Az angol király titkára visszavásárolja a diszkrét leveleket, de a szerelem megmarad, csak a tárgy változik. A szerelmi bonyodalomba belép *Polonia*, ki a berlini *Póz-eidon* ellen bosszút esküdött. A hős biztatására *Italia* kitör a hármasszövetségből és sacro egoismo jelszóval csatlakozik az összeesküvéshez.

A felvonás végén az egész angol birodalom megmozdul.

A zenekar az angol himnuszt játssza: Rule Britannia.

Harmadik felvonás. Bonyodalom.

A trombita hangja, ágyúdörej. Versaillesi tükörterem. Először a német küldöttség idéztetik be. Kezet nem fognak vele, szöges drótsövények között tartják. Azután sorban *Ausztria, Bulgária, Magyarország.* A szintén megidézett *Törökország* leveri a sarokban levő *sevresi* vázát.

A párisi békék meg vannak kötve. Nous, Raymond Poincaré, a köztársaság elnöke kihirdeti őket.

A zenekar a Marseillaiset játssza; allons enfants de la Patrie!

Negyedik felvonás. A hős lelki tusája.

Poincaré már nem köztársasági elnök, hanem miniszterelnök. *A németek nem fizetnek, de Anglia és Amerika őt szorongatják fizetésért.*

Kívülről hallatszik a frank hullása.

A hős elhatározza, hogy még egyszer legyőzi a boche-t. Tenekkel bevonul a Ruhr-vidékre. Németország még kevesebbet fizet. Amerika és Anglia, mint igazi hitelezők, még jobban követelik pénzüket. A francia csapatok a Rajnánál állnak, de kénytelenek a Ruhr-vidékről visszavonulni.

Felvonásvég: A frank hullása még erősebben csapkodja az ablakot. A miniszterelnök megbukik.

A zenekar a Wacht am Rheint játssza.

Ötödik felvonás. A legyőzött győző.

Poincaré már nem köztársasági elnök. Már nemcsak miniszterelnök. Lecsúszott a társadalmi lépcső legalsó fokára: pénzügyminiszter. Bankóprés és adósróf működése hallatszik.

Polonia-Lengyelország pénzt kér. Nem kap és ezért Pilsudszky forradalma kitör és felszabadítja magát a francia katonai uralom alól.

Románia pénzt kér és nem kap. Ezért Angliába és Amerikába megy kölcsönért.

Jugoszlávia pénzt kér és nem kap. Ezért csöndesen hátravonul.

Bohemia pénzt kér és nem kap. Ezért dr. Benes akar Poincarénak parancsolni. (Rendezőnek: Bohemia iglói dajkának öltöztetendő, ki nyelvelésével Poincarét teljesen tönkreteszi.)

A pénzügyminisztérium kertjében amerikai tűzijáték gyullad ki a következő betűkkel: Egy ötödére lehullott valuta mellett nem lehet külpolitikát csinálni.

Kisantant csalódva távozik.

Zenekar: Mindenféle szerelemnek vége szokott lenni.

A NEMZETKÖZI PÉNZHAMISÍTÁS SZABÁLYOZÁSA.

„Ismeretlen mester a XX. századból” jelzéssel beküldték nekem Genfből annak a javaslatnak szövszerinti szövegét, amelyet a Népszövetség 1926. nyáraleji ülésén Briand Aristide, Franciaország akkori miniszterelnöke terjesztett be. Francia és cseh lapokból annak idején azt az értesítést kaptuk, hogy ez a magyarországi Windischgraetz-féle franküggyel van kapcsolatban, mióta azonban a hiteles szöveg kezembe jutott, azt látom, hogy Magyarország az, amelynek legelsősorban kell követelnie, hogy ez a javaslat minden államban törvénné legyen. Éppen ezért annak első rendelkező részét szövszerint idézem, amit diplomáciánk eddig elmulasztott, azután pedig kiegészítem az indítványt indokolással és statisztikával, amit viszont Briand nem vett bele. A javaslat így kezdődik:

„Főtitkár Úr (Monsieur le Secrétaire Général), a francia kormány figyelmét felkeltette az a sok pénzhamisítás, amely az utóbbi években különböző országokban azok pénzjegyein történt. Azok a körülmények, amelyek e pénzhamisításokat körülvették, a francia kormánynak azt mutatják, hogy a pénzhamisítás veszélye nemcsak annak az országnak a kára, amelynek pénze hamisítottatik, hanem bizonyos esetekben kihat a pénzügyi és közgazdasági szolidaritás elvénél fogva azokra a kötelekekre, amelyek a különböző országokat egymással összekötik. Ha igaz is, hogy az ilyen bűnök annak az országnak a pénzügyi kapacitására hatnak ki, amelynek pénze hamisítottatik, mégis *igen* alkalmasak arra, hogy következményeik által a nemzetközi rendet megbolygassák. Különösen felhívom a figyelmet arra, hogy az ekként hamisított bankjegyek rendszeren azon országon kívül helyeztetnek el, amelyben a hamisítás történik. Így minden országnak érdeke és kötelessége, hogy védekezzék e kísérletek ellen és segítségét adja oly megállapodásokhoz, amelyek által ezt a nemzetközi bűnt, melyet pénzhamisításnak nevezünk, megakadályozza.”

Briand ezután arra utal levelében, hogy a különböző országok rendőrségeinek működését alaposan tanulmányozni kell. Szerény nézetem szerint ilyen alapos tanulmányra nincs semmi szükség, ellenben

Magyarországnak a legközelebbi összejövetel alkalmával a Népszövetség elé kell lépnie és ennek a Briand-féle javaslatnak elfogadását kell indítványoznia. Először is Magyarország hivatott erre, mert a *mi* büntető törvény könyvünk megbünteti azt is, ha nálunk külföldi pénzút hamisítanak, holott más büntetőtörvénykönyvek, például tudtommal a francia, ilyen rendelkezéseket még nem tartalmaznak. Másodsor Briand szövegét, amelynek némely részén határozottan látszik, hogy stilisztikailag nem tökéletes fordítása egy cseh alapszövegnek, ki kelt egészíteni ama magától értetődő rendelkezéssel, hogy nemcsak egyes egyének, hanem fokozottabb mértékben a kormányok, az országok vezetői is ugyanilyen büntetés alá esnek, mint aminőket itt Briand kissé felületesen tervez. A dolgot alaposan meg kell oldani. Magyarország utalhat e tekintetben arra, hogy pénzhamisítás történik mindannyiszor, ahányszor valamely ország nemzeti bankja fedezet nélkül bocsát ki bankjegyeket és a hamisítás bűne annál nagyobb, mennél inkább a kormány parancsára vagy a kormányhoz közelálló közegek közreműködésével történik az. Ilyen esetekben nézetem szerint nem elég egy egyszerű és vezércikkszerű beadvány, mint Briandnak cseh nyelvből fordított fentebbi javaslata, hanem a hágai békebírószághoz kell menni és az illető országot, vagy kormányát, vagy tettestársait szigorúan meg kell büntetni, mert valóban igaz az, amit a fenti sorokból olvastunk, hogy a nemzetközi viszonyok megzavarásával jár, hogy míg más ország csak fedezett bankjegyet bocsát ki, valamely ország állami pénzhamisítást követ el és saját pénzét állandóan hamisítja.

Mint minden törvényjavaslatához, úgy ehhez is – amit Briand elmulasztott – statisztikai adatok szükségesek, amelyeket a következőkben állíthatunk össze.

Először is hivatkozhatom Keynes tanár világhírű megállapítására, melyet ő egy nyílt levélben a francia pénzügyminiszterekkel közölt, figyelmeztetve őket, hogy 1925 végén a francia bankjegyforgalom az ezer százalékát érte el a világháború előtti bankjegyforgalomnak és így kétségtelen, hogy ezen a helyen valami pénzhamisításnak kell lennie, miután a duzzadás oly természetellenes, hogy a pénzügyi vízibetegség nyomai messziről felismerhetők.

De hivatkozhatom ennek indokolásául egy volt francia pénzügyminiszternek, François Marsainak kijelentésére, amely szerint már az 1925. év elejéig a francia kormány nem átalított 40 milliárd fedezetlen bankjegy nyomására kényszeríteni a Banque de France-ot, amely Európa hitelének egyik legfőbb öre. Utána az első Herriot-kormány újra 4 milliárd, az 1926 elején következő pénzügyminiszter, Caillaux, újabb 6 milliárd hasonlóképen hamis francia bankjegyet hozott forgalomba, míg végre 1926 július végére elértünk ahhoz az állapothoz, hogy egy francia frank már csak egy angol pennyt ér, miután a való-

ban arannyal vagy kereskedelmi váltóval fedezett francia bankjegyet nem lehet megkülönböztetni a sok hamisítványtól. Mindez valóságos állami pénzhamisítás, amelynek, mint Briand volt francia miniszterelnök úr fenti javaslatában mondja, nagy nemzetközi kihatása van, tehát nemcsak Franciaországot, hanem a Népszövetségben egyesült összes hatalmakat arra kényszeríti, hogy ennek a hamisítási folyamatnak véget vessenek és a hamisítókat megfelelő büntetésben részesítsék. Az a finom megjegyzés, amely Briand javaslatában arra vonatkozik, hogy az ilyen manipuláció nem lehet egy országnak belső dolga, hanem az kihat az egymással cserekereskedésben vagy hitelviszonyban levő országok mindegyikére, tökéletesen helytáll. Mindezeknek érdeke tehát, hogy a hamisító ország arra kényszeríttessék, hogy a hamisítást hagyja abba és hogy ilyen nemzetközi törvény vitessék keresztül.

Ennek legfőbb bizonyítékát adhatjuk a trianoni békeszerződéssel. A trianoni békeszerződés külön fejezetet szánt arra, hogy amennyiben magyarországi magánosok vagy részvénytársulatok francia, vagy antantbeli hitelezőknek koronában tartoztak és ezeket a tartozásokat még a háború előtt kötötték meg, nincs joguk új koronában fizetni vissza a tartozást, hanem kötelesek azt aranyban megfizetni. Midőn annak idején a magyar küldöttség ez ellen a szörnyű követelés ellen tiltakozott Neuilly-ben, a nagyhatalmak Franciaország vezetésével azon írásbeli választ adták Magyarországnak, hogy a bankók túlságos nyomatása által Magyarország meghamisítván saját pénzét, így megkárosítja azokat a hitelezőit, akik Franciaországban, Angliában, Belgiumban és az Amerikai Egyesült-Államokban laknak, ennél fogva a nemzetközi erkölcs szempontjából Magyarországot arra kell kényszeríteni, hogy ne felvizezett koronában, hanem eredeti aranyértékű koronában rója le adósságait, mert csak azt ismerik el igazinak. Annak az érvnek, hogy ez a magyar vállalatok tönkremenetelét és a magyar korona csődjét fogja okozni, a francia kormány vezetése alatti antant semmiféle figyelmet nem volt hajlandó szánni, kétségtelenül a jól megfontolt nemzetközi érdek alapján. Miután a trianoni szerződésnek ez a pontja nemcsak a mi békeszerződésünkben, hanem az osztrákokkal kötött st.-germaini, a németekkel kötött versaillesi és a bolgárokkal kötött neuillyi békében is benne van, föl kell tennünk, hogy az állami pénzhamisításnak illetően megbüntetése egész Európában, illetve a Népszövetségben egyesült összes hatalmagnál büntetendő cselekményként üldöztetik és így egész Európa érdekében Franciaországot kötelezni kell először a további fedezetlen bankjegyek kibocsátásának megszüntetésére, másodsor kötelezni kell arra is, hogy összes adósságait az eredeti aranyfrankokban fizesse vissza bármely állam részvénytársaságával vagy magánegyéneivel szemben. A páris-prágai békékben felállított nemzetközi jognak ez a következése és így

Magyarország a legnagyobb örömmel veheti tudomásul, hogy éppen a francia miniszterelnök, Aristide Briand volt az, aki ezt a javaslatot a Népszövetség elé terjesztette.

Mindezek alapján a magyar kormányt tisztelettel felkérjük arra, hogy a Népszövetség legközelebbi ülése alkalmával a legszigorúbban követelje a nemzetközi pénzhamisítás üldözésének illetén való keresztülvitelét Aristide Briand volt francia miniszterelnöknek javaslata és az itt kifejtett indokolás alapján.

A SUSÁKI CSODA.

Tavasszal voltam Fiumében. Régi emlékek borongós árnya zsongott körülöttem. Azelőtt innen indultak az Adria hajói a Középtengerre s az afrikai partokra, ide jött be a Cunard Line Amerikából, halászbárkákkal volt tele a kikötő. Egyik magyar gyártelep a másik után telepedett ide, mert hiszen Jókai megmondta, hogy Fiume az ablak, amelyen Magyarország a nagyvilágba néz. Magam is próbálkoztam. Tengeri hallal akartam ellátni a magyar városok lakosságát, mert az agrárállatvámok folytán húsdrágaságtól féltettem a középosztálynak és gyermekeinek táplálkozását. Bejártam először Nordenhamtól kezdve az északtengeri halkikötőket. Mindjárt Nordenhamban nagy megtiszteltetés ért, az egyik halászbárkának „Budapest” volt a neve. Felvettem fekete kabátomat, az igazgatónál tisztelegtem, hogy megköszönjem a figyelmet.

– Azért neveztük el Budapest-nek, – válaszolt érces hangon a német kapitány, – mert a budapesti vásárcsarnokban úgy megcsaltak minket, hogy figyelmeztetjük a társaságot, hogy oda többé halat ne küldjön.

Ezzel az audiencia véget ért.

E tapasztalatok alapján dalmát és olasz barátokkal nekiláttunk és motoros halásztársaságot alapítottunk az Adrián, hozzá Zsurkovóban hajóépítő műhelyt. Innét akartam Budapestet olcsó tengeri hallal ellátni. Még azt is kiszámítottam a német példa szerint, hogy a zsákmányt az éjjeli gyorsvonattal sárga kocsikkal kell felhozni, mert a napot az veri legjobban vissza és így a legkisebb a veszély, hogy derék halaink elpusztulnak. Emlékszem a szép pünkösdi éjszakára, mikor kimentünk Buccari felé, hogy első hajónkkal, a Nektonnal halásszunk. A hold sarlója tükrözőtt az Adria kék vizében, ezernyi csillag rengett a hullámokon. Hal azonban igen kevés akadt, inkább vízitököket szedtünk össze, igaz, azok nagyon nagyok voltak. Ezenkívül delfinek akadtak a hálóba, melyeknek első kötelességük volt szétrágni a hálót és kiszabadítani elfogott haltársaikat. Ezután kitört a háború. Az én hatszáz tonnás hajómat, a Nektont akna röpítette levegőbe, a társaságot pedig elvitte a békeszerződés.

Most újra láttam Fiumét. Nincsenek nagy hajók, nincs halászat, a kikötőt egy kőfal választja ketté és mellette két talján néz rendületlenül két jugoszláv bakát. Egyetlen hajó érkezik. Messziről jött, a szomszéd Susakról. Fiume lassan visszafejlődik halászvárossá és ha Jekelfalussy Zoltán barátom, aki magyar királyi fiumei kormányzó volt, bevonulna, azt hiszem, hódoló küldöttséggel fogadnák, mert Olaszországnak annyi jó kikötője van, hogy ezt a félreeső helyet csak Magyarország pénze tartotta fenn. Az utcán alig látni kocsit, azok is az Abbáziába menők. Legszomorúbbak a férfiak. Mussolini törvénye szerint ezután tilos a válás Fiumében. Ez lerí az arcukról és nem tudnak kijutni a diktátor borzasztó hatalma alól. (A hölgyek ne vegyék rossz néven, diktátor alatt Mussolinit értem.)

Bolyongásomnak mégis volt egy eredménye. Egy susaki dalmát ismerőssel találkoztam.

– Honnét jön? – kérdeztem.

– Nagy dologban vagyunk. Most alapítottuk meg Susakon a Club Francaist, a francia kört. Csupa francia zászlónk van, Poincaré és Foch arcképei, minden francia lapot kapunk és minden klubtag ingyen kapja meg azt a könyvet, amit megrendel.

– És ki fizet ezért?

– Azt nem tudjuk.

Budapestre érkezve továbbhaladtam a susaki nyomon. Az egész Bánátban mindenütt francia klubok vannak, amelyek francia felolvasásokat és nyelvleckéket tartanak, párisi folyóiratokat kapnak és könyveket osztogatnak ingyen. Tovább firtattam, így van ez Szlavóniában, Romániában és Erdélyben is. Láthatatlan tömlőből ömlik a pénz a francia klubokba, hogy francia hangulatot és francia irodalmi ismereteket terjesszenek a volt Magyarországon, a legtöbbször nagy sikerrel. Néha bosszúsággal is. Egy derék volt magyar csendőr olvasóm írja, hogy átrándult Erdélybe és azt látja, hogy ott a mi kitűnő csendőrségünk helyett tekintély nélküli sziguranca garázdálkodik. Ő is ráakadt a francia körre, ahol azt hallotta, hogy Erdély nem is az oláhoké, hanem a franciáké, az oláh csak addig úr itt, amíg a franciák akarják.

Mindez szöveget ütött a fejembe, mert nem tudom, hogy min diplomáciánk észrevette-e már ezt. Azért merem mondani, mert egyszer már nem vette észre. Mikor a keménykezű Kállay Béni után a puha lengyel Bilinszky vette át mint közös pénzügyminiszter Bosznia-Hercegovina kormányzását, ő nem látott semmit. Évenként egyszer jártam lent Szerajevóban bankügyekben és figyeltem, hogy mohamedánok, katolikus horvát papok, szerb kereskedők, osztrák tisztviselők hogyan intrikálnak egymás ellen és mi hogy fizetjük azért a kvótát, mert büszkék voltunk, hogy volt egy gyarmatunk Bilinszky alatt.

éppen olyan klubhálózat fejlődött ki Boszniában, mint amilyenről most a susaki csoda nekem beszél. Gombamódra szaporodtak a szerb olvasócsarnokok, dalárdák, kultúregyesületek, szokolok, sőt – ki hinné ezt? – a szerb antialkoholista egyesületek. Mi mindenre képes a politika, csak hogy valódi ábrázatát elrejtse! Mert csakugyan elrejtette. 1914 június 28-án Ferenc Ferdinánd, az osztrák-magyar monarchia trónörököse, ki szívből utált minket, jugoszláv-barátságát mutató, bevonult Bosznia fővárosába és azt látom, hogy a Narodni című szerb radikális lapnak aznap számában egy árva szó nincs a magas vendég megérkezéséről, hanem vezércikk van benne a rigómezei csatáról. Így készült el minden a klubok által a diplomácia háta mögött, míg végre felrobbant Európa. Csak Bosznia kormányzója, Bilinszky, nem tudta azt, hogy mi készül Szerajevóban a szerb Prosvjeta kultúregyesületben, amint mi nem látjuk, hogy a francia eszme hogy hálózta át a Délvidéket. Úgy látszik, érdemesnek tartja. És minket miért felejt ki minden náció? Miért nem alakulnak Magyarországon angol körök, ahol angol könyvet és angol folyóiratokat, angolnyelvű ismereteket kapna a magyar? Miért nem jelenik meg nálunk a susaki csoda? Gondolkodom. Az a nagyhatalom, amelytől életünk függne, a britt óriás egyszer azt kívánta, hogy a protestantizmusába kapaszkodjunk bele, egyszerű protestáns embert küldjünk ki Angliába követ-siek, ki nem bankettezik, hanem gyászolja Trianont addig, míg gyásza által a protestáns egyházak útján megnyeri Anglia szívét. Ez nagyon régen volt, lehet hat éve. Es *mi* mit csinálunk? Azt hiszem, unalomig mondtam már olvasóimnak, hogy még vannak diákkori barátaim Angliában. A múltkor megkértem egyiküket, hogy menjen el a magyar követségre, nézze meg, mennyire teljesítettük mi Anglia kívánságát, hogy a protestantizmusába bekapcsolódjunk. Itt van a válasza: A magyar követség elég díszes, van itt gróf, tanácsos és titkár, de egyetlen protestáns van, a portás; az is svájci és nem tud magyarul. Ez a csoda megmagyarázza, hogy a csoda miért jelenik meg Susakon és miért nem tud megjelenni nálunk.

ERDÉLY FÖLTÁMADÁSA.

Megjöttem Olaszországból, még kísért Velence képe, a történelemnek ez az aranymozajka s a lagúnák, melyekben opálszínekben tükrözik a napfény. Asztalomon levelek és újságok piramisa várt s mindeddig nem volt erkölcsi bátorságom, hogy hozzányúljak. Csak egy lapkivágatot húztam ki a tömkelegből, mely hosszúságánál fogva nem fért el a csomóban. A címe ez: „A kis nemzetek feltámadnak sírjaikból.” Nézem, ki mondja? Lloyd George, Anglia volt miniszterelnöke s a trianoni béke megalkotója. Ez a beszéd, amit a nagytehetségű államférfi mondott, Swanseaben hangzott el a welszi bárdok évi Eisteddfodján. Magam is végignéztem egykor a druidák ősi ünnepének ezt a maradványát. Fehér és sárga tógákban, fehér és sárga lantokkal lépnek fel a welszi bárdok és rendszeren a világ minden részéről eljönnek a régi welszi családok maradványai. Magam, sajnos, nem érttem egy szót sem az előadásból, amely kelta nyelven folyt. Maga Lloyd George is welszül beszélt. Csak annyira emlékszem, hogy az állomásnak a neve 26 betűből állott, amit nem tudtam kimondani, mert amint később megtanultam, a welsz nyelvben leggyakoribb betű a két l egymás mellett, ami azonban nem ll, hanem lh, ez a lh pedig zi. Tovább nem jutottam a welsz tudományban.

Az 1926-iki Eisteddfod augusztus elsején kezdődött és az amerikai welsz családok óriási számban jelentek meg. Végül a nagy politikust, Lloyd George Dávidot akarták hallani, ki itt nevezetes beszédet mondott. Még egyszer ismétlem, az az ember beszélt, aki a trianoni békét velünk megkötötte. Beszédében Amerikához fordul. Felhívja az amerikai welszeket, hogy igyekezzenek rávenni a nagy Uniót, hogy lépjen be a népek szövetségébe. Ezt indokolja s az indokolás ránkézve nagyfontosságú. Lloyd George szerint a háború és békekötés célja az volt, hogy „a kis nemzetek felkeljenek sírjaikból, amelyekbe el voltak temetve, hosszú időre, hosszabbra, mint a bibliai Lázár. így támadtak fel önálló államokul Lengyelország, Csehország és Erdély, Nehéz munka volt, de fel vannak szabadítva. Még nem látnak tisztán, még szédelegnek és támolyognak, aggodalmaskodnak és attól félnek, hogy ismét visszadobják őket és rájuk hengerítik a követ.”

Ezt mondja Lloyd George. S most megértünk egy nagy titkot. *Lloyd George azt hitte, hogy Erdélyt felszabadította.* Mi mást tudunk. Erdélyt eltemette, mert nem önálló állammá tette, amint szándékát most Amerikának saját vérei előtt bevallotta, hanem belefojtotta egy Romania mare nevű országba, amelybe sem geologiaiailag nem tartozik, mert a Kárpátok medencéje egységes egész, sem történelmileg soha nem tartozott, sőt, amint az angolok államférfiai előttem maguk elismerik, társadalmilag az a veszély fenyeget, hogy az erdélyi protestantizmus és katolicizmus az ortodox egyház alá kerül.

Nagyobb fontosságú nyilatkozat még nem hangzott el, mert világos, hogy Lloyd George-nak, aki a leghatalmasabb volt a big four, a négy hatalmas (Wilson, Lloyd George, Nitti, Clemenceau) között, az akaratát árulja ez el. Azt tudjuk, hogy a négy közül Nitti ma már azon az állásponton van, hogy vissza kell csinálni az összes békeszerződéseket, tehát Trianont is. Wilson csalódva meghalt. Most pedig a leghatalmasabb birodalom képviselője, Lloyd George, mondja meg nekünk, hogy ő mást akart, ő Erdélyt önálló állammá akarta tenni. Szavaiban nem lehet kételkednünk, azok azon helyen hangzottak el, amely előtte a legszentebb, a druidák ünnepén. Ezzel a gondolattal, hogy Erdély önálló állam legyen, ha az angol kormány célja ez, Magyarország megbarátkozhat, mert akkor Erdélynek szabadságában áll választani, hogy hova akar csatlakozni. Lloyd George nem tudja azt, hogy Románia időközben meghamisította Anglia eredeti szándékát és ahelyett, hogy önálló Erdélyt teremtett volna, beletemette abba a sírba, amelyből az angol miniszterelnök fel akarta kelteni. Nekünk magyaroknak most semmi másra nincs szükségünk, mint hogy Lloyd George-zsal és azzal a nagy párttal, amely az ő háta mögött áll s mely néha az egész angol közvéleményt képviseli, megértessük, hogy az angol politika Erdéllyel nem érte el célját, megcsalták őket, nemhogy feltámasztották volna, hanem élve zárták be Lázárt a koporsóba. A kő most is rajta van és csak a szörnyű hörgést halljuk mi, Királyhágón inneni magyarok. Az, hogy Lloyd George ma ellenzéken van, semmit sem változtat szavai fontosságán, miután, ismétlem, a trianoni békét ő kötötte meg abban a hiszemben, hogy Erdélyt mint önálló államot talpra állítja.

Nem tudom elfelejteni, mikor neuilly-i internáltságunkból elmentünk, hogy átvegyük a szörnyű békét gróf Apponyi Albert vezetése alatt. Előbb kétszer kellett a kapu alatt elvonulnunk, hogy filmfelvételt készíthessenek rólunk. Azután kocsikra csomagoltak minket. Engem az a szerencse ért, hogy három katonatiszt szorongatott, nehogy Franciaországban valami bajt találjak tenni. Azután beértünk a goblenterembe, amelynek szűk padsoraiban ott ültek egymás mellett Nitti, Lloyd George és a japán követ. Kis emelvényen a középén, mint egy

öreg tanár, állt a nagy tigris, Clemenceau és átadta Apponyinak a béke szövegét. Apponyi, mint ismeretes, franciául mondta el nagyszerű védekezését Magyarország önállóságáért és úgy látszik, már előre gondolva arra, hogy Anglia Erdélyt szabaddá akarja tenni, népszavazást követelt. A francia beszéd elhangzása után Clemenceau így szólt:

– Most szíves engedelmmükkel a tolmács angolra fogja fordítani Mr. Lloyd George-nak a beszédet.

Mire Apponyi megszólalt:

– Elnök úr engedelmével a lefordítását elvégzem magam. Ezután egy órán át ugyanolyan tökéletes angol beszédben mondta el igazságunkat. Ennek végeztével Clemenceau bejelentette, hogy a tolmács rendelkezésre áll és olaszul fogja ismertetni Apponyi felszólalását Nittivel. Apponyi megismételte:

– Elnök úr engedelmével magam fogom a beszédet olaszul elmondani.

A legszomorúbb volt a japán képviselő arca, aki attól félt, hogy Apponyi most japánul fogja elmondani válaszát és nagy a gyanúm, hogy a japán követ nem tudott japánul. Az bizonyos, hogy másnap, mikor a sarki boltba bementem, ezzel fogadott az elárúsító kisasszony:

– Áh, ön magyar? Önöknek a törzsfőnöke az a gróf A. . a... a...

– Apponyi – mondtam.

– Igen, hallottunk róla, hogy három nyelven beszél, franciául, angolul és amerikaiul.

Lloyd George tehát egészen világosan megérthette, hogy mit akarunk s abban a hitben cselekedett, hogy ő Erdélyt felszabadította. Ez nekünk ma elég. Azaz nem elég. Az angol lapoknak ezt a hírért, amely az 1926. augusztus elsején kezdődő Eisteddfodról megjelent, minden magyar lapnak át kellett volna vennie, sőt több, ezen a ponton kellett volna a magyar diplomáciának megszólalni, rögtön Lloyd George-ot meginterjúolni, biztatni a pártját, felkelteni az angol közvélemény figyelmét arra, hogy Anglia erdélyi politikáját kijátszották, Erdély el van temetve, szomorúbban, mint Lázár a bibliában. Miért nem történt ez? Miért hallgatta el az egész magyar félhivatalos sajtó ezt az eseményt, amelytől jövőnk függ, ha Anglia erdélyi politikájába belekapaszkodhatunk? Nyáron a félhivatalosak teletömtek minket Nagypotyá képviselő úr pötyögésével, amelyet akkor tartott, mikor Bugacujfalu díszpolgárává választotta. Ezt hasábszámra kaptuk. Nevezetes dolog ugyanis, hogy mióta Magyarországnak kevés polgára van és még kevesebb dísz, annál több díszpolgár születik. Ehelyett sokkal fontosabb lett volna, ha lett volna egész nagysajtószolgálatunkban, amelyre rengeteg pénzt költünk, egyetlenegy ember, aki észreveszi azt, hogy egy olyan világünnepen, mint a welszi bárdok

druida összejövetele, mit mond az az angol államférfi, aki felelős a békéért. Es hol van a magyar diplomácia, az a 415 feketekabátos úr, akit mi milliárdokkal fizetünk? Egyetlenegynek sem jutott eszébe, hogy itt van a politika? *Lloyd George, ma már Erdély feltámadásáról beszél, mi pedig hallgatunk.* Ez a szomorú, hogy ünnepélyek vannak az egyiptomi piramisoktól a finn tavakig, Szentpetya képviselő úr lett Magyarország védszentjévé, ellenben nem ragadjuk meg azt a hangulatot, amit csinálni lehetne Angliában és Amerikában, amely két néptől a sorsunk függ és amely jelen esetben Lloyd George-zsal a druida ünnepélyen találkozott. Ez a bevetett kő tudott volna hullámokat vetni, ha nekünk nem külképviseletünk, hanem külpolitikánk volna.

Most pedig a sok papiroost, amit kaptam, szépen összetéptem és elmondom azt, amit Petur mond a Bánkbanban a második felvonás végén:

– Ej, jóéjszakát!

CINE MINTYE.

Huszár Károly nagyértékű tanulmányát forgatom, az „égő Oroszországról”. Őt a kommunizmus érdekli, engem Oroszország sorsa. A kommunizmusból, azt hiszem, mind a ketten elég jó leckét vettünk és nem kívánok ebbe a tárgyba többé beleereszkedni. Emlékeztetem tisztelt barátomat arra, mikor kint a gyűjtőfogházban 1919 április 30-án sétára bocsátottak minket és arra figyelmeztettek, hogy Budapesten másnapra nagy Lenin- és Marx-ünnepre készülnek, vörös szobrokkal, minket ellenben éjjel a vörös katonák fel fognak koncolni. Két barátunk, Heinrich Ferenc és Rubinek Gyula azt kérték a hozánk szító derék fogházigazgatótól, engedje meg, hogy éjjel a cellánk ajtóit ne legyenek bezárva, mi a magunk köréből inkább őrséget szervezünk, mert mindegyikünk védeni akarja magát. Huszár akkor azt mondta nekem – amiben nagy igaza volt, – hogy a katonák tomló-lása folytán az állami tekintély annyira tönkrement Európában, hogy a magángazdaságon nyugvó polgári rendhez csak egy másik tekintély, a vallás tudja visszahozni az embereket. Nekem más nézetem volt, az, hogy a hazatérő katonákat rögtön el kell helyezni kenyérkereső állásokban. Mindketten csalódtunk, ő nem gondolt arra, hogy a vörös terrorra fehér kilengés következik, a kereszténység jelszava alatt, én pedig, mikor megkezdtem a hazatérő katonatisztek elhelyezését, odáig jutottam, hogy a budapesti bankok és gyárak összesen ezer leszerelő katonát fogadtak be, a nagybirtok pedig Magyarországon hat katonát helyezett el, ami még mindig nagy szám ahhoz képest, hogy a tavalyi nyaralattási akcióra a magyar nagybirtokosság összesen négy gyermeket fogadott el. Talán emlékszik tisztelt barátom arra is, hogy mikor a kőfalhoz értünk, amelyhez a fogházigazgató engedelmével lajtorját állítottunk, hogy az éjjeli rohamnál megszökhesünk, akkor tudtuk meg – és ezt a gyűjtőfogház minden lakójának figyelmébe ajánlom, – hogy a kőfal felett erős áramú villanydrót megy végig s erre én, a rendíthetetlen kálvinista, azt mondtam neki, a buzgó katolikusnak: nem hittem, hogy mind a ketten a rákoskeresztúri zsidó temetőben fogjuk végezni életünket, amely a kőfalon túl következik. Az bizonyos azonban, hogy én lefeküdtem a szalmazsákomra és

reggel nyolc órakor alig tudtak felkelteni, olyan jól aludtam. A dolog lélektani nyitja igen egyszerű, annyira el voltam keseredve, hogy egyáltalában nem érdekelt az, hogy fölkelek-e még vagy sem.

Huszár Károly nem tudja megfejtetni azt, amit én sem tudok: Hova lett Oroszországban a cárizmus összetörése után az ortodox vallásnak és papságnak a hatalma? Elfújta ezt valaki, vagy valahol lappang? Huszár könyve arra az eredményre jut, hogy jelenleg Oroszország a mi szempontunkból nincs Európában. Ha nagyon jó emlékezőtehetsége van kedves olvasómnak, emlékszik rá, hogy főntebb „A nagy kráter” cím alatt arra a tételre jutottam, hogy miután Oroszország nincs Európában, hibás volt az egész magyar politika, amely a nemzetgyűlésen és katonai hangon azt trombitálta, hogy nekünk az oroszországi vörös rém ellen kell felsorakoznunk, Lengyelországgal szövetséget kell köt-nünk. Ennek más eredménye nem lesz, minthogy a becsületes németeket magunk ellen uszítottuk és nagyrésztük ma is ezért gyűlöl bennünket. Ma bevallhatom az olvasónak, hogy sok hónapi orosz, német és angol forrástanulmány után mertem kimondani azt a nézetemet, hogy Nagy Péter cár 1680 körül egy pár ezer ember lenyakazása után a moszkovita birodalmat Ázsiából becipelte Európába, Lenin pedig ugyanannyi ezer ember elpusztításával visszacipelte Ázsiába. Ha még hozzáteszem azt, hogy Finnország, Észtország, Litvánia és Lengyelország megteremtésével valóságos korridor van Európa és Ázsia közé emelve, Huszár könyvének elolvasása után megerősödik az a nézetem, hogy Oroszország ellen, vagy Oroszország mellett politikailag felsorakozni éppen olyan képtelenség, mintha amellett szavaztatnák meg a közön-séget, hogy mikor legyen napfogyatkozás.

Gazdaságilag természetesen egészen más a helyzet. Ha azt olvasom a Daily Telegraphban, hogy angol konzervatív képviselők kívánják azt, hogy Anglia gazdasági kapcsolatot keressen Szovjet-Oroszországgal, és mikor azt látom, hogy az annyiszor agyonvert Németország feláll és a berlini Reichstag 1926. június 30-i ülésén a gazdasági miniszter bejelenti, hogy a német ipar termékeinek elhelyezése érdekében háromszázmillió aranymárka kölcsönt adnak Oroszországnak, amiből egyelőre 120 vagy 130 milliót folyósítanak, akkor azt mondom, hogy a politikamentes gazdasági érintkezés nekünk sem ártana.

De van egy kérdés, ami mindennél fontosabb. Oroszország irtó-zatosan nagy test és hiába tanulmányozott végig Huszár barátom kétszáznyolc könyvet, a legfontosabb kérdésre, arra, hogy ez a nagy és ma öt köztársaságra szétszakadt test mikor fog megint megmozdulni és hogy akkor fehér, vagy vörös csuhát fog-e magára felvenni, épp oly kevéssé tud válaszolni, mint ahogy csillagászaink nem tudják kiszámítani azoknak a bolygóknak a járását, amelyeknek a fénye mai

távcsöveinkkel fel nem fogható. Bizonyos az, hogy a szovjet a következő külpolitikát tűzte maga elé:

1. A kisantant széthúzásának elősegítése.
2. Románia elszigetelése.
3. önálló moldvai köztársaság.
4. A kommunista forradalom áttelepítése Romániába.

A kérdés csak az, hogy van-e ereje Oroszországnak ezt megkezdni. Kérem azért, mert itt még jobban látszik, milyen hiba volt az a handabandázás, amit mi annak a Lengyelországnak megmentésére tettünk, amely Romániával véd- és dacsövetséget kötött Oroszországgal szemben. Ha régebbi muszka könyveimet átlapozom, azt látom, hogy ezekben a feljegyzésekben egyre az évszázados nagy orosz politika sóhajtása hangzik a meleg tenger: Konstantinápoly felé. Amit ezzel a programmal, egy népbiztos a bizonytalan tökéletességében ilyen tétován kimond, az ugyanaz a cél, amiért Nagy Rurik Rigától Konstantinápolyig szláv kereskedelmi utat akart teremteni. Ezért jött Rettenetes Iván, hogy Nizsnij Novgorodban (magyarul nem nagyon szépen hangzik: Alsóújváros) megfelelő lenyakazások után egyesítse a széthúzó tartományokat. Ezt a célt hagyta meg végrendeletében a rettenetes Nagy Péter, akinek most felbontott koporsója előtt térdreestek a hitetlen bolsevisták. És mi magyarok még többet is tudunk ennél. Mikor az 1848-as forradalmunkban Görgey már kiverte az osztrák hadakat, akkor a Kárpátokban megjelent I. Miklós cár és dacára annak, hogy Angliának nem volt ínyére Oroszországnak ez a délfelé való törekvése, mikor átlépte a Kárpátoknál a magyar határt és keresztet vetett, az ó-naptár szerint 1849 március 14-én, a mi naptárunk szerint 27-én kiadott kiáltványában azzal indokolta meg közbelépését, hogy a magyar forradalmi zavarok el találnak terjedni Keleten a török birodalomban és birodalommal határos moldvai és oláh fejedelemségben. Mikor pedig Anglia kérdést intézett hozzá, azt felelte, hogy ennek megakadályozása fogja betölteni Oroszország szent hivatását. Tudjuk, hogy Miklós cár ezért nagyon meglakolt, mert 1849-re következett 1852, mikor Mencsikov lement Konstantinápolyig, utána jött a krimi háború és az egyesült francia-angol hadsereg megverte Oroszországot, hogy ne juthasson többé Konstantinápolyba és az oláh fejedelemségek birtokába. Magyarországon még ennek is van nyoma, az igaz, hogy nem más, mint egy különös kis faház. Mikor Csikmegyét jártam be lovon és kocsin, a székelyföldön, Kászoninpéren, egy eldugott töbörben, egy kis fürdőhelyen szálltam meg egy favázás bódében és annak a neve „Sebastopol” volt. A székelynek még eszében volt, hogy az orosz erre járt valaha.

Ezért itt lappang a nagy titok, amit nem tudunk kiszámítani. Nem tudjuk, hogy mikor következik be. Ez ránk nézve azt jelenti,

hogya Oroszország egyszer feltápaszkodik, megint visszatér régi hivatásához, amelyet Rurik, Rettenetes Iván, Nagy Péter és I. Miklós ráhagyott. Ez nem más, mint hogy mihelyt az orosz medve meg tud moccanni, összezúzza Romániát. Ezért a román politikának választása ez: vagy kibékül területi engedmények árán Magyarországgal, vagy megvárja, amíg egy akár fehér, akár vörös cár a meleg tengerhez vezető útjában szétzúzza azt, amit „Romania mare”-nak neveznek. Az orosz katonák már olyan szépen tudják mondani azt a román szót: „Cine mintye.”

És mi magyarok? Mi magyarok várunk. *Ne felejtsetek el, hogy még csak az első ezer esztendő az, amit kivártunk ezen a földön!*

TARTALOM.

I.

A MAGYAR IGAZSÁG.

1. Egy lángész, aki meglátta a világháborút.....	5
2. Bűnös-e Magyarország?	10
3. Gróf Tisza István, gróf Berchthold és a predestináció.....	16
4. Gróf Berchthold válasza Hegedűs Lorántnak	19
5. Hegedűs Lóránt és gróf Berchthold Lipót vitája – Almásy Lászlótól ..	22
6. Clemenceau, Demosthenes és Tisza István találkozása	28
7. Európa lázbeteg.....	31
8. És mégis mozog a földi	34
9. Kinek büne a háború?	38
10. Ketten beszéltek	41
11. Westward, ho!	44
12. A nagy kráter	48
13. A fogyó hold	55
14. A belga szűz	58
15. 1919-1815.....	61
16. A világtörténet kilakoltatása	64
17. Magyarország sohasem akart háborút	68
18. Felekezeti külpolitika	81

II.

A MI IGAZSÁGUNKNAK MINDEN ELLENSÉGI.

1. Európa 1950-ben.....	99
2- Európát rendbehoztuk	103
3. A genfi sóhivatal mint szövetség	106
4. Tutenkamen fölébredt.....	111
5. Ausztria szabadságharcba indul.....	115
6. Lázong a szomszéd	121
7. Bécs	136
8. Mire megvénülünk?	130
9. A. E. I. O. U.....	133

10. Trianon	136
11. Dr. Benes.....	140
12. Vénasszonyok nyara	144
13. A guruló frank	147
14. Róka-fogta csuka, csuka-fogta róka	152
15. Ármány és szerelem	156
16. A nemzetközi pénzhamisítás szabályozása	158
17. A susáki csuda.....	162
18. Erdély föltámadása.....	165
19. Cine mintye!	169